

De Skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Sthen Jacobsen

Den

Nordiske Kriügs Krönike

utgifwen

af

Martin Weibull.

Kjöbenhavn

G. E. C. Gad.

Lund

C. W. K. Gleerups förlag.

Sthen Jacobsen

Den
Nordiske Kriigs Krønicke

utgifwen

af

Martin Weibull.

Kjöbenhavn

G. E. C. Gad.

Lund

C. W. K. Gleerups förlag.

Underrättelse för bokbindaren.

Det andra titelbladet till krönikan torde vid inbindning
insättas på det otryckta bladets plats framför Prolegomena.

Lund 1897.

Titlar och omslag tryckta hos E. Malmström, det öfriga å Håkan Ohlssons boktryckeri.

Den Store och Blodige fiire Alarss Nordiske Krieg

imellem

Den Stormæchtigste Höybaarne Förste och Herre
Kong . . .

Konge till (titulus)

paa den eene

och

Den Stormæchtigste Höybaarne Förste och Herre
Kong (titulus)

paa den anden Siide

W-passioneret sammenkressuett

Haud facile est, opus ullum invenire qvod non aliquis culpet.
Si qvidem arduum est, ita qvippiam efficere, ut nihil erres. Difficile
etiam, si absque errore effeceris, non iniquum judicem nasci.

Xenoph: lib. 2 de factis et dictis Socrat:

Krönikans innehåll.

Under denna rubrik lemnas här en öfversigtil framställning af krönikan i dess helhet.

Det gamla historiska namnet Skåneland har här användts för att beteckna Skåne med Halland, Bleking och Bornholm.

Prolegomena.

	Sid.
Krigets upphof. Ludvig XIV:s krig i Spanska Nederländerna 1667. Trippelalliansen och freden i Aachen 1668	1.
Frankrikes allianser mot Holland. Hollands allianser. Allian- sen i Braunschweig, september 1672. Frankrike och Lothringen	2.
Ludvig XIV:s krig med Holland 1672. Sveriges fredsmäklning. Kejsarens och Brandenburgs uppträdande på krigsskåde- platsen 1672	3.
Sverige begynner krig mot kurfursten af Brandenburg, december 1674	4.
Nils Brahes ambassad till Kjøbenhavn	4—5.

I.

Den förste Bog om den Nordiske Kriig udi dett aar 1675.

	Sid.
Danmarks allianser	6.
Deklarationen om beslag å svenska gods i Danmark 1675 $\frac{1}{2}$	7.
Förslaget att inqvartera den svenska hären i Holstein	7—8.
Sveriges förhållande till Slesvig-Holstein	8.
Danmark och Slesvig-Holstein 1675. Fördraget i Rends- borg 1675 $\frac{1}{2}$	9—12.
Danskarnes landgång på Hveen 1675 $\frac{1}{2}$	12.
Striderna vid passet Ribnitz-Damgarten. Inryckning i Pommern	12—14.
Svenska örlogsflottan 1675	14—15.
Wismars belägring och eröfring	16—20.
Gyldenlöves angrepp på norska sidan	20—22.
Kurfurstens fälttåg i Pommern. De allierade i Bremen	20—22.

II.

Den anden Bog om den Nordiske Kriig udi dett aar 1676.

	Sid.
Kriget till sjös under första hälften af 1676	23—33.
Smärre krigshändelser (januari) vid Stade och kusten af Bleking (mars—april)	23—24.
Gotlands eröfring af Niels Juel	24—26.
Den svenska flottans utrustning. Trolldomsväsendet	26—27.
Sjökriget i Östersjön (maj—juni)	27—30.
Slaget vid Öland (d. 1 juni)	31—33.
Sjöblads expedition till Stade (maj)	33.

Kriget till lands under första hälften af 1676 34—58.*I Skåneland:*

Tromps landstigning i Ystad d. 27 juni	34.
Svenska härens återtåg från Malmö (d. 28 juni)	35.
Kristian V:s landstigning vid Rå (d. 29 juni)	36.
Helsingborgs slotts dagtingan (d. 4 juli)	37.
Öfverste Tropp afsändes till Halland	38.
Den danska proklamationen till Skåneland och öfriga till Sverige afträddā provinser (Helsingborg d. 1 juli 1676)	38—40.
Landskronas belägring (11 juli — 3 augusti). Dess dag- tingan (³ / ₈)	40—44.
Generalmajor Sandbergs expedition till Kristianstad	44—45.
Malmö blockeras (från d. 13 augusti)	45.
Kristianstads stormning (d. 12 augusti)	46—49.
General-major Duncans expedition till Halland och slaget vid Halmstad d. 17 augusti	49—51.
Kristian V:s marsch till Halmstad från Kristianstad (d. 18 augusti—5 sept.). Uppbryter från Halland d. 25 sept.	51—52.
Kristian V återkommer till Kjöbenhavn (d. 5 oktober). Hans emottagande. Hären tager vinterqvarter i Skåne	52—54.
Kristianopel. Karlshamns skans eröfras (⁸ / ₁₀)	54.

I Norge:

Gyldenlöve inbryter i Bohuslän (d. 16 juni). Venersborg eröfras af Gyldenlöve. Ackordspunkterna (d. 26 juni) Venersborg afbrännes (d. 10 sept.)	55—58.
Major Karl Sparre inbryter i Trondhjem (aug.)	58.

Kriget till sjös under senare hälften af 1676.

Sjöstriderna vid Göteborg 58—60.

Kriget till lands under senare hälften af 1676.*I Skåneland:*

Karl XI:s marsch från Halland. Hären samlas vid Ljungby i Småland	60.
Kristian V går öfver Sundet d. 17 oktober och samlar sin här ur vinterqvarteren	60—61.
Karl XI:s inmarsch i Skåne öfver Markaryd och Örkelljunga	61—63.
Första tecken till snapphunerörelsen i Fagerhult. Svenska härens brist på proviant. Grymheter i krigföringen	63—64.
Generalpardonbrevet 1676 $\frac{24}{10}$	64—65.
Svenskarne plundra Helsingborgs stad; danska besättningen på slottet plundrar äfvenledes (d. 30 oktober—2 november)	65—67.
Det svenska lägret vid Bärslöf (2—9 november). Skärmystlingar mellan den danska och svenska hären	67—68.
Begge härarnas marsch till lägren vid Lydde å med högvarteren Benstorp och Svenstorp. Hoby antändes. Skarhults ladugård brännes (d. 20 november)	68—69.
Snapphanarne. Tillståndet i svenska lägret. Krigsråd hålls. Uppbrott ur lägret natten till den 4 december. Öfvergång öfver Lydde å	69—70.
Slaget vid Lund d. 4 december	70—76.
Kristian V går öfver till Kjöbenhavn $\frac{7}{12}$. Meerheim sändes till Kristianstad med förstärkningar	76.
Pontus de la Gardie anländer till lägret å Svenstorp (d. 7 december) med 3000 man	76.
Karl XI:s plakat 1676 $\frac{9}{12}$	77.
Plundringar efter slaget vid Lund. Karl XI:s marsch till Helsingborg. Förstöringen af alla byar omkring Landskrona	77—79.
Karl XI:s andra plakat om snapphanarna 1676 $\frac{19}{12}$. Belteberga Helsingborgs fästning belägras och eröfras (15—30 december) Ackordspunkterna och huru de höllos	79—80.
Tillståndet inom den svenska hären under Helsingborgs belägring, i lägret vid Belteberga och inom den danska garnisonen i Landskrona. Fångarnes utvexling	80—81.
	81—83.
	83.
	83—84.

I Tyskland:

Kurfursten eröfrar Anclam och Demmin (augusti—september)	84.
Zwinger skans vid Stade gifver sig $\frac{27}{5}$ och Stade (mitten af juli)	85.

III.

Den tredie Bog om den Nordiske Kriig udi dett aar 1677.

Kriget till lands under första hälften af 1677.

I Skåneland:

	Sid.
Karl XI:s marsch från lägret vid Belteberga till Kristianstad (januari)	86—87.
Gabriel Hilletans och Anders Stobæi försök att förmå snappanerne att nedlägga vapen	87.
Nytt pardonsplakat 1677 ^{14/1} , Vä	88—89.
Fångna snappanars behandling. Snapphanarna tillfängtaga öfverste Cronhjort på Finja sjö (d. 2 februari). Andra smärre krigshändelser	89—90.
Bleking återeröfras. Karlshamns skans gifver sig (d. 8 januari) och Kristianopel (d. 25 januari)	90—91.
Johan Gyllenstiernas pacificeringståg i Bleking	91—93.
Johan Gyllenstierna upptager ny hyllning socken för socken i Nordskåne (mars)	93—97.
Karl XI med högvarter i Vä blockerar Kristianstad, söker att uppstämma Helgeå	98—99.
Kristian V:s påbud att ej erlägga kontributioner till Sverige (slutet af mars 1677). Uppspikas på gal- garna kring Helsingborg	99.
Öfverstelöjtnant baron Schulenburgs jemte 3 andra danska krigsfångna officerares flykt från Halmstad	100.
Ett svenskt partis misslyckade försök att vid Aarhus brand- skatta i Jylland. 5 eller 6 skutor tagas vid Grenaa (15 april). Ön Anholt härrjas. En svensk kapare tages vid Domsten	100.
Danskarnas misslyckade försök att från Landskrona öfver- falla Helsingborg (22 mars)	101.
De besätta staden Helsingborg (6 april)	102.
Karl XI afmarcherar från Kristianstad; Kristian V mön- strar i Landskrona (d. 16 maj)	102—104.
Lägret vid Näs (från d. 8 april till d. 17 maj). Lägret på Rönneberga högar. Danska ströftåg, medan svenska lägret stod på Rönneberga högar: öfverstelöjtnant Svanvedel vid Årup, korbett Peder Stensen i Kjeflinge (d. 21 maj), vid Wallkilde och i Lund (d. 23 maj)	104—106.
Kristian V rycker med 10 till 11,000 man (d. 27 maj) ut från Landskrona och slår läger vid Årup, norr om det svenska lägret på Rönneberga högar	107.

IX

	Sid.
Ett svenskt parti går rakt in i det danska lägret och till-fångatages (d. 27 maj)	108.
De begge konungarnes marscher från Rönneberga högar till Kristianstad öfver Hasslebro och öfver Getinge.	
Kristian V undsätter Kristianstad ($\frac{1}{6}$)	108—111.
Kristian V marscherar från Kristianstad ($\frac{3}{6}$) till Malmö	113.
Malmörs belägring (6 juni—5 juli)	114—117.

Kriget till sjös.

Sjöslaget i Kjögebugt ($\frac{1}{6}$)	111—113.
De svenska och danska flottorna under Henrik Horn och Niels Juel	118—120.
Sjöslaget emellan Stevns och Skanör. Träffning utanför Malmö	120—124.

Kriget till lands under andra hälften af 1677.*I Skåneland:*

Kristian V bryter upp med hären från Malmö (den 5 juli).	
Svenska härens förstärkningar	124.
Slaget på Tirups hed (Landskrona) (d. 13 juli)	125—131.

I Norge:

Karlstens fästning eröfras af Gyldenlöve (d. 23 juli)	131—133.
Jämtland eröfras (augusti)	133—135.
Slaget vid Uddevalla (d. 28 augusti)	135—136.
Danska landstigningar på svenska Östersjökusten (augusti) och på Öland (d. 30 aug.). Vestervik och Stegeholm brännas (september)	136—139.

I Skåneland:

Danska härens marsch från Landskrona mot Kristianstad (augusti). Den svenska hären följer. Begge återvända, den danska till Landskrona, den svenska till lägret i Norrhviddinge	140—142.
Kartel om fångarnas utlösning (Ekebro d. 15 augusti)	142—144.
Det danska fotfolket inskeppas i Landskrona till Rügen och det danska ryttieriet sändes öfver till Sjælland (augusti)	145.

I Tyskland:

Kristian V besätter Rügen (september—oktober)	145—146.
---	----------

I Skåneland:

Karl XI tägar från lägret i Norrhviddinge öfver Engelholm till Kristianstad (oktober)	Sid.
	147—148.
Krigshändelser vid Kristianstad (november)	148—149.
Garnisoner inläggas på de skånska herregårdarne (hösten 1677)	149—150.
Strider mellan danska och svenska ströfkärer (oktober — december). Den danske öfverste Bass, den svenska öfverste Robert	150.

I Tyskland:

Stettins fall (d. 6 december 1677)	151.
--	------

IV.

Den fierde Bog om den Nordiske Kriig udi dett aar 1678.

Åtgärder mot snapphamarne. Johan Gyllenstiernas och landshöfding August Lejonskölds uppdrag att inrätta bondevakter	Sid.
	152—153.
Nytt pardonsplakat af 1678 $\frac{1}{2}$, dat. Halmstad	153—154.
Jørgen Krabbe fängslas (oktober 1677) och arkebuseras d. 16 januari 1678 i Malmö	154—155.
Den stora karusellen — rossbaletten — i Kjöbenhavn d. 3 januari	155—157.

Kriget till lands under första hälften af 1678.*I Tyskland:*

Striden om Rügen: O. W. Königsmarck segrar öfver general Rumohr	157—160.
---	----------

I Skåneland:

Småstrider: ryttmästare Anckarspets och gen.-major Meerheim vid Höj (januari); generalmajorerna Meerheim och Rantzau vid Engelholm (april); öfverste Basse och Anckarspets vid Kågeröd (maj); Meerheim och Rantzau eröfra Borreby (maj)	160—163.
Det danska generalkommissariats plakat 1678 $\frac{18}{5}$ med befallning till innebyggarne i Skåne att "med qväg och godtz" öfverflytta till Kjöbenhavn och Sjælland, enär den svenska konungen beslutat bortföra hela befolkningen till Sverige och ödelägga landet	163—164.

Generalguvernören Sperlings förbud för presterskapet vid lissstraff att offentliggöra för allmogen fiendens befallningar	164.
Holger Trolles expedition mot Ystad. Den danska flottan plundrar staden (juni). Helsingborgs stad plundras $\frac{9}{6}$. Det danska generalkommissariats plakat af 1678 $\frac{5}{7}$, att allt korn och hö, som skördas, skall föras till fästningarna Landskrona och Helsingborg; om ej, straffas med eld och svärd, och alla hus på landet, i hvilka korn och hö befinnas, antändas	164—165.
Andra våldsåtgärder under tiden för fältmarskalken Fredrik v. Arendorfs öfverbefäl. Knutstorp intages $\frac{21}{6}$ af hertigen af Croy. Snapphanarna och Ankarspets	166—168.
Huru kommandanten på Helsingborgs slott, överste Karl Hård, förledes att uppgifva fästningen $\frac{27}{6}$. Accords-punkterna. Hårds frikänelse	168—171.

Kriget till lands under senare hälften af 1678.

I Skåneland:

Den danska härens marsch mot Kristianstad (juli). Lägret vid Klackebacken i Önnestad	171—173.
Niels Juel, efter Tromps afsked ur dansk tjänst general-amiral, försöker att landsätta trupper vid Landö ($\frac{20}{7}$, $\frac{25}{7}$). Landsättningstruppernas angrepp på Bleking: Mörrums bro afbrännes ($\frac{21}{7}$); Karlshamn i fara ($\frac{28}{7}$); skärmutsling, ur hvilken landsättningstrupperna rädda sig undan till flottan	173—175.
Kristianstad dagtingar. Ackordspunkterna d. 4 augusti. Fästningens rasering	175—179.
Snapphanarna vid Hönjarums skans. Order att afbränna Örkened	179—180.
Arendorfs återtag från Önnestad ($\frac{6}{8}$). Hofdala, Färlöf, Mölleröd, Knutstorp, Eriksholm (Trolleholm), Rönneholm, Häckeberga m. fl. st. afbränna. Likaså staden Lund utom domkyrkan och några få hus. Äfven Laholm i Halland. Order gifves till snapphanarne att i södra Skåne afbränna herregårdar och all säd och hö på marken. Boskapen indrifves till Landskrona och Helsingborg. Arendorf kallas från hären till Kjöbenhavn och lemnar den vid Herrevads kloster ($\frac{11}{8}$). Arresteras vid framkomsten till Kjöbenhavn. Afsättes. Generallöjtnant Wedel hans efterträdare	180—181.
Ryttmästare Rantzau och snapphanarne öfverraska en svensk trupp i Båstad (augusti)	181.
Generallöjtnant Wedel befäster Helsingborg (aug.—oktober)	182.

I Norge:

	Sid.
Den norska hären förstärkes med 4 regementer till häst och 4 till fots. De går ombord i Aarhus ($\frac{8}{5}$), väderdrifvas till Öresund och anlända till Marstrand ($\frac{23}{5}$) Bohus belägring ($\frac{20}{5} - \frac{22}{7}$)	183—184. 184—194.

I Tyskland:

Kurfursten af Brandenburg och en dansk landstigningshär under gen.-major Löwenhielm landa på ön ($\frac{12}{9}, \frac{13}{9}$). Königsmarck drager sig till Stralsund och ön uppgives genom rebellion ($\frac{16}{9}$). Kurfursten bombarderar Stralsund och tvingar Königsmarck till dagtingan ($\frac{15}{9}$). Greifswald gifver sig ($\frac{7}{11}$)	195—197.
--	----------

I Skåneland:

Karl XI:s här står i läger vid Norrhviddinge och Gissleberga, när den danska hären under general Wedel befäster Helsingborg. Svenska partier borttaga allt i Landskrona och Helsingborgs län. Skärmytsling med Svanvedel vid Landskrona	197—198.
Tillämnadt fältslag, då Karl XI upphäfver lägret vid Norrhviddinge. Den danska arméen går i vinterqvarter i eget land och i de båda fästningar den innehalar i Skåne	199.
De svenska vinterqvarteren tagas på andra sidan Helgeå, konung Karl XI:s på Ljungby gård (Trolle Ljungby). Några regementen sändas till Halland och Småland. Meerheims, Lewetzows och Svanwedels småträffningar vid Malmö, på Ahlstads och Sallerups kyrkogårdar	200—201.
Om snapphanarne	201—202.
Förhandlingar mellan kurfursten af Brandenburg och Danmark om de fångna svenska truppernas öfverförande från Pommern till Sverige	202—203.
Strandningen på Bornholm (natten den 4 december)	204—205.
Lista på det strandade svenska krigsfolket, som fördes till Kjöbenhavn	206—207.
De strandade officerarnes försäkringar (dat. Bornholm d. 8 december 1678)	207—209.
Fältmarskalken Königsmarcks bref till Christian V	209—210.
Königsmarcks bref till storkanslern Ahlefeld (d. 26 dec. 1678)	211.
Ahlefelds bref till Königsmarck (d. 21 januari 1679)	211—213.
Generaladjutanten Hörmans expedition (december)	213—214.

V.

Den femte Bog om den Nordiske Kriig udi dett aar 1679.**Kriget till lands under första hälften af 1679.**

	Sid.
Den liffländska hären under Henrik Horn marscherar mot Preussen (oktober 1678). Dess återtag (februari 1679)	215—218.

I Norge:

Gyldenlöve inbryter d. 15 februari i Vermland och Dalsland och afbränner 18 kyrkosocknar	218—219.
En norsk trupp under öfverstelöjtnant Trischler bränner (d. 15 februari) 29 gårdar på Hisingen; under öfverste Vibes befäl angripes och afbrännes Morasskansen på gränsen	219.
Uddevalla angripes förgäfves af svenskarne. De norske bränna herrgårdar och byar, under det svenskarne förföljas till Venersborg (mars)	219—220.

I Skåneland:

Ströfkärer på skånska slätten (februari — mars)	220.
---	------

Fredsunderhandlingarna.

Kongressen i Köln 1673 under Sveriges fredsbemedling	221—222.
Kongressen i Nimwegen samlas under Englands medling 1675	222.
Separatfred mellan Frankrike och Holland (augusti 1678).	222.
Frankrikes fred med Spanien	222.
Fred mellan kejsaren, Frankrike och Sverige (d. 5 februari 1679). Fredspunkterna	223.
Fred mellan Frankrike och Lüneburgska huset (januari 1679). Fred med biskopen af Münster. Stillestånd med Brandenburg	224—225.

Kriget till lands under första hälften af 1679.

De svenska fångarne sändas från Bornholm till Kjöbenhavn (maj 1679)	225—227.
Svenska angreppet på Gotland maj 1679. Visborg raseras af danskarne	227—229.
Generaladjutanten Hörmans expedition mot danskarne. Hans och Svanwedels träffning i Kingelstsads lund	229—230.

Kriget till sjös 1679.

	Sid.
Niels Juels och Hans Wachtmeisters strid (juni månad). Svenskarne förlora skeppet Laxen	231.
Niels Juel segrar i Kalmar sund den 20 juli. Skeppet Nyckelns undergång	232--234.

Kriget till lands under senare hälften af 1679.*I Skåneland:*

Öfverste Mellins diversion från Kristianstad till Landskrona (juli)	235.
Karl XI marscherar från Kristianstad till Grummestorp och förenar der den svenska hären (d. 14 juli)	235—236.
Karl XI tager hufvudqvarter i V. Ramlösa (d. 28 juli)	237.
Helsingborgs befästning vid denna tid	237—238.
Svanwedels skärmytslingar	239.

I Norge:

Gustaf Otto Stenbocks angrepp på Uddevalla skans. Ömsesidiga härfningar	240.
Svenskt infall i Trondhjems stift. Rörås förstöres	241.
Gyldenlöwes och Stenbocks strider vid Uddevalla	241—244.

Fredsförhandlingarna.

Brandenburg och Frankrike: Freden i S:t Germain. Danmark och Frankrike: hertigen af Créqui inmarscherar i Oldenburg med 6000 man (juni)	244—245.
Förberedelser till freden i Lund. Preliminärtraktaten ($\frac{1}{2}$)	245—247.
Fredskongressen i Lund samlad d. 22 juni. Fredsförhandlingarne der. Freden i Fontainebleau ($\frac{2}{3}$)	248—249.
Stilleståndet och frågan om restantierna	250—251.
Fredstraktaten i Lund den 26 september	252—259.
Förbundet i Lund den 27 september	259—264.
Giftermålskontraktet den 26 september	264—265.
Johan Gyllenstiernas ambassad till Kjöbenhavn 1680. Ulrica Eleonoras afresa och ankomst till Helsingborg ($\frac{4}{5}$)	265—266.
Bröllopet på Skottorp den 6 maj 1680	267.
Affärden till Sverige. Drottning Ulrica Eleonoras kröning i Stockholm. Wismar och kontributionerna	268.

När Sven Lagerbring i andra delen af *Svea Rikes Historia* (1773) — vid öfversigten af vetenskapernas tillstånd — kommer på ämnet om huru lätt historiska källskrifter gå förlorade, belyser han detta med att i en not omtala det olycksöde, som träffat tvänne handskrifter rörande Nordiska krigets historia (1675—1679). Af dessa båda har han sjelf, säger han, i yngre år egt den ena. Angående denna gifver han några, fast tyvärr allt för få antydningar och talar äfven om de förhållanden, under hvilka den, som han tror, gått förlorad. Sålunda berättar han, att ifrågavarande handskrift bestod af två starka qvarterband och att den, slutande med freden i Lund 1679, omfattat hela krigets historia. Om dess författare känner Lagerbring ingenting; han ej ens nämner honom vid namn. Med handskriftens förlust hade tillgått på det sätt, att hans far, prosten Ebbe Bring i Brönnestad, befallt honom öfverlemlna den till "en betydande gynnare, som då samlade skånska handlingar". Detta hade han gjort, men "lär den nu", tillägger den gamle historieskrifvaren liksom med en suck, när han erinrar sig denna handskrift, som han egt i sina unga dagar, "efter utseende vara aldeles förlorad".

Om den andra af dessa båda handskrifter, hvilken han kallar *Professor Vinslows Dagbok*, yttrar han på samma ställe, "att den läser af ganska få vara sedd, är dock ännu bibehållen, men torde likväl undergå samma öde". Till denna handskrift återkommer han ett par år derefter, då han i *Sammandraget af Svea Rikes Historia* i de-

¹⁾ Sven Lagerbring *Svea Rikes Historia* II. 809—810 noten, 20 cap. om vetenskapernas tillstånd till 1800, — alltså der man allraminst skulle kunna vänta att finna en upplysning till det Nordiska krigets literaturhistoria.

talj skildrar kriget i Skåne 1676—1679¹⁾). Han säger sig nämligen dervid följa en handskrifven krönika, hvars författare varit samtidig med händelserna, enär han vid omtalandet af en träffning, som riksrådet Ebbe Ulfeld i Kalmar län haft med danskarne, tillfogat anmärkningen: *hujus velitationis spectator ipsem fui.* Författaren, tillägger han, har varit en beläsen man, såsom det kan slutas af åtskilliga ställen i handskriften, t. ex. då han vid en skildring af Christians V:s karusell i Kjöbenhavn i januari 1678 anför både Seneca och Virgilius. Handstilen, så slutat han, synes vara professor Vinslows, "hvilken sjelf lärer hafva uppsatt berättelserna, som i många mål äro omständligare än andra". Efter dessa upplysningsar, af Sven Lagerbring lemnade, kan det ej vara ringaste tvifvelsmål underkastadt, att denna andra af honom beskrifna och såsom förlorad ansedda handskrift är just densamma, hvilken under titel: "*Professor J. J. Vinslows Dagbok öfver kriget 1676—1679*" blifvit af mig 1874 utgifven i Samlingar för de Skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, (I (1874), 72—104, och II (1874), 9—47). Begge de anförda citaten finnas nämligen i denna, liksom äfven den af Lagerbring omtalata anteckningen. Handstilen i det exemplar, som blifvit följd vid tryckningen, icke blott liknar, utan visar sig vid jemiörelse vara e. o. professor J. J. Vinslows. Det är sålunda sjelfva originalhandskriften, som i Skånska Samlingar blifvit tryckt²⁾.

Om alltså denna senare handskrift icke, såsom Sven Lagerbring 1773 förmodade, var att anse såsom nästan förlorad, utan tvärtom af honom sjelf under de följande åren blifvit begagnad såsom historisk källa och nu mera befinnes vara genom trycket offentliggjord, så frågar man, huru det då väl gått med den andra af dessa båda krönikor, den, hvilken han sjelf en gång egt, men som han betraktade såsom för alltid försunnen.

¹⁾ Sven Lagerbring, Sammandrag af Svea Rikes Historia, 1778, IV, 21, not. Författarens företal dat. 1775.

²⁾ J. J. Vinslow (* 1638 † 1709, konsistorienotarie, e. o. professor), var på 1670:talet huspredikant hos riksrådet Ebbe Ulfeld, hvaraf förklaras, att han varit åskådare af den nämnda träffningen. Jfr. för öfright företalet till J. J. Vinslows Dagbok I, 72—74.

För vår del äro vi öfvertygade, att den bok, hvilken här framträder, är just denna krönika.

I.

I våra arkiv förekommer mera än en afskrift af denna krönika, men alla äro fragmentariska utom det i Upsala universitets bibliotek förvarade exemplar, hvilket bär märket: E. 465—466¹⁾.

Detta fullständiga exemplar af handskriften väcker redan vid första anblicken uppmärksamhet genom sitt omsorgsfulla utförande och öfverhufvud genom hela sitt yttre skick. Det är i qvartformat, inbundet i pergamentsblad med medeltidstext, har linjerade marginaler och numererade sidor och är alltigenom skrifvet med en och samma danska handstil från det 17:de århundradet. Detta till sitt yttre så beskaffade manuskript, fördeladt i 5 böcker, består liksom den af Sven Lagerbring egda, men som förlorad ansedda krönikan af två starka qvartband (I 1—428 sid. och II 429—778 sid.)²⁾. Det slutar liksom denna med freden i Lund 1679 och omfattar hela krigets historia. Äfven lemnas man här i fullkomlig ovissitet om författaren; ej ens titelbladet innehåller om honom den ringaste antydan. Det är just sådant det här blifvit aftryckt. Ej underligt således, att Sven Lagerbring ej haft något om författaren att förmäla.

Vi äro emellertid nu i bättre tillfälle att upplysa om hvem den blygsamme författaren varit, som ej nämnt sig sjelf. Å den förut omtalata fragmentariska afskriften från Grönsö står antecknad vid

¹⁾ Så eger Kgl. Biblioteket i Stockholm en fragmentarisk afskrift, som slutar med Duncans marsch mot Halmstad. Upsala universitets bibliotek har jämte det fullständiga exemplaret äfven en ofullständig afskrift (E. 464), i hvilken fjerde boken saknas och af den femte endast 64 sidor finnas: den slutar med framställningen af fredspriminärerna i Lund. Detta exemplar härrör från Engeströmska samlingen på Grönsö. Vi återkomma dertill.

²⁾ Första delens band utgöres af ett yttre pergamentsblad medeltids-hymner och ett inre blad medeltidshandskrift af andligt innehåll i sirlig skrift med röda och blå initialer. I marginalen angivses der och hvor innehållet och göras stundom tillägg. Inre bladet af andra delens band innehåller italiensk handskrift på papper från början af 17:de århundradet.

XVIII

tal om byn Wallkärra vid Lund, — som i texten kallas Wallekilde — "att auctor hafver kallat byen Wallekilde kommer ej af att han ej visste hvad byen då hette, utan har haft sitt hänseende till hvad dess namn fordom varit, ty auctor bodde icke längt från Wallkärr, kanske 2 milar derifrån". Det antydes sålunda, att författaren varit skåning, i hvarje fall i Skåne bosatt. Denna anteckning är gjord med en handstil, som visar en långt senare tid, och så äfven en annan, som finnes å samma exemplar, hvari uttalas, att författaren skulle vara "Sthen Jacobsen, sogneprest til Kågeröd och Stenestad". Med ledning af dessa uppgifter har det varit möjligt att komma till full visshet genom att anställa en jemförelse af den i Upsala bibliotek förvarade handskriften med de handlingar, som från Sthen Jacobsens tid finnas qvar i Kågeröds kyrkoarkiv. Det har af denna framgått, att de äldsta kyrkoböckerna för Kågeröd och Stenestad (från 1689 till 1696) äro skrifna med fullkomligt samma stil som Upsala handskriften E. 465—466. Fyndet af en rapport i Skånska Gen. Guvernements arkivet från Sthen Jacobsen rörande snapphaneplakatens uppläsande i hans sockenkyrkor har, om ytterligare bevis skulle behöfts, ställt saken utom allt möjligt tvifvelsmål: *Upsalahandskriften E. 465—466 är skrifven med Sthen Jacobsens egen hand och är självva originalet till Den Nordiske Kriigs Krönike.*

Men Sven Lagerbrings förlorade handskrift, hvars författare han ej kände och som han i sin ungdom på sin faders befallning öfverlemnade åt "den betydande gynnare, som då samlade skånska handlingar" — huru har den kommit att hamna i Upsala universitetsbibliotek? Bibliotekets kataloger lemna ej några upplysningar härom, men man torde med största sannolikhet kunna antaga, att de båda banden af det Nordiske Kriigs Krönike, de "två starka qvarterna" bland Upsala bibliotekets handskrifter härröra från samma håll, som ett af de fragmentariska afskrifterna, Grönsö-exemplaret, hvilket har sin plats i katalogen omedelbart framför (E. 464). Denna afskrift härrör från kanslirådet Jacob von Engeströms samling af handskrifter på Grönsö, hvilken i sin ordning,

liksom hans broders, statsministern Lars von Engeströms, härrör från deras morfaders, erkebiskop Jacob Benzeli samlingar. Jacob Benzelius, som egde sin äldre broders, erkebiskop Eric Benzeli och Benzeliska slägtens samlaresinne, hade såsom professor i Lund och biskop i Göteborg gjort sig känd särskilt för sin ifver i fråga om Skånes och Hallands historia och fornminnen¹⁾. Den "betydande gynnare", som Lagerbring omtalar såsom samlare af skånska handlingar, har näppeligen heller varit någon annan, än just Jacob Benzelius. Åtminstone har man sig ej bekant, att någon annan än han och Kilian Stobæus, hvilken säkert ej skulle hafva beröfvat sin unge vän och blivande efterträdare hans handskrift, på denna tid egnat sig åt Skånes historia och samlingar rörande denna.

Alla dessa omständigheter, ställda i ett sammanhang, tala, synes det oss, högt för, att denna krönika är just Sven Lagerbrings förlorade handskrift, den, om hvilken han med saknad talar i Svea Rikes historia. Hvad som med fullständig visshet framgår, det är, att Sthen Jacobsen varit dess författare.

II.

Den plats, hvilken Sthen Jacobsens krönika skall komma att intaga i vår nordiska literatur, är ej en ringa och obetydlig, såsom mången kanske skulle förmoda på grund deraf, att hon så länge kommit att hänligga outgifven. Hon skänker oss hvad vi ej egt tillförene hvarken i Sverige eller Danmark, ett samtida vittnes berättelse om en af de våldsammaste kriserna i Nordens historia, den blodigaste af alla strider, som de nordiska folken genomkämpat med hvarandra. Hon lemnar åt Danmark en ny historisk

¹⁾ Jacob Benzelius, * 1683 † 1747, erkebiskop 1744, var åren 1718—1731 theologie professor i Lund, 1731—1744 biskop i Göteborg. Genom hans dotter Margareta, som gifte sig med biskop Johan Engeström i Lund, och hans son, statssekreteraren Mathias Benzelstierna, öfvergingo hans samlingar till dottersönerna v. Engeström. Hans samlareifver var nog hänsynslös; (se Skarstedt, Göteborgs stifts herdaminne I, 33).

författare, hvilken hittills ej ens blifvit nämnd i dess med så mycken omsorg och kärlek behandlade literaturhistoria. Och denne författare har tillika anspråk på en särskild erinran. I en tid, då modersmålet var som glömdt af häfdatecknarne, då, sedan Arild Hvitfeld nedlagt sin penna, Danmarks historia blef skrifven på latin, af främlingar såsom Pontanus och Meursius, eller af infödde såsom en Vitus Bering, medan samtidigt i Sverige Chemnitz, Loccenius och Samuel Pufendorf på främmande tungomål berättade för Europa Sveriges historia, har Sthen Jacobsen från sin skånska prestgård med framställningen af ett ämne ur Nordens allmänna historia återgivit åt dess häfder nordiskt tungomål.

Men har sålunda Sthen Jacobsen berättigadt anspråk på en plats i den allmänna nordiska historieskrifningen, så är det dock framför allt det gamla Skåneland — vi begagna här det gemensamma historiska namnet för alla de skånska landskapen —, som han tillhör. Det ämne ur Nordens allmänna historia, som han behandlar, är tillika skånskt. Skåneland är hans fosterbygd. För Skåneland väcker han också till lif minnet af så många andra bland dess söner, som på ett oförgängligt sätt inristat sina namn i den nordiska häfdateckningens historia, af Poul Helgesen, halländingen från Varberg, karmelitermunken, som gaf åt den nordiska historieskrifningen Skibykrönikan, af den protestantiske lundabiskopen, skåningen från Helsingborg, Mogens Madsen, som skref sina föregångares, de katolska erkebiskoparnes krönika, med frikostig hand skänkande åt en annan frukten af sin forskning, af Jon Tursen, lundakaniken, af Claus Lyschander och af de båda skånska adelsmännen, Axel Gyldensterne till Lyngbygård vid Blekingesgränsen, författaren af krönikan om det nordiska sjuårskriget, och — för att sist nämna honom, hvars namn fördunklat alla hans föregångares — den lärde kanslern, Arild Hvitfeld till Lillö och Oddersbjerg. Huru märktigt är det icke, att nu plötsligt, efter århundraden, ännu en stiger fram ur glömskan och ställer sig in i ledet bland dessa! Och — märkligast af allt — han för då med sig till det äldsta moderlandets literära häfd Skånelands sista

bidrag till Danmarks literatur. Ty redan var, då Sthen Jacobsen skref sin krönika, det nordiska tungomålet i Skåne i färd med att taga sin svenska form i stället för den danska. Påbud och pligt tvungo honom att från sin predikstol låta höra svenskt språk, men i skrifkammaren, undandold för verlden, kunde han ej förmenas att begagna det danska. Nästa gång Skånelands söner framträda i Nordens historiska literatur, skulle de tala svenska — svenska med halländingen Olof von Dalin och med skåningen Sven Lagerbring.

Men hvad veta vi om Sthen Jacobsen? Hans verk, som räddat så mycket och så många ur glömskan, gifver honom anspråk på att sjelf också erinras. Vi vilja här samla till en bild hvad som från skilda håll kunnat hämtas rörande denne man.

III.

Sthen Jacobsen föddes i Kågeröds prestgård år 1642. Hans fader var dåvarande kyrkoherden i Kågeröd och Stenestad, herr Jacob Nielsen, modren dennes hustru i andra giftet, fru Ursille¹⁾.

De skånska prestgårdarne hafva utsändt så många märkliga män, än till Danmark, än till Sverige: Winslower och Bartholiner, Bring, Zibeth och Thomander. Sthen Jacobsen framgick ur, om icke precist samma prestgård — ty den gamla, hans föräldrahem, uppgick i lågor 1654 —, så dock ur samma förhållanden som, ett århundrade senare, den ryktbare svenska prestsonen från Kågeröd Carl Nathanael Klerck, baron af Klercker, Finlands tappre försvärare i 1808—1809 års krig.

Kågeröd, hufvudförsamlingen i pastoratet, är beläget vid foten af Söderåsen, åt dess sydliga sida; inemot en mil derifrån, uppe på den skogklädda åsens höjdkam, ligger annexförsamlingen Stenestad med kyrkan på den högsta punkt i vestra Skåne.

¹⁾ Hennes tillnamn saknas. — Sthen Jacobsen tecknar i votum vid ett prostval sitt namn latinskt *Stheno Jacobi* och halflatinskt i en skrifvelse till v. guvernören J. Sperling 1678 ^{10/3}, *Stheen Jacobi*.

De utgjorde tillsamman alltsedan reformationstiden ett pastorat, öfver hvilket egarne af Knutstorp utöfvade patronrätt. Kågeröd, inom hvilket denna gamla adelsgård är belägen — Brahernas Knutstorp med ett namn, som blef verldsbekant, när Tycho Brahe föddes der 1546 — hade alltsedan medeltiden lydt derunder. Prestgården såväl som sjelfva kyrkan låg på herregårdens egor; till och med prestgårdsskogen stod under Knutstorps-herrskapets värde och stämpel utan inpass af någon kunglig fogde. I den tid, då genom reformationen den danska aristokratien befäste sin makt öfver samhället, fingo dessa förhållanden sin lagliga form. Då hade riksrådet Otte Brahe, sedermera länsman på Helsingborgs slott, den 14 december 1560 erhållit Fredrik II:s patronbref på Kågeröds pastorat "for sig och arffuinger" med skyldighet att förse kyrkan med en god och lärd prest samt tillse, att kyrka och prestgård byggas, förbättras och vid god häfd hållas. Då hade också samme herr Otte, Tychos fader, nio år förut, sedan han indämt den lilla sjön mellan skogiga höjder, öfver hvilka i bakgrunden Söderåsen reser sin branta vägg, lätit på holmen i sjön uppföra Knutstorps befästa borg — en fytkant af 2 trevånings- och 2 tvåvånings-stenhus med styckegluggar, tinnar och torn, två till talet. Öfver inkörsporten satte han, ej utan sjelfkänsla, inskriften:

*A. D. 1551 lod ieg Otte Brahe bygge dette hus och
blef fuldkommendt i samme aar.*

Sedan dess var det gamla Knutstorp liksom ett värde för sig — ett adligt — med borg och borgrätt, med egen kyrka och patronrättigheter. Och Braheslägten satt der länge som oinskränkt herskare med oafbruten succession.

På riksrådet Otte Brahe, som byggt borgen 1551, († 1571), följde såsom egare hans söner, "lärde" herr Tycho († 1601) och riksrådet Sten Brahe († 1620). Så kom efter denne hans son riksrådet Jörgen Brahe, mest känd under namnet "Kongen på Fyen" för de många gods han der besatt († 1661), och efter honom ännu en Sten Brahe († 1677), den siste skånske Brahe. Dennes enda

dotter, den andra af Brahedöttrarne från Knutstorp med namnet Sophia — mindre ryktbar än sin föregångerska, Tychos syster — ärfde det då och gifte sig, äfven hon, med en Thott —, Tage Thotts, den "Skånske kungens" äldste sonson — Knud Thott till Näs († 1702). Dessa båda, de fyenske och skånske adelskungarnes barnbarn, utgjorde herrskapet på Knutstorp under den första svenska tiden.

Men när sålunda på den adliga borgen, inom adelsslägten, son eller dotter följde fader i besittningen, blef det snart också häfd och sed, sedan coelibatet upphört, att den ärftliga prestslägten tog plats i prestgården. Så kom det i Kågeröds prestgård från slutet af det 16:de århundradet vid sidan af Braherna på Knutstorp en prestslägt, i hvilken det ena ledet följde det andra i pastoratet, son eller dotter med sin man samt också prestenkornas män, ty med denna ärftlighet hör nära samman — då man med historisk blick ser på sakerna —, den beryktade "konservatonen" vid prestkallen. Till denna prestslägt med dess konservatörer hörde vår krönikas författare Sthen Jacobsen. Han utgjorde sista länken i densamma. Med honom slöt den gamla danska stammen i Kågeröds prestgård, liksom ungefär samtidigt den gamla danska adelsslägten slöt på Knutstorp. De hade hört tillsamman, alltsedan den tid, då Brahernas grafkapell byggdes upp vid kyrkan och det stora epitafiet sattes öfver herr Otte Brahe och fru Beate Bille med porträtten af dem begge och af deras 5 söner och 5 döttrar, Tycho och Sophia bland dessa. Prestslägten hade liksom sutit vakt vid denna graf. Derefter kommo svenska slägter både i pastorat och på herregård. Allt förändrades då. Brahernas graf blef sköflad och under deras epitafium och deras porträtter fick den emottaga de inflyttade svenska slägterna.

Den ärftliga rad af pastorer i Kågeröd, som sutit der alltsedan Tycho Brahes dagar, hade begynts med herr Christen Christensen († 1636). När vid dennes död ingen son fanns att efterträda honom, gick pastoratet öfver till qvinnolinjen med dottren Berrete, som hade gift sig med kaplanen i socknen Jacob Nielsen († 1648 ^{29/12}). Men Jacob Nielsen —, det var, såsom vi redan känna, fadren till vår Sthen Jacobsen, i ett hans senare

gifte efter Berretes död¹⁾). Sthen Jacobsens moder, fru Ursille, öfverlefde sin man, och hon "konserverade" genom tvänne giften pasto- ratet åt den vid fadrens död endast 6-årige sonen. Georg Dorup, "herr Jören", (1649—1650) var den förste af de konserverande och Knud Christensen (1650—1662) den andre. Vid denne styffadens död var Sthen Jacobsen bliven 20 år gammal. Han var då återkommen från det nu för skåningar förbjudna Kjöbenhavns universitet, der han studerat sedan 1657, och år 1663 prestvigdes han såsom kyrkoherde i fädernepastoratet. Man känner dagen, när det skedde: det var den 27 november. Nästa 1 maj tillträdde han det. Han bör alltså hafva mottagit pastoratet vid omkring 22 års ålder. Samma år i augusti gifte han sig med Barbare Hansdatter, angående hvilken vi genom en notis från

¹⁾ Angående Jacob Nielsen, Sthen Jacobsens fader, böra några omständigheter anföras, som gifva en inblick i de förhållanden, hvilka kunde utbilda sig mellan herrgård och prestgård i Skåne under det 17:de århundradet, denna för adelshögmod äfven gent emot presten så utsikrknas tid. I Kågeröds kyrka, på väggen öfver herrskapsbänken, hänger ännu en tafla, på hvilken läses i guldbokstäfver:

Her ligger begraftuen hederlig och vellerd mand Her Jacob Nielsen, fordum sognepräst i Kogered och Stenestad, som begge disse menigheder udi lärdom, besynderlig och udi leffnet, meget christelig och vel udi 17 aar haffuer forestaaet. Hand og af öfrigheden her paa stedet höit var elsket, huorfore hans hastige skilsmissen nu desvær af dennem beklages. Och kaldede Gud hannem meget sagteligen och saligen udi Kogeredz præstegaard anno 1648 den 29 december udi hans alders 45 aar. Gud giffue hannem med alle tro christne en ærefuld og glædelig opstandelse. A:o 1650.

Denne taffle haffuer erlig och velbyrdig mand Her Sten Brahe til Knudstrup och hans kiære fru Sophia Rosencrandtz ladet opsætte deris siælesörger til evig aaminne.

Äfven på annat sätt har det vänliga förhållandet mellan själösörjaren och hans herrskap gifvit sig ett uttryck, som öfverlevfat tiderna. I biskop Peder Winstrups likpredikan öfver Birgitte Brahe Jörgensdatter, som dog ung på Knutstorp och 1639 ^{15/6} begrofs i Helsingborgs kyrka, omtalas, huru som den sjuka begärt, att herr Jacob från Kågeröd måtte komma till hennes sjukbädd, och för de samtal, fulla af fromhet och andakt, som då hölls i hela familjens närväro, redogöres i Winstrups predikan. Dessa samtal ingifva visserligen också vördnad för själösörjarens person. — Man kan lätt fatta, huru de fasta förhållanden uppstodo mellan herrgårdsslägt och prestslägt, som gäfvo sig ett uttryck i dessa pastoratstillsättningar.

Malmöarkivet upplysas, att hon var från Kjöbenhavn¹⁾). Efter det han så tidigt vunnit sin lefnadsställning, förflot hans yttre lif förmodligen lugnt och stilla såsom andra skånska kyrkoherdars, inom den ram, de förhållanden skapat, i hvilka han uppvuxit. Man finner af samtida ingenting om honom antecknad, utom några notiser från ett möte, som biskop Knut Hahn under uniformitets-tiden (1680) höll i Broby med presterskapet i Luggude och S. Åsbo härad, af hvilka framgår, att han klagat öfver förolämpningar af djäknen i socknarne, Lars Povelson: förolämpningarne hade bland annat gått ut på, att han offentligen vid en sockenstämma blifvit kallad för *tysk*, — hvilket han betraktade såsom ett skällsord, d. v. s. han ville ej blifva betraktad såsom främling bland sina landsmän, utan som dansk skåning. En kränkning hade också tillfogats honom i fråga om svenskarne, när de under kriget haft garnison på Knutstorp²⁾). Det omtalas vidare, att han varit en lärd man, som förstått att skrifva latin med ledighet och behag. Att han äfven varit en man af anseende, liksom hela hans familj, kan man sluta af de ord, som uttalas i en offentlig handling angående hans son Jöran Sthensson, då denne valdes till stads-komminister i Malmö, nämligen att han var "kommen af vackert folk"³⁾), såsom varande son af kyrkoherden i Kågeröd Sthen Jacobsen och hans hustru Barbare Hansdotter. Detta är ungefär allt hvad de samtida anteckningarna hafva att upplysa om författaren till den Nordiske Kriigs Krönike från den tid han blef kyrkoherde i Kågeröd 1663 intill året 1689⁴⁾.

¹⁾ Dotter af "Etatscamererer" Hans Thomesen och hans hustru Anne Jörgensdatter. Hon var född i Kjöbenhavn 1639 ^½, och dog i Malmö 1708. Isberg, Bidrag till Malmö stads historia I, 171.

²⁾ Annorlunda kan man ej tolka dessa notiser hos S. Cavallin, Lunds stifts herdaminne, III, 447.

³⁾ Isberg, Bidrag I, 171.

⁴⁾ Den enda från Sthen Jacobsen härrörande, af honom sjelf skrifna handling, som återstår, torde vara följande förut omtalda, som anträffats bland Skånska gen-guvernementets papper:

Hanss Konglige Maijestetz Placat, dateret Halmstad d. 25 Febr. 1678, angaaende Kongelige Pardon for Snaphanerne, saa och om Wachtholdendett att continuere, haffwer Jeg undertegnede udi ald Underdanighed aff begge

Men utom dessa källor finnes det tvänne andra, som lemnar bidrag till kännedom om honom. Den ena har något att meddela rörande hans ungdoms historia och härrör från Kjöbenhavns universitet. Den andra kommer från den bygd, i hvilken hela hans senare lefnad förflytt, från Kågeröd. Denna senare källa är den förut nämnda kyrkoboken från år 1689, hvilken han sjelf med egen hand fört intill sin död 1696. Vi fortsätta här med en redogörelse för denna, för att ej släppa berättelsens tråd, och skola derefter återgå till hans ungdomshistoria med framställningen af den episod ur denna, hvilken för honom under hans senare lefnad säkert varit ett minne, som han bar på såsom dess stora hemlighet.

Kyrkoboken innehåller icke, såsom man kanske skulle väntat, någon anteckning om honom personligen, ej heller några anteckningar af allmännare intresse t. ex. rörande denna fosterbygd, af hvars historia han varit så djupt intresserad. Men den innehåller dock några bidrag till kännedom om honom, för hvilka, så sparsamma som underrättelserna äro, man får vara tacksam.

Vid början liksom vid slutet af hvarje år tecknar han nämligen på grekiska eller latin någon sentens, som visar, att de klassiska auktorerna följt honom från hans ungdoms studier i Kjöbenhavn upp i den ensliga skånska skogsbygd, i hvilken hans lefnad försvann. Tillika förråda dessa sentenser de tankar, som uppfyllt honom. Så t. ex. slutar han året 1689 med orden:

Nulla simplex nec sincera in hac vita felicitas,
och i slutet af året 1690 tecknar han orden af Cicero i talet för Roscius Amerinus:

*Commoda quibus utimur lucemque qua fruimur
spiritumque quem ducimus a Deo nobis dari
atque impertiri videmus.*

predickestolerne for Mennighederne i Kaagerödtz och Stennestads Sogner forkyndett paa Midfasto Söndag i indevärrende Aar, huilchett Jeg med egen haand testerer

Kaageröd d. 20 Martzii 1678.

*Stheen Jacobi.
loci Pastor.*

För året 1691 har han ord af Marcus Antoninus, först anfördा på grekiska och sedan översatta på latin, liksom ville han genom översättning göra grekiskan tydligare för sig. Sentensen för detta år är: *Optimus injuriam ulciscendi modus est, inferenti ne sis similis.* Så vexla grekiskan och latinet. Homers Iliad och Senecas Epistlar lemnā honom ömsom sentenser. Det heter för 1695 efter Seneca: *Turpe est aliud loqui, aliud sentire,* ord, hvarigenom han gifver ett uttryck af den känsla för sanning, som hans krönika röjer. För 1694 har han tecknat: *Conjugalis pax et concordia res optima,* kanske ett uttryck för den husliga lycka, som kommit på hans lefnadslott i äktenskapet med Barbare Hansdatter.

I öfrigt innehåller kyrkoboken blott anteckningar, om huru Sthen Jacobsen ”döbt”, ”troloffuet”, ”copuleret”, ”introduceret” (kyrkotagit), ”absolveret” och ”begraffuet” uti sin församling. Den verld, inom hvilken anteckningarna röra sig, är allmogens. Det fans den tiden ej mera något herrskap på Knutstorp, ty Knud Thott, som ännu egde det, hade liksom sina bröder, Holger och Tage, då för alltid lemnat Skåne. Han hade bytt bort det gamla familjegodset Näs-Trollenäs mot Trollarnes Gaunöe och lefde nu der. Af Otte Brahes stolta borg på holmen i sjön, stodo blott ruinerna qvar på brandtomten, sedan hertigen af Croy offrat den åt lågorna den 30 maj 1678; först i nästa århundrade (1726) skulle en ringa del af borgen återuppstå. Af ståndspersoners namn förekomma blott några få i kyrkoboken utom hans egen familjs. I en omgifning af allmoge har han sålunda framlefvat sina dagar. Och huru gles var ej befolkningen deruppe i den ännu halft öde skogsbygden vid Söderåsen: 1689 föddes i Kågeröd 34 och dogo 9, 1691 33 och 18. Befolkningen vandrar ut för att söka tjenst i de skånska städerna eller ännu af gammal vana på andra sidan Sundet. Andra vandrare komma i stället, och deras tal är stort, tiggarnes, för hvilka en särskild plats på kyrkogården är afsedd: ”de fattiges jord”. Der finna de stundom, dessa vandrare, sin hvila bland de andra under vägen genom socknen, ”vandringsqvinnan”

XXVIII

med sitt barn och "vandringskarlen". Sådane äro de intryck, som lemnas oss af Sthen Jacobsens kyrkobok från 1689—1696.

Plötsligt, i maj 1696, möter en anteckning af annan hand och på latin. Den innehåller, att under denna månad, den 2:re,

*"ex hac misera statione vitae decessit beatus
Dominus Stheno Jacobi, ecclesiæ hujus antehac
pastor fidelissimus".*

Och under den 6 juli förekommer så i en anteckning på svenska, att denna dag blifvit i Kågeröd begravten:

*"den ärevördige och vällärde H. Herr Sthen
Jacobson, effter det han berömmeligen och
med största vaksamhet haffuer upvaktat
och förestådt desse Gudtz församlingar i
33 åhr"*¹⁾.

Derefter är kyrkoboken förd på svenska, ty Sthen Jacobsen efterträddes i embetet af den svenske Eric Herlin. Intet grafminne i kyrkan såsom öfver fadren och öfver efterträdaren bevarar erinringen af honom.

Sthen Jacobsen efterlemnade tre barn, sonen *Jöran Sthensson*, född 1665, som under åren efter fadrens död oftare finnes nämnd i kyrkoboken och som 1700 blef stadskomminister i Malmö († 1708 barnlös), och döttrarne *Dorothea Sophia*, född 1667 och gift med arrendatorn af Möllarps gård Holger Jacobsen Bang²⁾), samt *Birgitta*, som året före fadrens död 1695 ⁴/₁₂ trädde i äktenskap med kassören Clement Hansson Cronholm i Landskrona, en af dem som först burit detta slägtnamn.

¹⁾) Härtill har af en annan hand — prosten Klercks från 1720:talet — fogats orden: rectius 32 år, ty han tillträdde pastoratet den 1 Maij 1664.

²⁾) Sthen Jacobsen antecknar i sin kyrkobok: 1689 ³/₁₂ er welachte Holger Jacobsen (Bang) troloffuet med woris kiere datter Dorothea Sthensdatter. Gud giffue lycke och welsignelse!

IV.

Hemligheten, som Sthen Jacobsen gömde på från sin ungdoms historia, var den, att han — den svenska presten — en gång som student och på en tid, då han redan genom Roeskilde fred var bliven svensk undersåte, stått på Kjöbenhavns vallar och vågat lif och blod i kampen för Danmark. Det gick ett dunkelt rykte derom i hans egen tid, och detta har från de samtida nått fram till oss¹⁾. Kjöbenhavns universitets handlingar visa, att ryktet haft rätt.

Förgäfves söker man i Kjöbenhavns universitetsmatrikel Sthen Jacobsen bland från de skånska skolorna dimitterade studenter. Man kunde väntat finna honom bland de 8, som året 1657 utgingo från Lunds gymnasium²⁾. Men hvarken detta år eller det föregående finnes namnet; derefter upphöra de skånska dimissionerna, på något undantag närl; från 1660 fullkomligt.

Det är i följande anteckning från 1657, som namnet möter bland 10 andra:

*XXV Julii. Ex Academia Sorana:
Steno Jacobi Scanus.*

I Sorö alltså har han åtnjutit sin tidigare undervisning. Inskrifven vid universitetet under Chr. Ostenfelds rektorat vid en ålder af ännu ej uppnådda 16 år, erhöll han fritt bord i kommunitetet, Fredrik II:s stiftelse af 1569, och fri boning på Regentsen, Christian IV:s af 1618. Han inträdde bland de 144 alumnerna just vid den tid, då Thomas Kingo lemnade det stora danska studiehemmet. Att han varit medellös kunna vi antaga, ty det hölls denna tid strängt på grundvilkoret för inträde derstädes. För öfrigt känna vi intet om hans vistelse vid universitetet, förrän

¹⁾ Cavallin, Lunds stifts herdaminne III, 447 efter en äldre anteckning: *han lär hafva som student deltagit i Köpenhamns försvar mot svenskarne.*

²⁾ Kjöbenhavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith. Vanligtvis höll sig vid denna tid antalet af från de skånska skolorna till universitetet dimitterade studenter vid omkring 25; med året 1658 sjönk det till 1 (från Malmö). 1659 inskrefs 1 (från Kristianstad).

XXX

vi åter möta hans namn i den *Rulle på alle Studenterne, som mældte sig till Voldtjeneste (1658—1659)*, hvilken i tryck utgivits af Holger Rørdam¹⁾.

Redan under danska kriget, när Carl X Gustaf med den svenska hären i februari 1658 stod framför Kjöbenhavn, hade "menige Studerende" förklarat sig redo "at ville gaa til Volds med tilbehorig Gevær", och de hade den 11 februari varit af konung Fredrik III kallade att möta på Slottsplatsen, "at vi dennem kan gjennemse och vi da dennem videre Ordre kan give lade". Men freden i Roskilde kom så hastigt, att man ej ens vet, om "Gjennemsynet" ledt till något resultat²⁾). Annorlunda blef förhållandet, när under nästföljande augusti Carl X Gustaf landat på Sjælland. Så snart Fredrik III utfärdat uppropet till Kjöbenhavns försvar, erbjödo studenterna lif och blod för konung och fosterland och enrollerade sig, under förbehåll att få infödda danske män till befäl, i ett särskildt "corpus". Detta studentregemente, med Mogens Krag till Kaas såsom befälhavfare, räknade inalles 266 man, officerare och menige. Det var fördeladt i 4 kompanier, med 10 rotar i hvarje. Sitt högqvarter hade det på Regentsen, af hvars 144 medlemmar alla med undantag af 10 inträdde i hären. Samspisningen ökades med 3 nya bord, hvart och ett för 12 studenter: alltså spisade der långt mer än hälften af de 266 "militerende Studiosi".

I bland dessa finna vi nu "Steen Jacobsen, Skaaning. Han hör till 3:dje kompaniet och står i dess 10:de rote. Många landsmän från Skåneland hade han icke; så vidt man af namnen kan sluta, hafva de varit omkring 12 och stätt blandade med sina andra danske landsmän. Endast norrmännen bildade ett särskildt kompani, det 1:sta, ehuruväl ej uteslutande, ty det fanns i detta jemte en jemtländning också några skåningar.

¹⁾ Holger Rørdam, De danske og norske Studenters Deltagelse i Kjöbenhavns Forsvar mod Carl Gustaf. Kjöbenhavn 1855. Bil. I, 157—167.

²⁾ Sammastädes.

Vi hafva alltså att tänka oss författaren af Den Nordiske Kriigs Krönicke såsom sjelf icke oförfaren i krigets yrke. Tvärtom har han, ännu icke 17 år gammal, under de ödesdigra augustidagarnes hänpörelse 1658 gått "til Volds" och tagit del i fästningsarbetet på vallen; han har varit med i den hårda fälttjenst, under hvilken belägrarne erkände sig mest frukta "de sorte" — studenterna — jemte båtsmännen. Men Sthen Jacobsen har sett ännu mera af den stora striden om Kjöbenhavn mellan Sverige och Danmark än händelserna på hösten 1658.

När den holländska undsättningsflottan under hufvudstadens oändliga jubel den 29 oktober fällt segel i dess hamn, blefvo samma afton studenterna aflösta från sin vakttjenst på vallen vid Rosenborg af främlingarne, och några veckor derefter, i midten af november, licentierades hela studentregementet intills vidare ur krigstjensten. Men vid jultiden begynte det att blifva lif och rörelse ute i det förskansade lägret vid Brönshöj, dit den svenska hären dragit sig tillbaka. Kjöbenhavn kallades då åter i vapen: nyårsdagen 1659 nådde befallning om den nya vakttjensten till studenterna. Regementet under Mogens Krag skulle åter upprättas. Deras antal, som då ånyo mälte sig till tjänst, var emellertid vida mindre än det varit i augusti — inalles 156 —, men bland dessa återfinna vi Sthen Jacobsen. Han hörde till de 91 kommunitetsalumber, som stredo på vallen under de kalla vinternätterna och som derför försäkrades om att jemte den fria kosten i Regentsen också få åtnjuta 2 mark i veckan. Vi hafva all anledning antaga, att han äfven varit med den skickelsedigra natten mellan den 10 och 11 februari, då Carl X Gustafs stolta planer sammanstörtade inför det lugna trots, hvarmed Kjöbenhavn, öfvadt och förberedt, mötte den afgörande stormen. Från sin pallisaderade ravelin på sträckan mellan Vesterport och Kallebodstrand, vid "Løngangen", bredvid borgarnes runddel, med en vall af sammanfrusna isstycken framför sig, hade studenternas regemente hjeltemodigt försvarat just en af de punkter, mot hvilka det farligaste angreppet var riktadt.

De enskilda bragderna liksom de enskilda personerna äro i denna nattliga strid som försvunna. Blott en enda student är nämnd för den tapperhet han visat, en man, som äldre till åren än de andra, redan då intog en mera framskjuten ställning: Ole Borch, hvars namn dock ej finnes upptaget i förteckningarne. Huru som helst, antingen Sthen Jacobsen deltagit i kampen under stormningsnatten eller ej, hafva vi att räkna honom både bland de 266 från 1658 och de 156 från det följande året. När han nu, två århundraden efter sin död, träder in i Danmarks literatur, kan hans namn särskildt nämnas vid sidan af de få bland dessa tappre, hvilka sedan på något sätt gjort sina namn bemärkta hos efterverlden: Ole Borch, Anders Bording, Christian Stockfleth och Cosmus Borneman¹⁾.

V.

Vi hafva framlagt hvad tiderna lemnat oss om författaren: det återstår, att vi vända oss till hans verk.

Sthen Jacobsen har sjelf, helt blygsamt, på titelbladet betecknat sin bok som en krönika, och den bär också i de yttre dragen krönikans form. Den har der och hvor sina ödemarker af krörikeartade uppgifter, tomma marschruter, sådana som Kristian Vs under hösten 1675, och tomma krigshändelser, som de i Tyskland vid samma tid framför Wismar och i Pommern och

¹⁾ Utom Sthen Jacobsen fanns det åtminstone en student från de skånska landskapen, som deltagit i försvaret af Kjöbenhavn, nämligen bleatingsbon Hans Madsen (Abelin) från Asarum, som sedan (1668) blef den förste kyrkoherden i Carlshamn. Han hade varit "Capitaine de armis" i studentregelementet och erhöll under den 17 september 1659 af Mogens Krag vittnesbörd, att han "paa Tog och Vagt, Udfald og udi alle Allarmer og Attacker med al Redebonhed og Troskab haver comporteret sig som en ærlig, tro Patriot vel anstaar". (Aktstycket tryckt hos M. F. Hammar, Diss. gradualis de Carlshamnia. Lond. Goth. 1749, 28). Föregående dag hade studenterna från Norge och Jylland erhållit tillstånd att lemna Kjöbenhavn. De från Skåneland, som valde att återvända hem, hafva näppeligen vågat komma tillbaka förrän efter freden i Kjöbenhavn 1660.

Bremen. Det tyska kriget och kriget utmed Norges gränser äro mest registerartadt framställda. Man märker, att författaren här är på ett mera främmande område. Händelserna inom Skånelands gränser äro hans egentliga fält. Emellertid är öfverallt fullständigheten anmärkningsvärd: man följer förloppet så att säga dag för dag. Och det är en samtida, ett tidsvittne, som berättar. Deraf lånar krönikan ett särskildt värde.

Att emellertid beteckna Sthen Jacobsens bok såsom alltigenom krönika, vore föga riktigt. Det kan här, som naturligt, ej vara fråga om en pragmatisk historieskrifning i modern mening. Det personliga kommer ej till att framträda hvarken i skildringen af andra eller i fråga om författaren sjelf; det yttere förloppet är för honom det viktigaste. Han är samlare, och hans berättelse är företrädesvis samlarens. Men likväl måste det sägas, att han stundom röjer mera sinné för det större sammanhanget än hans samtids författare. Så förstår han t. ex. att fullkomligt riktigt skildra krigets upphof, då han i företalet, Prolegomena, tager utgångspunkten för sin framställning i Ludvig XIV:s krig i Spanska Nederländerna 1667 och trippelalliansen mellan Holland, Sverige och England 1668. Han eger äfven en icke så ringa förmåga af skildring, såsom han visar i fråga om slaget vid Lund.

Huru som helst — historia eller krönika — boken gifver en talande bild af detta förfärliga krig 1675—1679 i all dess ryslighet, med all dess missaktning för menniskan och de lidanden det medförde för hela Norden, dock mest för den förut blomstrande gamla kulturbygd vid Öresund, som under fyra blodiga krigsår blef förvandlad till en folktom ödemark. Vi kunna här i denna krönika följa icke blott de stora fältslagen med hekatomberna, som i dem offrades åt den nordiska tvedrägtsanden, utan också de små träffningarne, de små roftågen, med deras fallne, räkna alla dessa menniskooffer, dessa brända bostäder, byar, städer och slott. Vi hafva ej rätt att tröttas häraf; det är lärorikt att rätt i detalj lära känna det nordiska folkhatets verkningar, hvad lidande, hvad förödelse och tillbakagång i odling det vållat. Att en skåning skall

berätta det för oss, det är också ej annat än rätt och billigt: hans bygd har lidit såsom ingen annan.

Det har sagts om Sthen Jacobsen, att han i sin bok varit partisk för Danmark och emot Sverige. Det är det äldsta omdöme, som uttalats om den¹⁾. Vi kunna tryggt påstå, när boken nu är i allas händer, att detta är ett omdöme, som hvilar på gammaldags nationel misstänksamhet, ej på verkliga facta. Han har tvärtom gjort till verklighet de ord han tecknat på titelbladet: "upassioneret sammenskreffuet".

Att han innerst känt sig som en dansk man, derom kan ej vara tvifvel, född som han var i danskt land, uppvuxen i dansk odling och med danskt modersmål. Han hade ju också kämpat med i Danmarks stora kamp 1658—60. Men när år 1675 krigets hydra ånyo utspydde sina lågor, var för honom mycket ändradt. Han hade då svurit svensk krona trohet. Han var svensk undersåte. Han följe sin fädernebygds öde, och detta hade ju varit, såsom man också finner af de samtida uttaladt, att för det öfriga Danmarks räddning uppoffras åt Sverige. Det afgörande, som 1658—1660 blef träffadt, kändes för en samvetsgrann man, då han återvänt till fädernebygden, såsom oåterkalleligt. Han böjde sig derför såsom den fridens man han var genom sitt embete, som en prest, hvilken borde vara en föresyn för sin församling. Derför skiljer han sig också under kriget icke från Sverige. Trohet mot Gud och mot den konung, som hade hans ed, det var för honom det första; fosterland trängdes tillbaka i det andra planet. Denna grundstämning är det, som finnes återspeglad bakom hans skildring. Den fanns hos mången skåning — och just hos de bästa — i det 17:de århundradets sista hälft; det är denna, som efter freden i Lund 1679 hulpit öfver uniformitetstidens tvång. Hvad förhållandena under krigstiden angår, så är svårt att säga, hvilken af de krig-

¹⁾ På sjelfva handskriften står af en hand från förra århundradet tecknad:

Scriptor Danus et genti suæ plus justo favens, in multis tamen fide dignus, quia narratis ipse præsens.

förande, som behandlade Skåneland värst: kanske får priset till slut dock tillerkännas åt Kristian V:s tyska generaler och krigskommissarier, ehuru nu visserligen den svenska hären också uppträdde der som i fiendeland.

Anmärkningsvärdt är emellertid, att Sthen Jacobsen alltid skiljer ut konung Karl XI och åt honom gifver ett drag af mildhet, som han ej är benägen att lempa hvarken åt hans omgifning, Johan Gyllenstierna och gen.-guvernören Jöran Sperling, eller åt Kristian V och hans generalitet. Han tröttar ej att berätta, hurusom konungen förtörnas öfver de plundringar, som egde rum före och efter slaget vid Lund, ty, säger han, konungen ville "konservera landtmannen". Det förtröt denne, att soldaterna ej respekterade hvarken Guds hus eller bondens, utan i trots af hans förbud röfvade ur kyrkorna allt hvad bonden fört dit för att sätta i säkerhet: han hade dock förbjudit att taga annat derifrån än proviant. Derför prisar han väl Karl XI:s plakat af den 9 december 1676 efter slaget vid Lund för dess goda afsigters skull, men han ryggar ej tillbaka för att uttala den domen öfver den svenska härens sätt att i trots deraf fara fram i Skåne: "att de arma skåningarne, som voro svenska undersåtar, blefvo af de svenska sjelfva röfvade och plundrade längt mera efter fältslaget än förut". Man anar, att han hyser en djup känsla af den oförrätt, som hans landsmän lida, då man hör honom säga, att efter Lundaslaget några tusen man af den svenska hären dog bort vid belägringen af Helsingborg, "icke så mycket för Gideons som för Herrans svärd". Han tager med anledning af pardonsplakatet från Markaryd 1676 skåningarne och blekingarne i försvar för att hafva fallit ifrån sin edsvurne konung. Det var blott, säger han, "ett löst spargement", som gick i Sverige; i verkligheten hade de ej gjort något emot sin ed. Att de erlagt kontributioner till den danska konungen var en nödvändighet, ty han var herre i landet, och att det fanns snapphunar, det rådde de ej för: mördare och röfware finnas i alla land och dessa snapphunar angrepo både danskar och svenskar. Detta är en uppfattning, som ganska väl svarar till

XXXVI

de verkliga förhållandena. Man bör noga skilja snapphanarne från den bofasta befolkningen: de voro dess naturliga fiender. I fråga om de stränga förpligtelser, Johan Gyllenstierna kräfver af allmogen vid de förnyade trohetsförsäkringarne i början af 1677, anför han också såsom Karl XI:s ord: "kunna vi ej med vår armé dämpa snapphanarne, långt mindre kan landtmannen göra det". Och när Johan Gyllenstierna vill afbränna Engelholm, derför att ett parti snapphanar der anträffats, är det konungen, som hindrar det: "när vi ej kunna ödelägga skälmarne, så långt mindre landtmannen, och när vi äro borta, komma de igen". Även i fråga om blodsdomen öfver Jörgen Krabbe fäller han några ord till fördel för Karl XI. Han säger nämligen, att konungen från början ej velat stadfästa denna dom, men att gen.-guvernören Sperling då dragit upp till Johan Gyllenstierna i lägret vid Vä och att de båda så utlagt saken, "att Jörgen Krabbe blef dödsens barn, men det blef sedan hårdeligen förtrutet".

Hans uttalanden om Kristian V äro i sjelfva verket vida mindre fördelaktiga än de om den svenska konungen. Visserligen anför han i början af 1678 såsom ett "rart exempel", att en furste lider nederlag efter nederlag och ändock är lika tidigt i ordning till nästa kamp som sin fiende, hvilken behållit fältet. Men han sticker ej heller under stol med den ödesdigra sorglöshet, som röjde sig i den danska arméen, och han berättar ej om konungens förlustelse efter nederlagen, den präktiga "rossbaletten" i Kjöbenhavn 1678 $\frac{3}{4}$, utan att förvånad söka efter förklaring till ett så hjertlöst lättsinne. Hvad de danska överbefälhafvarne i kriget angår — de voro alla tyskar från den förste, hertig Johan Adolf af Holstein Plöen, till fältmarskalk Wedel, den siste —, så uttalar han sig ej synnerligt om dem med undantag af Fredrik v. Arensdorf, hvars erinring på goda skäl var i Skåne djupt förhatad. I den historiska slutdomen om Arensdorf bör i Danmark Sthen Jacobsens röst å Skånes vägnar en gång blifva hörd. Han har under året 1678 gjort åtskilligt, som bidrog att skilja Skåneland från Danmark.

Men hvilka äro källorna till Sthen Jacobsens kröniko? Utan tvifvel i främsta rummet krigets muntliga tradition. Denna är hufvudkälla — sjelf har författaren också varit åsyna vittne till mer än en af de händelser han framställer. Att han fört med krigets gång samtidiga anteckningar, hvilka sedan ingått i framställningen, förrådes stundom, såsom t. ex. då han omtalar, att *forleden* gick Meerheim med två regementen från Malmö; "forleden" var den 30 oktober 1676. Personligen var han närvarande i slaget vid Tirup-Landskrona. Han stod, berättar han, så nära den venstra svenska flygeln, då denna tvänne gånger passerade genom Tirups by, att han hörde "hvor det skrap paa Trøierne". Hans skildring af förhållandena före och efter Lundaslaget antyder äfven, att han ej varit långt aflägsen från skådeplatsen. Han såg, huru i snödrifvorna, på dikeskanterna, det låg fullt af döde; marken var betäckt med lik, öfver hvilka man både red och körde. "Det var", säger han, efter sin skildring af slaget, "en stor ynk att se mäniskor fly, som visste icke sjelfva, hvarthän de flydde, ty de voro så förvillade, att de visste hvarken var Landskrona eller Kristianstad låg" — flyende danskar alltså, som sökte tillflykt i de fästningar Danmark innehade.

Men otvifvelaktigt är, att han också haft andras anteckningar till förfogande, krigsmans-dagböcker, af hvilka vi hafva mer än en bevarad, men af hvilka troligen ännu flere försvunnit¹⁾). Och äfvenledes har han omsorgsfullt samlat alla officiella handlingar, kgl. plakäter, accordspunkter o. d., som han kunnat komma öfver. Man förvånas, att han i sin ställning och i sin aflägsna bygd varit i stånd att åstadkomma en sådan samling och att han öfverhufvud kunnat förvärfva en så fyllig kunskap om hvad han framställer.

¹⁾ I Skånska Samlingar (II, 1. 1892) är en sådan dagbok af Nils Skytte utgifven. En annan är Alex. Hummerjelms (tryckt i Loenboms Hist. Anecdoter). Karl XI sjelf, så ringa literärt bildad han var, gjorde sina almanacksuppteckningar, äfven han. Haqvin Spiegels Diarium (i Gjörvells Sv. Bibliotek) och Rutger v. Aschebergs af Sven Lagerbring i Aschebergs Lefverne omskrifna anteckningar äro de utförligaste. Det var bruket att göra sådana.

XXXVIII

För att finna förklaringen leda vi ännu en gång uppmärksamheten på förhållandet mellan prestgårdsslägten i Kågeröd och herregårdsslägten på Knutstorp. Mårne ej Knud Thott, äfven sedan han lemnat Knutstorp och sina andra gods i Skåne, skulle hafva upprätthållit förbindelsen med Sthen Jacobsen? Han åberopar emellanåt särskilt tillförlitliga sagesmän, så t. ex. en gång en "säker hand", af hvilken han förnummit, att Fredrik v. Arendorf afrådt slaget vid Landskrona och bedt dröja dermed; fältmarskalken v. der Goltz, preussaren, hade varit den, som dref på och ändtligen ville slås. Knud Thott, som efter sin flykt till Danmark på hösten 1676 gått i dansk tjänst och som, använd inom krigsförvaltningen, lefde midt i händelserna, bör nog hafva kunnat lemla sin pastor i Kågeröd åtskilliga upplysningar för hans krönika.

Hvad för öfritt denna och dess författare angår, så framgår tydligt, att han förfogat öfver en ej ringa literaturkunskap. Det möter i hans krönika liksom i hans kyrkoboksanteckningar talrika citat från den klassiska literaturens auktorer. Nyare författare saknas ej heller: Philippe de Commynes och nederländarne v. Meteren och Aitzema, tyskarne Schönborn (*Politica*) oth Reinking (*De regimine status*). Han känner *Theatrum Europæum*. Han anför af nordisk literatur både Saxo och Snorre Sturleson, Arild Hvitfeld och Loccenius. Han är tydligtvis en mer än vanligt boksynt man. Hvad språk och stil angår, röjer hans krönika en otvifvelaktig öfverlägsenhet öfver den ungefär samtidiga, okritiska Fredrik II:s historie, som Peder Resen sammanskref med användande af handskrifter af Claus Lyskander eller Arild Hvitfeld och Axel Gyldenstierne. Hans framställning är långt mindre arkaistisk än dennes¹⁾.

¹⁾ Några ord torde böra tilläggas rörande förhållandet mellan Sthen Jacobsens krönika och den i begynnelsen till denna Inledning berörda J. J. Winslows Dagbok. Vid närmare jemförelse visar sig nemligen denna skrift vara väsentligen ett utdrag af krönikan. Endast i ett jemförelsevis mindre antal punkter kan den betraktas såsom sjelfständig källa. Dessa äro för 1676 anteckningarna från $\frac{8}{5}$, till $\frac{1}{8}$ och från $\frac{24}{10}$ till $\frac{14}{11}$, samt för 1677 $\frac{8}{5}$, $\frac{4}{6}$, $\frac{18}{5}-\frac{23}{5}$, $\frac{6}{5}-\frac{18}{5}$, $\frac{23}{9}$ och $\frac{31}{12}$.

VI.

Det har förut ansetts, att Mikkel Ravn-Corvins översättning af Virgilii Georgica varit de Skånska landskapens sista bidrag till Danmarks literatur ¹⁾. Sthen Jacobsens krönika inträder nu i stället. Den förra är skrifven före 1680, d. v. s. före uniformitets-tiden; den senare åtminstone bragt till sin afslutning, efter det denna begynt, och medan försvenskningen genom kyrka och skola som ifrigast pågick. Det är derför som författaren måst lema sitt verk utgivet. Derför är det som han måst affatta titelbladet sådant som det nu här föreligger tryckt, anonymt, utan att han vågat nämna sig sjelf och utan att ens våga angifva, hvilken af de nordiska konungarne, Kristian V eller Karl XI, som skulle taga plats framför den andra. Sannolikt skulle det ju i Karl XI:s dagar hafva i det minsta medfört afsättning från prestkallet, om en skånsk kyrkoherde uppvisats vara författare till en krönika på danska om 1676—1679 års krig, som tillika var i första rummet tillregnad Kristian V ²⁾. Men blefve den tryckt, hvor skulle det väl vara,

¹⁾ *Publ. Virgilii Maronis Georgica eller Bonde-Verks Fire Böger paa danske Riim oversatte ikke behagelig nok efter Önske, ikke fuldkommen nok treffed efter Authoris poetiske Södhed, men enfoldeligen forestillet af Mickel Christophersen Ravn, Kjöbenhavn 1680.* — Mikkel Ravn-Corvin, son af prosten Christopher Finderup, som efter sin födelseort, Finderup på Fyen, så kallade sig, hade upptagit namnet Ravn-Corvin efter farfadern, blef student i Lund på 1670-talet, pastor i Kristianopel, tillfängatogs och fördes till Kjöbenhavn 1676. Sin översättning har han troligen skrifvit under fängelskapen. Utgifven 1680, befinnes den, märkligt nog, vara tillregnad den då nyss utnämnde biskopen i Lund, Canutus Hahn, som skulle blifva Skånelands försvenskare. Även sedermera, efter Hahns död, har Mikkel Ravn visat sin tillgivnenhet för honom, i det han graverat Hahns porträtt och derunder satt dessa latinska versar:

*Hahnius in terris cecinit pia dogmata Jovis,
At nunc in coelis carmina sancta canit,*

Mikkel Ravn blef efter återkomsten ur sin fångenskap i Kjöbenhavn kyrkoherde i Gudmuntorp 1681 och dog 1692 ^{2/12}.

²⁾ När vid Sven Lagerbrings farfaders begravning 1684 — Jöns Ennertsen Bring, kyrkoherde i Brönnestad i Göinge härad — psalmerna sjöngos på danska (och latin), hotades de brottslige med sträng näpst; en så grof förseelse mot uniformiteten kunde biskop Hahn ej hafva trott vara möjlig.

om ej i Danmark? I Sverige kunde förvisso ej då en dansk krönika, författad af en dansk skåning, tänkas utgifven. Och sända den öfver Sundet till tryckning, det hvarken vågade eller ville Sthen Jacobsen. Han lät den då heldre ligga outgifven, intill dess hans skånska land åter en gång kunde andas fritt.

Och så blef den liggande, till dess efter två århundradens hvila, just på sjelfva hans dödsår, hans bok begynte tryckas för att, sänd öfver Öresund, blifva en vänlig skänk till Danmark från det gamla Skåneland.

Plan för utgivandet. Innehållsförteckning. Personregister.

Grundsatsen för utgivandet har varit att återgifva handskriften fullkomligt bokstafsrätt, utan några förändringar. Dock hafva de stora bokstäfverna borttagits utom i folk-, person- och ortnamn samt månadernas namn. Skiljetecknen hafva ändrats till vår tids. *Sz* har återgivits med dubbelt *s*.

Person- och ortnamn förefinnas sålunda i den form, som författnaren sjelf och hans tid använt; en förändring skulle hafva brutit den historiska karakteren. De hafva sålunda en genomgående dansk prägel, dock mindre de franska än de tyska och nordiska namnen. Så hafva alla svenska personnamn gammal-dansk form t. ex. *Haagen Speijl* (Haqvin Spegel) *Claus Thott* (Clas Tott), *Illstierna* (Eldstierna), *Löfhuuenhoffuet* och *Svünhoffuet* (Lewenhaupt och Svhufvud) o. s. v. Författaren bokstafverar det svenska namnet *Gås* med *Gaaess* liksom det danska *Kaas* med *Kaaess*, *Gyldenlöve* med *Gyldenlöfue*, *Ulfvenklou* med *Wolfenklou*. De tyska namnen på *ow* hafva regelbundet formen *ou*. Det är tidens uttal, som skiner igenom.

Med ortnamnen förhåller sig på enahanda sätt. Alla *skånska* ortnamn återfinnas i deras danska samtidsform, oftast med skarpare bokstafslyd än i vår tids danska uttal. Så t. ex. bland städernas: *Landtzcrone*, *Lauholm*, *Halmsted* och *Ysted* (men *Christianstad*), eller af ortsnamn på landet *Synder Aass* (*Söderås*), *Farholt* (*Fagerhult*), *Knudstrup*, *Ströbelstrup*, *Skibberslöf*, *Nyböle* (*Nöbelöf*) o. s. v. Oftast är det dock en ringa förändring såsom *Langebro* och *Beegholmen* vid *Christianstad*, *Kaageröd*, *Baasted* (*Båstad*) o. s. v.

De svenska ortsnamnen undergå en liknande förändring: *Vestervüg* (*Vestervik*), *Mönsteraaess*, *Borkholm* (*Borgholm*), *Gribbestad* (*Grebbestad* i *Bohuslän*) o. s. v.

Vi anteckna en lista å sådana namn, som skulle kunna föranleda svårighet. I alla öfriga letar man sig lätt fram.

Omold = Åmål. *Orost* = Oroust. *Grinöe* (i Jylland, s. 100) = Grenaae. *Illsbach* = Eldsbäck, Eldsberga. *Sneedstrup* (vid Halmstad, ej Smeedstrup s. 52) = Snöstorp. *Grummestrup* = Gråmanstorp. *Waldekilde* (i Lunds närhet s. 105) = Vallkärra. *Dumsten* (i Skåne, s. 100) = Domstens fiskläge. *Hanekläüsslier* (vid Zireköping, s. 127) = Hanekloslider. *Köfflinge* = Kjellinge. *Nörre* och *Bierre herreder* = Norra Åsbo och Bjäre härader. *Höuliinge krog* = Hylinge krog.

De tyska namnen äro omstuvade till danska, som om de hörde Danmark till, t. ex. *Hannofuer* (Hannover), *Straalsund*, *Mönster*, *Brunsvik*, *Lyckstadt* (Glückstadt), *Tornebusken* (Dornbusch), *Elffuen* (Elbe; den liden Eyland i Elffuen *Crutsand* = den lilla ön i Elbe *Cruitsand*) *lante-Ryen* (Land Rügen) o. s. v. Stralsunds portar hetera *Knifsdor*, o. s. v.

Den regel har öfverallt iakttagits, att hvad som rör Sveriges utländska provinser eller i allmänhet utlandet, blifvit tryckt med mindre stil för att äfven i det yttre utmärka hvad som är hufvudsak för svenska läsare; härmad är ej på något sätt underskattadt det verkliga värdet af dessa delar af krönikan. På samma sätt hafva äfven urkunder, kungörelser och kgl. bref, som meddelas, blifvit för utrymmets skull tryckta med liten stil. Det kunde synas underligt, att svenska kungliga bref och kungörelser finnas återgifna i dansk språkform, men på annat sätt skulle de knappast på denna tid kunnat offentliggöras i de skånska kyrkorna. De skulle ej hafva blifvit förstådda af menigheterna. Sthen Jacobsen sjelf har säkerligen publicerat dem i sina sockenkyrkor sådana de nu föreligga i hans bok. Bref från Johan Gyllenstierna under hans tåg genom Bleking och Skåne 1677 för att upptaga förnyade trohetsförsäkringar, liksom brefven från den svenska kommandanten i Helsingborg, Carl "Haard", föreligga likaledes i dansk språkform.

Krönikan är af sin författare fördelad i 5 böcker, men för öfrigt saknas hvarje indelning af texten. Der och hvor finnes i morgen af handskriften någon anteckning om innehållet, men utan plan och system, ej heller alltid af författarens hand. Då ett fullständigt anförande af dessa randanteckningar af flera skäl ej lätit sig göra och en indelning i kapitel ej heller lämpligen kunde genomföras, återstod blott upprättandet af en i detalj gående innehållsförteckning.

En sådan utförlig, kronologiskt affattad

Innehållsförteckning

har också blifvit ställd i spetsen. Den torde i hög grad underlätta bokens begagnande såsom källskrift.

Upprättandet af fullständiga person- och ortsregister har försöks, men den mängd af tomma namn, som de skulle kommit att innehålla, har visat sig afskräckande: dylika vidlyftiga register skulle verkat mera förvirrande än vägledande. Derför har blott ett

Personregister

blifvit bifogadt. Och vid detta anmärkes, att å sidorna 74—75 upptagna namnlistor å döde, sårade och fängne i slaget vid Lund ej ytterligare upptagits, liksom ej heller namnlistorna på i slaget i Kjöge bugt deltagande svenske och danske officerare å sidorna 118—120, och å i slaget på Rygen 1678 fängna officerare å sidan 159. I namnregistret hafva ej heller upptagits konungarne Carl XI och Christian V, såsom förande till för stor vidlyftighet.

Prolegomena.

Förend vi skriider til denne store och merchelige krieg imellem disse nordiske riiger, da siuness det icke ufornden at gaae nogett tilbage udi tiden och korteligen ansee, huor och paa huad sted denne evropeiske krieg först haffuer fattet sitt sæde och siden huorlediss den tiid efter anden haffuer flött och weltet sig aff det ene riige, förstendom och land ind udi det andet, indtil saa lenge at den omsider er endt udi Norden: saa at den romerske keijser, 5 konger udi Evropa, foruden churförster och republiqver haffuer udi disse buldersomme tider traadt udi denne krieg och wircheligen ageret. Nogle förster haffuer vel siddett stille, men haffuer dog været berustet til at giffue deriss contrapart ombrage:

Unius corruptio est alterius generatio.

Anno 1667 haffuer kong Lodvig den 14 aff Francheriige begyndt en krieg udi de Spanske Nederlande imod kong Carl den anden aff Spanien; udi huilchen krieg kongen aff Francheriige haffide saadan lyche och fremgang, at hand udi en hast indtog den ene mechtige festning efter den anden. General-Staten udi de førenede Nederlande saae nochsom, at denne regn, som nu begyndte at falde udi de Spanske Nederlande, vilde omsider ochsaa dryppe paa deriss och andre naboerss kappe, med mindre de udi tiide sig imod dette uvær på beste maade forsiunede. Huor fore de ved deriss ministerer udi Engelland och Sverrige lode udvirche en alliance imellem Engelland, Sverrige och Holland, huilchen kaldtiss en Tripel-Alliance och alleenist var anseedt imod Francheriige. Der kongen aff Francheriige fornam, at denne alliance var sluttet, giorde hand strax fred med Spanien och beholdt for sin reijse nogle festninger udi Flanderen, nemlig Charleroy, Ryssel, Dornich, Aeth, Oudenarde.

Vanseedt kongen aff Francheriige giorde denne gang fred, dog bleff hand udi sitt forsætt at vilde udføre kriigen, men hand töftuede udi nogle aar och lod imidlertiid sine consilier tage en anden cours. Hand skildte Engelland, Sverrige och Holland fra huer anden, brachte Engelland och Sverrige paa sin siide och vendhte saa baade sin egen og sine allieredis macht först ind paa Holland, som haffde kiigett hannem udi kortett. Hand giorde alliance

med kong Carl den anden aff Engelland, kong Carl den ellefste aff Sverrike, churförst Maximilian Hendrich aff Cöln, churförst Ferdinand Maria aff Baijeren, hertig Johan Friderich af Hanoffuer och Christopher Bernhard von Galen, bispöp aff Mönster. Disse konger och förster finge maanedtligem deriss richtige subsidie-penge aff Francheriige, saa lenge de fuldte det franske partie. Iblant andre da sich Engelland huer 4 maaneder 300,000 rixdlr, Sverrike sich maanedtligem 100,000 croner etc. Engelland, Cöln och Mönster begyndte kriigen lige tiilig med Francherige imod Holland; Sverrike töffuede udi halfftandin aar; Baijeren och Hanoffuer sade stille, men vore dog in armis.

Hollenderne gjorde sig och fast med allierede paa deriss siide och til en begyndelse; da bleff der anno 1671 den 1 December sluttet en defensive ligue imellem keijseren, Spanien och Holland. Der effter bleff a:o 1672 den 27 Aprilis sluttet en alliance imellem Holland och churförsten aff Brandenburg effter huiss indhold churförsten inden 2 maaneders forlöb skulde till Hollands tieniste sette en armee udi marchen paa 20,000 mand, nemlig 12,000 til fods och 8,000 til hest. Der imod skulde General Staten udi Holland betale til churförsten de halffue huerffue penge, nemlig 40 rixdlr paa en ryttar och 10 rixdlr paa en musqveterer, huilchet belöber sig 220,000 rixdlr. Herforuden skulde churförsten maanedtligem haffue paa huert regemente til hest 4,767 rixdlr 30 sk.; paa huert regement til fods 4,104 rixdlr; paa huert regements stab 210 rixdlr, men til general stab och artilleriets underholdning 14,841 rxdlr. Anno 1672 den 12 Sept. bleff udi Brunsswiig sluttet en alliance imellem keijseren, kongen af Danmarch, Chur-Brandenburg, Brunsswig, Lyneborg och Hessen-Cassel; effter huilchen alliance, dersom nogen aff disse bleff attacqveret aff nogen fiende, da skulde keijseren, kongen aff Danmarch och Chur-Brandenburg leffuere, en huer 3,000 mand til hest, och en huer 6,000 til fods, hertug Georg Wilhelm 600 til hest och 1,200 til fods; hertug Rudolff Augustus 400 til hest och 1,000 til fods; landtgreffuinden aff Hessen-Cassel 400 til hest och 800 til fods.

Kongen aff Francherige frychtede, att hertug Carl aff Lotringen skulde sidde hannem udi weijen eller och at hand, naar kriigen var begynt, skulde antage dett keijserlige partie, ligesom hand udi forige tider haffde giordt; huorfore kongen resoverede först at löftte denne hertug ud, for den skyld falt den franske feldt-marschal duc de Crequi ind udi Lotringen a:o 1670 den 16 Aug. och udi störste hast bemechtigede sig det gandske försten-dömmme med alle sine faste städer. Hertuginden och ald hoffstaten bleff fangen udi hoffuet staden Nancy. Men hertugen selff var paa den tid til sin store lyche ude paa jacht, dermed haffde hand springett och retirerede sig saa ind udi Tyskland. Paa det nu de tyske förster ved Riinströmmen iche skulde allarmeris ved dette indfall udi Lotringen, da skreff kongen aff Francherige dem

til, at de for denne sags skyld iche dett ringeste skulde haffue sig at befrychte, efftersom hand iche haffde udi sinde, nogen pladtz udi Lotringen at beholde, men vilde ichun bringe hertugen til billige conditioner, som haffde offuertraad de Pyreneiske tractater. Iche dissmindre saa lærde dog tiden at det, som denne gang kom udi wlffs mund, dett vilde der iche ud igien.

Her effter sad kongen aff Francherige stille udi 2 aar. Men a:o 1672 den 28 Martii lod han publicere krigen til lands och vands imod Holland och begyndte strax derefter tillige med de Engelske, Cölniske och Mönsterske at angribe Holland paa alle sider. Til vands slog Holland nochsom fra sig baade imod Engelland och Francherige, men til lands udi de hollandske provincier gich det hart och elendig til; huilchett altsammen her udi stycheviiss at indføre mit forsæt iche tilstæder.

Strax effter at denne krieg var begyndt, affsendhe kongen aff Sverriga sine ambassadeurer, nemlig greffue Claus Thott och baron Peder Sparre til Francherige och Holland, at tilbiude begge parter Hanss Maij:tz gode mediation. Huilchett bleff megett vel optaget baade i Francherige och Holland, saa at kongen aff Sverriga derefter paatog sig mediationen och bleff estimeret som en mediator indtil det kom til ruptur imellem Sverriga och Brandenburg, som her effter skal meldiss.

A:o 1672 in Aug: begyndhe greffue Montecuculi med den keijserlige armee och churförsten aff Brandenburg med sin armee at marchere imod de Franske, fordi de Franske fiendtlig haffde angrebett de Cleviske lande, som tilhörer Chur-Brandenburg och sorterer under det romerske riige. Den franske feldt-marschal Turenne gich strax med en sterch armee aff de hollandske provincier ind udi Westphalen imod de keijsersche och Brandenburgiske; men som Montecuculi gich siden tilbage udi vinterqvarter i Böhmen, saa saae noch churförsten at Turenne var ham offuerliggen och at kriigen vilde fatte sitt sæde udi de brandenburgiske lande. Huorfore churförsten gjorde fred med Francherige a:o 1673 den 12 Maij, och bekom alle sine stæder och festninger igien, som de Franske haffde indtaget udi Cleve och Westphalen, dog med dette forord, at churförsten iche skulde secundere Holland, men om det romerske riige bleff angrebet aff de Franske, da vilde churförsten være ubundett. Denne hastige och uformodentlige brandenburgiske fred gaff den keijserlige ligue stor alteration; i synderlighed beklagede Holland sig for sine mange subsidie-penge, som den til Chur-Braudenburg haffde udgiffuet och siuntiss nu at være forgieffuiss udgiffuett. Men Brandenburg fortöffuede en belejligere tid och bröd saa löss igien. Thi som de Franske bleffue formedelst de keijsersche och andre tyske förster ved Riinströmmen dragne op ad Elsass, saa saae Chur-Brandenburg nochsom, at kriigen vilde fatte sit sæde der oppe udi Tyskland, langt fra de brandenburgiske lande. Huorfore bemelte churförste resoverede

at hielpe det romerske riige, huilchett hand udi sidste fredstractat sig haffde forbeholdet. Saa at hand endelig a:o 1674 in Oct. conjungerede sig med de kejserske, Lyneburgiske och Lotringiske udi Elsass.

Hid intil haffde de svenske ambassadeurer Thott och Sparre lädet see en stor iffuer til at midle och bevæge de striidende parter till billige och fredelige tancher. Doch fordi der idelig bleff transpörteret troupper fra Sverriga offuer til Brehmen och Pomeren, saa var Sverriga altid suspect hoss de allierede, i synderlighed der den alliance kom til liuset, at Sverriga haffde loffuet at holde 24,000 mand udi beredskab til Francherigess tieniste. Och denne alliance var aarsag, at Holland, Sverriga uaffwiidendiss, sluttede fred med Engelland a:o 1674 in Febr. och vilde iche, at de svenska ambassadeurer skulde være meglere udi tractaterne.

Der nu churförsten, som tilforne sagt er, var marcheret opad Elsass til keijscreuss och rigets armée, da udvirchede Feuqviers, fransk ambassadeur udi Sverriga, saa megett at feldt-herren Carl Gustav Wrangel bröd op med den svenska armée udi Pomeren, och in Dec. 1674 inlagde sig udi Chur-Brandenburgss lande. De svenska ministri udi Tyskland och Holland foregaffue, at churförsten haffde nu brudt den Westphaliske fred, huilchett obligerede kongen aff Sverriga til at logere sin armée paa nogen tiid udi churförstens territorier, paa det churförsten derved kunde foraarsagiss at gaae til sine egne lande igien och holde den Westphaliske fred. Saalediss er dett hidindtil formidable Sverrige indkommet udi denne evropæiske kriig, huilchett siden falt saa ulychelig, at Sverriga paa faa aarss tiid forlaarede mange förstedomme, provincier och lande.

Anno 1674 den 31 Decemb., som var 3 uger effter at Wrangel var gaat ind udi det Brandenburgiske, ankom til Kiöbenhaffn ambassadeur greffue Niels Brahe, Sverriges riigess raad och admiräl. Men naar vi her betrachter rix-cancelerens apologie, huor om taliss pag. 8, da seer vi huorlediss homo proponit et Deus disponit. Thidersom feldtherre Wrangel haffde gaaett ind udi Holstein den tid hand gich ind i Brandenburg, da mueligt ambassadeur Brahe haffde forrettet alting effter önske. Men nu siden Wrangel var gaaett ind udi Brandenburg, da sich ambassadeur Brahe skiönne complimenter. Den 8 Jan. 1675 bleff hanss excellence megett prechtig ophendt til audientz. Der hand kom ind udi kongens gemach och tillige med sine medfölgere giorde deriss reverentz for kongen, styrtede en aff sviten, i det som hand skulde giøre sin reverentz udsyress paa jorden; huilchen hendelse ambassadeuren excuserede, at den person iche hördhe til hanss svite, men var ichun fuldt med for sin curiositet skyld; huorpaa kongen gaff en höftig smiile. Der nu ambassadeuren effter sin instrux haffde peroreret, svarede kongen selff huel beleffuen med complimenten igien, som der til tiente. Ambassadeur Brahiss werff var: 1) Att giøre ett forbund och alliance med kongen aff Danmarch eller och at være

forsichrett, at kongen aff Danmarch vilde udi disse turbulentे och wiidt udseende conjuncturer sidde stille och vare neutral; 2) Att stiftte ett gifftermaal imellem kongen aff Sverrigе och prinsesse Ulrica Eleonora, kongenss yngste söster aff Danmarch. Udi denne siste post var ambassadeuren nochsom lychelig at princessen bleff den 7 Junii udi samme aar forloffuet med kongen af Sverrigе. Men udi den förste och förnemmeste post var hans excellense heel ulychelig, at hand iche kunde erlange nogen fullkommelig resolution wiidere end at riix-canceler Griffenfeldt höijeligen, dog mundtlig, forsichrede ambassadeuren at det iche skulde komme til nogen ruptur imellem disse nordiske riiger.

Men mange tuifflede paa, enten dette var Griffenfeldts politique att hand med favre ord vilde opholde ambassadeuren, eller och der skulde være nogett andet under som iche burde at wäre. Endelig tog ambassadeuren sin affskeed fra Kiöbenhaffn och den 28 Junii begaff sig paa hiemreijsen ad Stockholm.

Her aff kand mand korteligen see, huorlediss Sverrigе er indvichlett udi kriigen med dett romerske riige. Nu vilde vi höre huorlediss det er kommett til ruptur imellem disse nordiske riiger och siden huorlediss kriigen er afflöbett.

Den förste Bog om den Nordiske Kriig
udi dett aar 1675.

Mange vare vel udi den tanche, att dette store svogerskab och tilstundende echteskab skulde haffue sammenbundett disse nordiske konger til en god fortrolighed, eller och at det paa nogle aarss tiid skulde haffue holdt Danmarch inden sine grendtzer, indtil Sverrige haffde reedt noget fra henderne. Men dett siuntess at kongen aff Danmarch huerchen vilde forhindre sin sösters gode lyche ej heller negligere sine riigerss interesse och lade en lejlighed gaae sig aff henderne. Huilchet iche gierne nogen potentat giör.

De keijserske, spanske, hollandske och brandenburgiske minister arbeijdede udi Kiöbenhaffn aff yderste kræffter at bringe kongen aff Danmarch udi spillet med, mueligt fordi ingen aff de andre kunde giøre dett imod Sverrige, som kongen aff Danmarch kunde giøre, nemblig baade divertere de svenske inde udi riiget, saa och giøre dennem werch och forhindring udi Østersöen, paa det der iche fra Sverrige till Pommeren eller Wismar skulde offuerföress secours til armeen och festningerne udi Tyskland. Thi de allierede saae nochsom, att Sverrige achtede iche megett om den lidne nederlag och confusion, som Churförsten aff Brandenburg hidindtil haffde giordt de Svenske. Men dersom kongen aff Danmarch vilde stiche sig imellem, saa viste de noch at alting skulde endelig crepere udi Tyskland, som vi och aff effter fölgende kand see, huorlediss de svenske provincier udi Tyskland aar effter aar jo meere och meere ludede til undergang. For denne aarsages skyld loffuede keijseren at assistere Danmarch med troupper til lands, Spanien offererede subsidie-penge, och Holland tilböd auxiliar-skibe, paa dett Sverrige kunde balanceriss, och at dett iche skulde faae tiid och respit til att giøre sig saa fast udi dett

romerske riige som dett udi den sidste tydske krig giorde. Men aff effterfølgende kand vi ochsaa see att disse beloffuede subsidier iche vilde continuere for Danmarch indtil kriigenss udgang.

Aarsagen til denne store krig imellem disse nordiske riiger, seer vi aff effterfølgende declaration om svenske middelerss confiscation de dato Kiöbenhaffn den 28 Febr. 1676.

"Wi Christian den femte, med Gudss naade konge til Danmarch och Norge etc. giøre witterligt, at effter som dett en huor for hen er bevist, huorlediss wi udi forgangne aar, der denne nu wärende skadelige krigesbrynde sig alt lengere och widere ubreede, haffuer værett foraarsagett med voriss allierede wisse forbund och pacta att opprette och indgaae, der ved, saa wiit mennischelige forsichtighed mueligt var, att forekomme, att iche den forderffuelige kriigeslue alt for wiit om sig grike skulde och den neder-saxische kreydts, aff huiss roliged voriss egen förstendömiss sampt riigerss och landerss tranquillitet och sicherhed en stor deel dependerer, och saa endelig ansticke och antende skulde. Och som de udi Sverrige iche mindre widenskab om samme alliance med alle andre hafft haffuer, saa vi derfore iche uden skiel och aarsage hafft haffuer oss den visse forhaabning att giøre, att mand der fredelige tancher och consilia skulde overret, och ved den engang antagne mediation forbleffuet, heller end at mand mere olie udi ilden gyde skulde, saa er dog tuert imod den svenske armee pludselig och oformodentlig indfalden udi hanss kierlighedss churförsten aff Brandenburges lande och der alt fiendtlig gevalt foröffuet til samme churförstes undersaatterss och landerss ruin och stor skade. Huorfore vi effter offuerbemeldhe alliance haffuer fundet oss obligeret och til forplichtet for hanss kierlighed churförsten aff Brandenburg med voriss waaben at assistere och meerbemeldhe hanss kierlighed fra slig aff kongen aff Sverrige imod hannem, hanss lande och undersaatter foröffued hostilitet och fiendtlig gewalt (nest den Höjestiss bistand) att befrei. Huor udoffuer dett endelig imellem oss och eron Sverrige er udbrudt til en offentlig krieg och feijde" etc.

De danske foregaff ochsaa udi gemeene tale att Sverrige var udi tancher at bryde et aar tilforn imod Danmarch; mueligt de sluttede dette der aff att den svenske feldtherre Wrangel begiereude aff kongen aff Danmarch, dett iche maatte ilde optagiss, at hand med förstenss permission aff Holsten for penge indlogerede den svenske armée pa nogle maaneders tiid udi Holsteen. (Denne begiering nechtede kongen aff Danmarch och sagde att der som försten vilde lade indqvartere en armée udi sine lande for penge, da stod hand, kongen aff Danmarch nærmest dertill at faae sin armee indqvarteret for penge udi förstenss lande; och dette kongens

svar var aarsag at Wrangel iche gich ind udi Holsten *). Men ingen som udi riigerniss affaires er ukyndige kand vide den rette aarsag til nogen kriig, thi det som divulgeres, er sielden den rette aarsag. Undertiden sees til dette: *Melius est prævenire quam præveniri;* undertiden skeer dett, "att dett barn græder lettelig, som læben henger paa".

Förend alting udfalt til en offentlig ruptur imellem Danmarch och Sverrigé, da haffuer kongen aff Danmarch först resoveret at forsichre sig udi Holstein, mueligt fordi Hanss Maijestet iche udi fremtiden, naar kriigen var begyndt, skulde finde der nogen modstöd. Men paa det at alting om denne holsteinske forandring diss bedre kand forstaess, da haffuer vi 1) at merche, att hertugen aff Holstein-Gottorp er det romerske rigess förste formedelst det förstendömmme Holstein, men formedelst dett förstendömmme Schlesswiig haffuer bemeldhe hertug udi nogle 100 aar værett kongen aff Danmarchiss vasal, i dett at försten aff Holstein haffuer taget det förstendömmme Schlesswiig saa som fahnelæn aff kongen aff Danmarch, och saalediss værett Hans Maijt med eed och plicht forbunden. 2) Haffuer wi at achte at der er forskiell imellem det wærsslige Schlesswiig och det geijstlige Schlesswiig; thi det förste kaldiss hertugdom Schlesswiig, men det andet kaldiss stift Schlesswiig, och er dett biscopelige ampt Schwabstet, huilchett altid haffuer hört kongerne aff Danmarch til och værett et separatum qvoddam fevdum, indtil de Roskildeiske tractater bleffue sluttede imellem kong Frederich den 3:die och kong Carl Gustav, huiss dronning var Hedevig Eleonora, hertug Frederichs daatter aff Holstein; och udi samme tractater maatte kong Frederich renunciere och affstaae til hertug Frederich ald den ret och herlighed, som kongen och hanss forfædre paa det förstendömmme Schlesswiig och LandtFehmeren saa och Stift Schlesswig och det halffue domcapitulsgodtz, saa at hertug Frederich och hanss effterkommere skulde regiere souverain offuer bemeldhe förstendömmme och

*) Heer infalder Sverrigess rigess cantzeler Greffue Magnus de la Gardie saalediss udi sin apologie, som hand paa riigsdagen i Halmstad 1678 for stenderne indleffuerede: "Her kunde ochsaa wiidere spörgis", siger hans excellence, "huor aff denne ulyche er kommet, som Sverrigé nu sticher udi? Resp: Ante omnia maa mand med tilbörlig respect erkiede justa judicia Dei, och at först vore synder, dernest uden tuiffl at disse effterfølgende stycher haffuer der til værett aarsag:

1) Att consilierne udi senatet etc.

2) At armeen etc.

3) At feldtherren udi hösten, eller och siden, den stund ambassadeuren Niels Brahe trakterede, iche gich ind udi Holstein, men satte sig imod den repræsentation, som hannem giordiss aff secretario Lövenklou, expres til ende aff hans Kongl. Maijt. udsent."

stiftt, och iche udi nogen maade kiende kongerne udi Danmarch for länss- och offuerherrer. Der nu hertug Frederich var ved döden afganget, da paa det hanss sön hertug Christian Albrecht, som succederede faderen, och nu paa denne tid regierer, kunde dissmeere befeste sig udi den erlangede souverainitet, da haffuer hand 1661 sluttet en alliance med Sverrigé, at naar Sverrigé kom udi kriig med Danmarch, da skulde försten staae for en mand med Sverrigé, och med ald macht træde til sammen etc. A:o 1674 d. 25 Apr. förnyede försten den alliance, som hand a:o 1661 haffde sluttet med Sverrigé; der effter er försten udi egen person midt in Julio udi samme aar tillige med sin förstinde, kongenss söster aff Danmarch, paa tuende svenske örlogss skibe affseylett fra Holstein til Stockholm, offuer huilchet de Danske giorde store öyne.

A:o 1675 in Majo lod kongen aff Danmarch sammenkalde stenderne udi Holstein och dem tiderniss vanskelighed forredrage, at stenderne derfore vilde offuerlegge faren och helst imellem sig uddele den nødvendige bielp, som reqvireriss kunde. Förstenss ministrer, som da vare tilstæde, giorde först adskillige instantier och siden lode de uden de danske deputerediss videnskab ved offentlig trompettenkall udblæsse landdagen och den til en anden tid opsætte. Denne action sanch saa dybt udi hiertet, at kongen resoverede strax udi egen person at reijse offuer til Holstein. For den skyld notificerede kongen sin reijse for försten, forhaabende, som budet formeldhe, ved sin nærværelse, iche allene den oldenburgiske handel (huilchen her burde vel at indføriss saa vel som andet meere, men ieg for kortheds skyld vil alt saadant forbigaae, och haffue læseren hen wiist til et skrifft, som kaldiss: "Ursachen und Beschaffenheit der Streitigkeiten zwischen Ihrer Königl. M. zu Danmarch u. Norwegen und Ihrer fürstl. Durchlauchtighed zu Schleswig, Holstein-Gottorp etc.: gedrucht im Jahr 1679), men med och alle andre difficulteter at bringe til endskab.

Den 14 Junii reijssde kongen tillige med sine ministrer fra Kiöbenhaffn ad Holstein. Försten aff Holstein-Gottorp beneventerede kongen udi Flensborg och trakterede Hans Majjt. under et telt ved Dannewirche. Der klochen var 5 om aftenen, tog kongen affsked fra försten och reijssde til Rensborg. Strax der effter kom den gottorpske regierings præsident Kielmand fra Hamborg til Rensborg, confererede wiitlöftig med rix-cantzeler Griffenfeldt, tog der paa affskeed med stor fornöijelse och reijssde siden til Gottorp. Den 25 Junii kom försten med sine ministrer til Rensborg, da conferenterne imellem kongenss och förstenss raad begyndte at gaae an for alvor. Och som de Gottorpske lode sig formerche, at de heller vilde affwarde extrema end traede til nogett endelig slutt, som de Danske urgerede, saa brast der omsider hull paa bylden; thi kongen lod siden slutte porten och spurdhe saa försten ad, huad hand och det romerske riige haffde sig til försten at forsee; dersom försten vilde være ven, sagde kongen, saa maatte hand nu stille wirchelig forsichring, effter som mand haffde billig aarsag, till iche att forlade sig paa blotte ord; dersom

försten iche vilde giffue cathegorisk svar, da var hand, kongen, foraarsagett effter det gamle ordsproch at antage indtet svar for et fuldkommen svar och imod sin willie at grieve til en anden resolution och selff att forskaffe sig och det romerske riige sicherhed. Der försten nu her udaff fornam huad klochen var och hand paa den anden siide saae, att alting var udi confusion formedelst de svenskiss nederlag udi Brandenburg, saa at hand derfore iche saa smart kunde bliffue secunderet, daa schichede försten sig endelig udi tiiden och til en forsichring affstod sine festninger som vare Tönningen, Holmer Skandtze och Gottorp, saa och alle stycher, ammunition, proviant och ald sitt krigssfolch, som var 2 imod 3000 mand; udi Tönningen alleene fandtiss 80 metal stycher foruden dem som vare udi Holmer Skandtze och Gottorp. Försten gaff och saa ordre till sine commandanter baade schrifftlig och mundtlig ved en aff sine ministrer, at de festningerne med krigssfolch och alt skulde leffueres udi kongenss hender aff Danmarch. Men oberste Walther, commendant udi Tönningen, difficulterede udi förstningen och vilde ingenlunde parere förstenss ordre, formeenende at hanss herre och förste, som var inden luchte porte, iche kunde giffue hannem nogen ordre til at opgiffue en festning. For den skyld sendte försten en anden aff sine geheime raad med ny ordre til Walther, at det var hanss, förstens bestendige willie, befaledе derfor Walther alworligen at opgiffue festningen, huilchet och skeede strax, saa at förstenss krigssfolch bleff understuchet i blant de danske regementer, och oberste Walther bekom general-majors charge under kongen.

Der nu kongen var saalediss forsichred, tog försten venlig affscheid med Hanss Maijt.; och reijssde saa til Gottorp tilbage, at bringe alting udi mindelighed til en god ende, saa att denne efter følgende tractat er den 10 Julii aff dennem satt paa papiir och siden försten tilsendt, huilchett försten udi sine ministrers nærværelse solenniter haffuer ratificeret.

Och bestaaer dette Renssborgische fordrag udi effterfølgende puncter:

1) Saa som Hanss Kongl. Maijt. och Hanss Förstelige Durchlauchtighed ere udi en gemeen regiering begrebne, saa vil de och effter den gamle union med enstemmende consilier befordre samtlige hertugdömmerniss wælfærdt och sicherhed.

2) Wil de ved ald opkommende fare begge staae for en mand, ingen à part fred eller stilstand traktere, forend den anden ochsa bliffuer hiulpen.

3) Eftersom Hanss Kongl. Maijt. de förstelige lande for ald fare гаранterer, saa vil Hanss Förstelige Durchlauchtighed der imod udi hanss gebeett forunde de kongelige folch udi forefalende kriig frii giennemtog, mönsterpladtz, stillager och qvarter.

4) Hanss Förstelige Durchlauchtighed til sicherhed offuerlader sin festning Tönningen och andre besatte orter til Hanss Kongl. Maijt. dennem igien at besætte, tilsiger och her effter uden Hanss Maijt:z. communication och bevilning effter den gamle union, ingen fremmed forbund at giøre och att renuncere dem som hand nu haffuer.

5) Paa det at contributionerne aff landett dissbedre kand til lange, och byrden bliffue saa megett diss lettare, da skal contributionerne her effter bringiss udi den gemeene cassan, och til indtet andet end til landetz defension anvendiss.

6) Eftersom Hanss Förstelige Durchlauchtighed udi nogle aar haffuer draget udi sitt kammer en anseelige summe och den til sin particulier nytte anvendt, Hans Kongl. Maijt. der imod haffuer maatt biude en stor summe til landetz defension och derudoffuer liiht en merchelige skade; saa aftræder Hanss Förstelige Durchlauchtighed in compensationem hujus damni til Hanss Kongl. Maijt. dett ampt Schwabstet sampt det halffue domcapitalss godtz cum pertinentiis, ligesom hand dett anno 1658 haffuer undfangett.

7) Grændts- och andre irringer shall effter unionens anwiisning aff handliss.

8) Eftersom ved denne fornyede union indtet andet sögess end wenskab och god fortrolighed, saa skal alle forrige irringer til wiitlöftighed, in specie den ved den nordiske kriig erlangede souverainitet offuer det hertugdom Schlesswiig och LandtFehmeren in totum ophaffuiss, der imod Hanss Förstelige Durchlauchtighed och hanss effterkommere inden et halfft aarss frist och her effter huer gang morte vel domini vel vasalli eveniente skall være skyldig lehnit der offuer hoss Hanss Kongl. Maijt. at söge och annamme.

9) Denne union och forbund skal være et evigt, grundfest och stadtzvarende baand, och ellers skal de gamle fordrager och unioner udi deriss vigore och ved fulde macht och ved deriss herkomster forbliffue. Datum etc.

Denne tractat haffuer försten iche alleene ratificeret, men endochsaa til de kongl. danske ministrer fra sig offuerleffuerett alle de diplomata, som hand haffde om souverainitetet och ampt Schwabstet cum annexis; derforuden haffuer hand udgiffuet et solenne renunciations breff for sig och alle sine arffuinger och effterkommere paa bemelte styche och alt andet, som hand aff de forige tractater de annis 1658 och 1660 kunde prætendere och iteratâ vice forbundet sig til lehnsplicht, ligesom det tilforn haffde været brugeligt. Der nu kongen fich den considerable festning Tönningen, saa och det fort Stappelholmss skandtse udi sine hender, da lod hand rasere fortificationerne om disse tuende städer, effter som de altid haffde opvacht stor jalousie imellem disse höije herskaber och i synderligheit var det faste Tönningen sudes in oculis.

Endelig rejssde kongen den 14 Julii fra Rensborg och kom til Kiöbenhaffn den 16 dito. Der nu alting saalediss var sat paa den gamle fod igien, bleff försten nogle gange anmodet effter det oprettede Rensburgiske fordrag at annamme det förstendömmme Schlesswiig fahnelænssiiss af kongen, men försten retirerede sig ind i Hamborg, och siden beklagede sig for keijseren och andre konger offuer dett Rensburgiske fordrag, med begiering at hand ved tilkommende fredssconvent maatte ihukommess och udi de aff hanss fader paa sig forstamede prærogativer maatte bliffue delachting. Derforuden besuærede

försten sig for kongen aff Danmarch, at begge hanss förstendömmare nu med denne krigss besuäring meget damnificerede, hanss fästning Tönningen demoleret, hanss artillerie och ammunition var andresteds hen transporteret etc. Och som försten idelig gjorde instantier och iche bequemmede sig til noget fahnelsen aff kongen at annamme; saa haffuer kongen udi et offentlig patent de dato den 19 Dec. 1676 dragett det förstendömme Schlesswiig in sequestrum och der hoss ved en skriffuelse giffuet försten en tiid och respit aff 6 uger, inden huilchen hand lännet kunde annamme, men udi fald denne tid iche bleff observeret, var Hanss Maijt. foraarsaget efter läns rettighed at skride til ipsam feudi privationem: huilchet ochsaa skeede, saa at alting bleff der efter saa staaendiss hen, indtil freden bleff sluttet, da försten effter de daværende conjuncturer fisch sin forige souverainitet igien, men Tönningen var och bleff raseret.

Strax kongen var reijst fra Renssborg begyndte de Danske at sammenføre deriss artiglerie, ammunition och rustwogne och folchett udi qvartererne begyndte at giöre sig ferdig til att marchere. Den 13 Aug. reijssde kongen, prindts Jörgen och en deel ministrer fra Kiöbenhaffn offuer till Holstein. Samme dag gich den danske general-admiral herr Cort Adler ad Øster-siöen med 14 danske och 7 hollandsche auxiliar-skibe. Den 17 Aug. kom kongen til Renssborg och samme dag reijssde dronningen fra Kiöbenhaffn offuer til Holstein. Den 22 och 23 Aug. bröd dett danske krigssfolch op udi Holstein och gich til deriss sammelpladts ved Möln. Den 26 Aug. reijssde kongen fra Glychstad til Pinnenberg, den 27 til Qveichborn, den 28 till Tremsbyttell, den 29 til Tritou, den 30 til Möln. Den 2 Sept. bröd kongen op med armeen fra Möln och gich til Salem. Den 4 Sept. marcherede Hanss Maijt. fra Salem til Gadebusch udi Mechlenburg, huor churförsten aff Brandenburg mödte kongen och holdt conferenz om huad som först skulde foretagiss. Ved Gadebusch holdt kongen general-mönstring och var den danske armee da 14000 mand til hest och footz, et wellmonteret folch och alle gamle soldater. Den 7 Sept. satte general major Anderss Sandberg sig med 6 danske regementer for Wismar och den 9 dito kom kongen udi egen person for Wismar, den 10 dito gich kongen med nogle 100 heste offuer den Wismarsche dam at beseje leijligheden for festningen. Den 12 Sept. forlod kongen Wismar och gich til Dobbran, huor kongen, churförsten och den kejserlige general Cop holdt conferenz med huerandre. Den 13 Sept. gjorde de Danske fra Sæland landgang paa Huen, huor de fangede nogle svenske betiente och toge de fleste aff landfolchett med sig. Den 18 dito kom kongen til Rostoch och bleff höfflingen undfangett aff borger-skabett. Men der den störste deell aff armeen var marcheret igien-nem, lagde hand en sterch guarnison udi byen, huilchett kongen gjorde derfore, at de Svenske fra Pomeren iche skulde fatte posto udi Rostoch och saa incommodere de Danske udi deriss beleijring for Wismar. Kongen gich fra Rostoch och kom den 20 Sept. til Ribnitz. Samme dag commanderede kongen gen. major Sandberg tilbage fra Bülau med

7 regementer, at holde Wismar blocqveret, som nu udi 8 dage haffde værett forlatt och aaben. Kongen tog sitt hoffuetqvarter udi Ribnitz i Mechlensburg tuert offuer Damgardten udi Pomeren. Kongen gich forbi Wismar at attaqvere den sterche pass Damgardten, alleenist for den aarsags skyld, at hand paa denne siide kunde divertere de Svenske och saalediss facilitere churförstens anslag ataabne sig passerne ind udi Pomeren paa den anden siide: thi Pomeren er runden omkring aff naturen med moradzer och saadanne passer befestett at dett haffde faldett churförsten fast besuærligt med sin egen macht at bryde ind udi landett, dersom kongen aff Danmarch iche haffde diverteret de Svenske paa en anden siide och for den aarsags skyld, da haffde churförsten indtet synderligt foretagett, siden hand den 18 Junii nest-forleden udi den haarde træffning repouserede de Svenske ved Fehrberlin, men fast liggett stille, indtil nu at kongen aff Danmarch kom. Imellem Ribnitz och Damgardten ligger en stor moradz, igienem huilchen den flos Rechenitz nedfalder. Kongen lod den 26 Septemb. giøre ett forsøg med 11 store baade att sætte offuer floden ind paa Pomeren ved Stein-Ort, men de Svenske giørde god modværn med deriss stycher och ryttarie, saa at de Danske maatte gaae tilbage igien. Den 27 Sept. fyldede de Danske 500 skritt udi moradzen med fachiner och forsøgte siden at slaae en broe offuer aaen, men forgieffuiss, thi de Svenske giørde denne dag offuer 300 canonskud, saa at nogle och 30 Danske bleffue ihielskudt. De Danske arbejdede alt fort, canonerede sterch och paa det sidste truede med et general anfald. Men imidlertiid bleffue de Svenske forhindrede aff de Danske ved Damgardten, da fich churförsten leijlighed at bryde ind udi Pomeren paa den anden siide, huorfore, der de Svenske ved Damgardten fich kundskab att churförsten var kommett offuer, frychtede de for at blifue indeklemt imellem Rügen och churförsten, och den 6 Octob. om natten forlode de udi en hast den megett faste pass Damgardten, som hid indtill haffde hafft dett ord, at den kunde ruinere en armee paa 30,000 mand. Kongen fich kundskab om de Svenskiss retrait formedelst en trumpetter, som til Damgardten var offuerskichett. Huorfore hand strax lod forfærdige broen, som de Svenske haffde ruineret, besatte de Svenskiss skandtzer, och gich saa med armeen ind udi Pomeren. Udi de 2 fornemmeste skandtser ved Damgardten haffde de Svenske giordt 2 miner och lagt 7 tönder krud udi huer aff dennem; men en bonde, som haffde været med at graffue minerne, röbte dett, saa at krudett bleff uttagett, och de Danske finge ingen skade. Den 6 Octob. kom kongen ind udi Pomeren och commanderede samme dag general-major Dunkam med nogle troupper till dett pass Tribsees, skandtzen sammestedtz at opfordre. Den svenske commandant, som ansaae faren paa alle sider och ingenstedtz undsetning fra, opgaff skandtzen per accord den 9 Octob. Den 7 Octob. var kongens hoffuedqvarter til Barth, 3 mile fra Straalsund, huor kongen udi nogle dage fortöffuede churförsten. Den 13 Octob. kom churförsten til kongen och den 14 dito trengte kongenss och churförstenss cavallerie ind paa det svenske

rytterie, som stod under Straalsund, men de Svenske retirerede sig altind bedre under stycherne. Kongen och churförsten vilde ellers intet forsög giöre paa Straalsund, men toge venlig affskeed med huer andre. Churförsten vendte sig til Anklam och kongen til Damgardten och kom den 16 dito til Ribnitz; Damgardten och Tribsees bleffue raserede, fordi churförsten vilde ingen besætning legge udi dennem. Den 18 Octob. bröd kongen op fra Ribnitz och kom til Rostoch den 19 dito. Den 20 Octob. gich kongen fra Rostoch, och kom til Wismar den 23 dito. Den 28 Octob. gich admiräl Rotsteen fra Kiöbenhaffn med 8 orlog-skibe, at conjungere sig med gen. admiräl Adler.

Den 8 Sept. bleff kongen aff Sverrigé paa en almindelig riixdag med stor herlighed cronet til Wpsal, och paa samme tid vilde kongen holdt bilager med sin forloffuede prinsesse aff Danmarch, til huilchett store forberedelser vare anordnede, men formedelst den indfaldende ruptur imellem disse nordiske riiger bleff bemelte bilager opsatt. Imidlertid lod kongen aff Sverrigé aff ald macht udreede sin formidable orlogssflode, at hand icke alleene kunde studtze de Danske, som suæbede om udi Øster-søen, men endoch fornemmelig at hand kunde secundere Wismar, som var hiertet aff de svenske provincier udi Tyskland. Rix-cantzeler greffue Magnus de la Gardie siger udi sin Apologie, att dette var en aff Sverrigiss ulycher, att icke nogle och 30 skibe gich först ud att holde siöen, indtil de andre kunde blifue ferdige, saa som kongen af Danmarch gjorde; men, siger rix-cantzeler, mand vilde være dem med ald macht offuerliggen, huor med occasionen forsvand; thi floden bleff for sildig paa aaret udrustett. Först in Nov. bleff denne mechtige flode ferdig, och gich udi siöen under rix-admiral, greffue Gustav Otto Stenbuch, admiräl greffue Niels Brahe och admiräl Wgle. Och fölger her en liste paa en del aff de skibe, som denne gang gich udi siöen.

Den 1 Esqvadron

[17 skibe, 616 stycher].

Store Cronen, fördte	134	stycher.
Venus	64	"
Neptunus	44	"
Eenhiörningen	16	"
Danske Svan, Brandere	2	"
Miöhunden	8	"
De 3 Brödre	10	"
Store Soel, vice admiräl	72	"
etc. etc.		

Den 2 Esqvadron

[16 skibe, 332 stycher].

Sværdeett, fördte	86	stycher.
Jupiter	68	"
Maria	48	"
Victoria, vice admiräl	80	"
etc. etc.		

Den 3 Esqvadron

[18 skibe, 580 stycher].

Nögelen fördte	88	stycher.
Wismar	58	"
Svenske Löffue	52	"
Æblett, vice admiräl	86	"
etc. etc.		

Denne flode var pachett ald fuld med folch til att secundere först Wismar och siden Pomeren. Saa at dersom denne flode iche denne gang haffde bleffuett forhindrett aff storm och uvær, da haffde Wismar denne gang noch sluppet de Danskiss klöer, och bleffuett dett hun var. Dett var dog de fleeste och fornemmeste udi Sverriges höijeligen imod, att floden, som imod Danmarch var Sverrigess velferdt, skulde saa sildig paa aarett gaae udi siöen, huorfore de ochsaa önskede huer dag, at Gud vilde giffue saa stor storm och uvær, at floden denne gang maatte bliffue hiemme; huorudi de ochsaa siuntiss att være bliffne bönhördte, thi fra den förste dag, som floden gich ud aff skiærene, da haffde den idelig modvind och storm, dog naaede den saa langt ned udi Øster-söen, at den omsider med stor möije kom til att anchre under Gotland, huor den paa nogle dagiss tid bleff liggendiss. Endelig der proviantet begyndte at krybe sammen, folchett, som laae udi hobetall paa huer andre, bleff siugt och faldt hen som fluer; da resolverede rix-admiralen sig til at gaae hiem igien. Kongen bleff megett altereret offuer flodens uformodentlige hiemkomst och onde tilstand, thi ihuor stachet den haffde værett udi siöen, da haffde den dog imod 8000 mand döde och siuge, uanseett den iche haffde seett nogen wred mand. Toe skibe, memblig Postillionen och ett andett skib paa 14 stycher, bleffue forulychede och ellerss vare de andre skibe ilde tilreede aff stormen. Men dette var dett allersmertigste att dett gode Wismar iche kunde bliffue hiulpett. Ellers maa mand nochsom bekiende, att dett var ett

höijt och farligt dessein, att kongen aff Danmarch saa sildig paa aarett vilde til en begyndelse paa sin kriig angribe saadan en mechtig och berömt festning, som Wismar war. Den bekiednte Aitzema udi sine Nederlandske historier siger saaledess lib. 15 p. m. 203: die princen behooren altiidt haer beginseLEN gelückich ende victorieux te maecken. Derfore siger bemelte author et andet sted: att naar en prints gaaer först ud, da angriber hand iche gierne först en stor men en liden festning, som hand er wiss paa at hand udi en hast kand indtage. Dog mueligt kongen i blant andet nochsom saae, att dersom hand iche nu attacqverede Wismar, da den iche rett vell var forsiunett, da haffde den en anden gang, naar den haffde bleffuett bedre forsiunett, iche værett saa lætt at löbe aff med.

Strax kongen var med sin armee kommet for Wismar, lod Hanss Maijestett effter kriiggss maneer opfordre festningen, och cominandanten med sine underhaffnende erlige conditioner tilbiude, dersom de festningen vilde opgiffue. Men commandanten Wolmer Wrangels suaredes, at det giorde hannem ont hand her udi iche kunde gratificere Hanss Maijt, efftersom hand som en erlig soldatt var for obligeret at giøre sin devoir och forsuare festningen indtil dett yderste.

Imidlertiid bleffue posterne imellem de danske officerere saalediss uddeelte. Hertug Bernhard aff Holstein-Plön satte sig for den Lybske Port; gen. leutenant hr. Nielss Rosenkrandtz for Galliebiergett, general-major Skach nest hannem; oberste Degenfeldt paa den ene och oberste Harloff paa den anden side aff haffnen. Löbegraffuerne bleffue udi en hastaabnede, batterierne opkastede och haffnen saalediss med bielcher och lencher tilsluttet, at indtet kunde komme enten ud eller ind udi byen. Den 31 Octob. kom Hindess Maijestett dronningen aff Danmarch, som indtil denne tiid haffde holdt hoff udi Glüchstad, igienem Lybech och bleff Hindess Maijtt. til ære, der hun gich ind och ud aff byen, huer gang lössned 9 stycher; derfra gich Hindess Maijestet til kongen for Wismar.

Den 2 Nov. kom den danske general-admiral hr Cort Adler, herre til Bradssberg och Giensöe, siug hiem fra floden och döde den 5 Nov. udi sin gaard paa Christianshaffn. Denne berömte söehelt var en indföd norsk mand, men doch iche aff adelige stamme. Hand haffde lenge tient den Venetianske Republicq och imod tyrchen wundett 17 siöslag, och var ridder aff Malta. Endelig er hand med stor ære kommet til Danmarch, bleffuet general-admiral och honoreret aff kongen med ridderordenen aff Dannebroge. Denne Adler haffde dett efftersagn, at hand satte den danske flode udi sin rette postuyr.

Ved denne tid fandt en dansk caper ett svensk skiberom ved Trawemünster lychte, huilchet hand med listighed bemechtigede sig. Paa skibett var 100,000 alen rött och blaatt marchiske klæde, 6,000

musqveter, 6,000 degener, foruden wiin och anden kiöbmandswarer. Om natten imellem den 4 och 5 Nov. fördte de Danske nogle groffue stycher op paa et batterie ved Wismars haffn och om morgenens tiilig udi kongenss nærværelse begyndte at beskiude dett svenske orlogsskib, Falchen, som laae imellem Wismar och Hualfisken. Der de Danske haffde giordt 48 canon-skud paa skibett, satte skibsleutenanten (capiteinen paa skibett var da udi Wismar) sig udi en baad, drog til landss till kongen, och offuergaff skibett udi kongenss hender. Dette skib var saa godt som nytt, haffde 24 metal- och 6 jern-stycher, men kunde ellerss före 46 stycher; det haffde 60 mand inde, derforuden 6,000 rytterdegener, en god qvantitet aff skibstacheler, krud, kugler, wiin, brendewiin och specerie. Kongen sendte strax en tromslager med leutenantens baad offuer til den sterche skandtze och öe Hualfisk, den at opfordre. Leutenanten paa Hualfisken, saa och de gemeene accommoderede sig strax, fendrichen stod vel noget imod, men maatte dog fölge den störste hob. Saalediss bleff skibett och Hualfisken paa en halff dagss tiid erobred, uden nogen mandss forliiss paa den danske siide. Paa Hualfisken var 52 mand, 9 store stycher, 90 cartescher, 50 handgranater, 5 tønder krud, 24,000 musqvete-kugler, men proviant ichun for 2 dage: saa ilde var denne importante och sterche Hualfisk forsiunett. Kongen spiisede samme dag til middag paa Hualfisken. Den 12 Nov. giorde de beleijrede ett udfald aff byen med 500 til hest och fod for den Lybske port paa hertug Bernhards qvarter; de komme ud med saadan hastighed, at de sade de Danske paa hoffuudett, förend de kunde komme til deriss gevær, och bleffue dreffne aff den inderste ressell: de Danske retirerede sig til en leutenant, som stod parat med 100 musqveterer och bleff forsterchett med en troup ryttere; disse giorde god modwærn, saa at de Svenske endelig retirerede sig. De Danske miste 1 capitein och 10 gemeene, de Svenske forlaarede 20 mand; de Danske fich 4 och de Svenske fich 5 fanger. Kongen lod disse fanger fölge omkring at beseet alle de danske wercher, stöcher och mörser, skienchede huer aff dem et beger wiin och en ducat, befalede dem at berette udi byen huad som de udi leijeren haffde seett och hördt, och lod dem saa med en trumpetet ledsage til byen. Commandanten aabnede porten och lod nogle och 30 fattige qvinder gaae ud, som selff haffde indtet at leffue aff och borgerskabett indtet vilde giffue; men kongen vilde iche lade dem passere, huorfore de maatte wende tilbage til byen igien. Wel skulde dett være en miskundheds gierning, at lade saadanne udstödte och forarmede mennisker frii passere, men iblant saadanne fattige ere gierne nogle, som ved denne leijlighed kommer ud och paa sine stæder giffuer kundskab om en beleijred byess tilstand. Greffue Löffuenhauptss greffuinde och andre fornemme fruer begierede ochsaa at dennem deriss affrejssse til vandss maatte tilstædiss, men kongen vilde dett iche bevilge. Den 14 Nov. kom 4 danske skibe for Wismar med stormtöij aff broer och stier, huilche bleffue opfördte til läbe-graffuerne. De Danske brugte imidlertid deriss stycher och mörser

imod staden, det beste de kunde, men de beleijrede vare alt ubewægelige och vilde ingen accordt vide aff at sige; huorfore kongen lod baade rytter och soldatter arbejde aff ald macht udi approcherne, paa det hand byen kunde bestorme, förend vinteren for alvor lagde til med frost. Men ligesom alle beleijringer, som sildig paa aarett foretagiss och begyndiss, heldst udi en siid grund, ere altid besuerligere och tungere end de beleijringer, som skeer strax paa aarett, eller och midt om sommeren; saa maatte ohsaa nu de Danske udi winterss herte udstaae en usigelige travallie udi wand och dynd til midt paa deriss beene udi lögbeograffuerne. Endelig fisch de deriss wercher nogenlediss ferdige, huorfore kongen gaff ordre at giöre en general storm den 13 Decemb. nogett fore dag, da ryterne tillige med musqveterne maatte gaae den haarde gang. Hertug Bernhard bestormede Sparbössen och bleff mester der offuer. Gen-leutenant Rosenkrandtz, oberste Maximilianus Rosenkrandtz, ob. Degenfeldt, ob. von Osten, ob. Cicignou och oberste Bülow bestormede den siide ved den Mechlenburgiske port och castellet. Nogle baade fra de danske skibe, som laae udi haffnen for Wismar, attaqverede de svenske pramme, som laae udi indlöbett i stadtzhaffnen. De beleijrede gjorde treffelig god modstand, saa at iblant andre maatte Degenfeldt udi halff anden tiime dragiss med en revelin for castellet, förend hand den kunde bliffue mechtig. Endelig haffuer de Danske med stor mödsommelighed och mangen mandss forliiss effter en fem tiimerss blodig fechtning bestigett dett megett faste castell och sig det mandeligen bemechtigett. Der de beleijrede saae, att castellet var udi deriss fienderss hender, stach de en huid fane ud aff Vor Frue taarn och begierede at accordere. Uanseett kongen haffde nu byen udi sine hender, fordi hand var mester offuer castellet, som commenderede byen, och kunde vell haffue giffuet den grumme och gierige soldatt en liden töijell, som hand haffde fortient och skulde vel iche gjordt mange ceremonier, förend hand haffde fylt sine hender med blod och bytte; iche diss mindre saa haffuer dog Hanss Maijt. til sin störste berömmelse ladett see sin generosité och de offuerwundne udi deriss yderste nød en raisonabel accord skienchett och giffuett.

Her paa kom tuende baroner, nemblig oberste Tungel och Mörner, ud til kongen at forbliffue saa som gisseler den stund general-major Skach och general-auditeur Meijer vare udi staden och sluttede denne effterföljende capitulation:

- 1) Samme aften skal den Mechelburgiske port indrömmis och med kongl. dansk folch besättiss.
- 2) Den svenske besætning til hest och fods skal om anden dagss middag effter soldaterskich uddrage, officererne tage deriss bagage med sig, och bliffue lagde paa en landssbye udi 3 dage, indtil officererne faaer liqvideret med borgerskabett: de skulde selff forsiune sig med proviant, indtil de kommer til Nybykou, siden vil Hanss Maijt. forsiune dem och lade dem convoijere til Straalsund.

3) De andre kongl. svenska civil-, militar- och tribunal-betiente maa frii uddrage med huiss de haffue, men vil de bliffue udi byen, da vil Maijesteten tage dennem udi beskyttelse.

4) Magazinens forraad aff liifs- och krigssmiddeler och materialer skal med inventario uden argelist udgiffuiss, och til Maijt. aff Danmarch offuerleffueriss.

5) Tribunalens cantzelie med alle documenter och acter skal Maijesteten aff Danmarch indrömmiss, och vil Maijt. lade samme acter vel forvariss, at borgerne udi deriss justiz-sager ingen skade skal vederfariss.

6) Maijesteten vil lade borgerskabett och staden niude deriss friheder och rettigheder udi samme stand, som de til Sverriges crone aff det romerske riige vare offuergiffne.

7) Eftersom paa borgerskabets och tribunal-betienterss wegne memorialer bleffue indleffuerede, och Hanss Kongl. Maijt:z bevilning der offuer aller underdanigst ansögtiss, skal samme höijstbemelte Maijestet foredragiss, och udi ald underdanighed recommenderiss, och efter deriss indhold en form extenderiss och dennem meddeeliss. Sammelediss skal denne accord in forma tilbörlichen vorde dennem indskicket uden ald argelist och svig.

Datum Wismar d. 13 Dec. 1675.

Saalediss er denne mechtige och importante festning faldett udi kongenss hender aff Danmarch, huor udoffuer Sverrigiss kort udi henseende til Tyskland gandske bleff forrycht, thi Wismar var ligesom hiertett aff de svenska provincier udi Tyskland, huorfor der rixcantzeler de la Gardie spurdte de tidener om Wismars forliss, da sagde hand: "Er Wismar borte, saa adieu Brehmen".

Den 14 Decemb. drog den svenska garnison ud, som nu var ichun 800 mand friske och siuge, men udi begyndelsen aff beleirringen vare de 1,500 mand sterche.

Den 15 Dec. kom kongen, dronningen och printz Jörgen med ett stort følgeskab aff ministerne och hoffett ind udi Wismar, huilche samptligen begaffue sig til den fornemmeste kirche udi byen, huor kongenss hoff-prædicant och confessionarius, doctor Hanss Leth, gjorde en dansk prædichen. Texten var de 3 sidste vers aff den 41 psalme. Der gudsstienisten udi kirchen var forrettit, gich kongen op paa raadhussett, huor Hanss Maijestett bleff hylbett och bekræftede saa borgerskabetz privilegier. General-major Walther bleff forordnett til commendant udi Wismar och de tilhörende festninger, Hualfisken och Pöler slott. Kongen lod armeen strax gaae udi vinterqvarteer, huilchett den trengdte höijeligen till, och Hanss Maijestett tillige med dronningen och printz Jörgen begaffue sig paa hiemreijssen, komme til Kiöbenhaffn d. 23 Dec. och bleffue saluterede med stycherne aff voldene.

Imidlertid Wismar var belejrett, gich feldt-marschal Königsmarch fra Straalsund med omtrent 2,000 heste och nogett infanterie imod Mechelburg, udi den mening, enten at secundere Wismar, om

mueligt var, eller och at giöre de Danske nogen affbræch udi deriss beleijring. Men kongen aff Danmarch comanderede strax sterche troupper imod Königsmarch, saa at hand intet andet kunde udrette, end at hand besatte Ribnitz med 400 mand under major Wrangels commando. Disse 400 Svenske bleffue efter Königsmarchss bortgang strax indeklemte aff nogle keijserske och brandenburgiske troupper paa den ene siide och aff general Carl von Arensdorf med nogle danske troupper paa den anden siide. Och samme dag som Wismar bleff bestormett, bestigede ochsaa disse allierede muren om Ribnitz, saa at de Svenske maatte retirere sig ind udi et closter, huor de gaffue sig paa discretion och bleffue alle krigsfanger, nemblig aff ryttieriett 1 major, 3 ritmestere, 1 cornet, 3 qvarteremestere, 3 corporaler, 1 trompeter, 1 feldtskærer, och 40 ryttiere; aff dragoner och fodfolch 3 capiteiner, 2 leutenanter, 3 fendricher, 1 general-proviant-mester, 1 general-gewaldiger, 10 wnder-officerer, 81 dragoner och 150 musqverterer. Aff disse bleff majoren, 1 ritmester, 3 capiteiner och 200 ge-meene kongen aff Danmarch til deell.

Imidlertid kongen aff Danmarch var udi Mechelburg, gich statholder Gyldenlöffue med den norske armee ind udi Bohuslæn, paa det hand kunde vende de Svenske imod de norske grendtzer, at de skulde iche gaae ned udi Skaane och infestere Sæland den stund kongen aff Danmarch var med sit folch udi Mechelburg. Gyldenlöffue stod denne gang stille udi Bohusslæn, och gandske indtet foretog, thi mueligt hand viste vell, at Norge alleene kunde lidett udrette imod Sverrigie; der nu kongen aff Sverrigie kom med sin armee imod Gyldenlöffue, gich Gyldenlöffue tilbage inden for de norske grendtzer. Kongen lod recognoscere inden for grendtzerne, huor fienden var; men disse udcommanderede fandt indtet uden 2 eller 3 gamle kierlinger, huorfore, der kongen saae at der var indtet at giöre, reijssde Hanss Maijestet fra armeen ved Wannersborg in Dec. til Stockholm, och lod den störste del aff sit folch marchere ned imod Skaane. Men da var kongen aff Danmarch alt hiem kommen och haffde satt nogle regementer til hest och fods udi Sæland, saa at alting var nu nochsom forsiunett imod Skaane. Nu wille vi korteligen höre, huorlediss kriigen udi dette aar afflöbet udi Pomeren och Brehmen imellem de Svenske och de allierede.

Den 25 Sept. erobrede churförsten aff Brandenburg dett slott Clempenau, den skandtze Diefenau och den insul Wollin. D. 2 Oct. indtog churförsten dett residentz Güzkou med sine skandtzer, saa och den Sarmarsche pass och Stolpe; d. 3 Oct. indtog hand den liden stad Wollin, och d. 17 dito det slott Wildenbruch; d. 22 Oct. logerede

churförsten sig for Wolgast, och lod strax arbeijde imod slottet (byen var aaben), men giorde dog icke noget skud förend d. 30 Oct., da alle batterierne vare ferdige; de Brandenburgiske spillede saa skarp med deriss stycher och mörser, at paa 4 tiimers tiid vare icke alleene alle batterierne paa slottet nedskudte, men der kom endochsaa ild udi krudkammeret, saa at det halfue slott flöij op; endelig accorderede de beleijrede den 1 Novemb. och marcherede 700 mand sterche aff dett faste slott, huilchett mange forundrede sig offuer, heldst fordi de udi denne 10 dagiss beleijring haffde ichun mist 10 mand. Den 7 Decemb. gich feldt-marschal Mardefeldt ud med 4,000 Svenske och 20 stycher, indtog först Difenauer skandtze igien, besatte Ysedom och siden beleijrede Wolgast.

Wdaff de allierede, som skulde attaqvere Brehmen, kom bisopen aff Mönster först frem och den 24 Julii bemächtigede sig det svenske herlighed Wildesshaussen och det amt Techenhaußen. Den 11 Aug. haffde de Danske med 2 skuder aff Glychstad et anslag paa den svenske wdliggere for Svingelen ved Stade, men öxen slog aff skafftet, thi som de Danske kastede en granat ind paa wdlicheren, och granaten spranch icke strax löss, saa toge de Svenske samme granat och kastede den tilbage ind paa de Danske igien, som slog siden nogle Danske ihiell och brachte alting udi cōfusion. Der med gich den ene skude til Glychstad igien, den anden toge de Svenske med 22 danske fanger. Den 14 Sept. kom 6, och siden kom 3 hollandske skibe paa Weseren at slutte Carlsburg til wands. Den 15 dito bröde de allierede, nemblig Danske, Lyneburgiske och Mönsterske ind udi Brehmen, huorfore de Svenske retirerede sig til festningerne. Den 16 dito beleijrede de allierede den festning Burg; commandanten kastede ild paa de husse, som stode uden for woldene, och stach diigerne igienm, at vilde sette landet under vand; men udi de dage var vinden östen, och vandet for den skyld var udfaldet, huorfore de allierede kiördte dicht paa med stycher och mörser, och giorde sig ferdige at springe leffuendiss ind offuer wolden; for den skyld accorderede commandanten, saa at officererne ginge til stadt Brehmen och de gemeene bleffue understuchne. Samme dag forlode de Svenske Langvehler skandtze. Den 21 dito giorde de Svenske et udfald aff Carlsburg paa de Hollandske, som da vare gaaett udi land, men de Svenske miste 2 stycher, 2 capiteiner och nogle gemeene. Den 22 dito falt de Svenske ud igien aff Carlsburg paa de Hollandske, sloge nogle aff de Hollandske ihiell och fangede 200, resten salverede sig ind udi landt Würsten, efftersom de formedelst storm och modvind icke kunde retirere sig til deriss skibe. Der effter ginge de hollandske skibe fra Carlsburg. Den 23 dito gich de aff Carlsburg ud igien imod landt Wörden, huor 600 danske folch vare ankomne; nogle Danske bleffue paa pladtzen, 400 fanger, alle officerer och faner bleffue fördte ind udi Carlsburg. Den 24 dito indtogo de Mönsterske Otterssberg, commandanten ob. Tyrch var siug och vilde dog icke vide aff nogen accord at sige, men hanss tydske folch vilde intet fechte; imidlertid disse vare saa ueenige, satte

de Mönsterske offuer moradtzen och haffde festningen inde, förend commendanten viste det, dog den store brand aff 13 husse hialp en heel hob dertill. Den 27 dito gich 40 Danske aff Oldenburg offuer Weseren ved Siefferen at vilde giöre bytte, men de bleffue strax benevnterede aff 60 Svenske fra Carlsburg, saa de fleeste maatte spadtzere med til Carlsburg. Den 29 dito fich de allierede Rodenburg ind. D. 2 Oct. bleff Buxtehude beleijred aff 10,000 allierede, commendanten ob. Hamilton gjorde noch modværn, saa viit hand kunde, men som hand haffde ichun faa folch, maatte hand accordere den 5 Oct. Den 4 Oct. slogue de aff Carlsburg nogle Mönsterske compagnier udi landt Wörden och plyndrede siden landet. Den 18 Oct. offuergaff Bremerförde sig, da den udi 3 dage haffde værett beleijret. Den 20 Oct. bleff Stade berendt och siden ichun bloqveret. Först in Nov. vilde 200 Svenske aff Carlsburg været paa hoffuedet aff et dansk partie, men de imod forhaabning fandt de Danske parat, saa at ichun 3 Svenske kom til Carlsburg igien, resten bleff slagen och fangen. Saasom Carlsburg nu en tiid lang haffde værett bloqveret aff de allierede, saa at udi staden fast paa alting var en stor mangel, saa haffde de udi Carlsburg d. 28 Dec. sluttet en accord med de allierede, at dersom de udi Carlsburg ej fich secours inden den 12 Jan. nestkommende, da skulde de festningen opgiffue, guarnisonen forpflegiss vinteren offuer udi de allierediss lande, och siden udi foraaret offuerskibess til Gottenburg. Effter denne accord bleff och Carlsburg opgiffuet d. 12 Jan. 1676, fordi den fich ingen secours. Den mechtige festning Carlsburg bleff först anlagt 1672; den haffde 9 bulvercher, laae 7 miile fra stadt Brehmen och 5 miile fra siöen, den haffde Weseren paa den ene siide och paa de 2 siider gich den store flod Geest, var derforuden omringett med moradtzer och siigefulde stæder, saa at den aff alle krigsserfarne var achtet for en stæd aff stor consideration. Men strax at freden var sluttet, lod dog kongen aff Sverrigé rasere denne mechtige festning.

Ende paa den förste bog.

Den anden Bog om den Nordiske Kriig udi dett aar 1676.

Wdi begyndelsen aff denne kriig gaff den welbiurdige borgemester Bengt Piilcrona udi Skaane sitt judicium her om och sagde: "dette bliffuer ichun en civil kriig". Hand meente for det tilstundende store svogerskab imellem begge kongerne. Men som denne politicus med mange 1,000 rixdlrs skade selff befandt, huad civilitet denne kriig fördte med sig, saa seer mand meere end nochsom baade udi dette saa och udi de andre efterfölgende aar, at det iche haffuer varet et kinderspill, men saa hidtzig och blodig en kriig, som der iche udi mange aar haffuer værett imellem disse nordiske riiger.

Först udi Januario gich en dansk fregatt, kaldet den Flyende Hiort, udi elffuen forbi Stade och kom uforvarendiis paa sanden for Stade. De Svenske udi Stade gjorde sig strax ferdige at vilde indtage skibett, men den danske capitein satte skibett udi brand och salverede sig och folchet. Stycherne, som vare paa skibett, fich de Svenske.

Den 27 Febr. döde den danske feldt-herre, greffue Hanss Skach till Skachenborg. Wdi hanss sted bleff hertug Hanss Adolf aff Holstein-Plön feldtherre igien.

Den 30 Martii gich admirail Nielss Juell fra Kiöbenhaffn med orlogss-skibe och andett fahretöij med folch och proviant. Omtrent Bornholm fich Juell en svensk skude med allun och korn, huilchen strax bleff sendt til Kiöbenhaffn. Der effter vendte hand sig imod landt Rügen, forbrendte de 2 svenske galiother och kastede noget folch udi land, som borttog nogle faarehiorde til forfriskning. Siden krydtzede hand udi Øster-söen indtil den 21 April, da hand omtrent Hanöen fich 2 svenske skibe udi sichte; men som stille vær och natten da tillige indfaldt, kunde hand

da indtet videre udrette. Den 23 dito fandt hand disse 2 skibe igien under Blegind udi Steenshaffn, da hand strax lod 2 danske skibe gaae østen for den øe Wdlending at forekomme de Svenske. Imidlertid werpede de Svenske sig ind imellem øen och landett saa nær, at de Danske ichun med nogle aff de letteste skibe kunde wärpe sig ind effter, indtil de imod aftenen kunde naae huer andre med canonerne. Der effter udcommenderede Juell sluper och baade med folch til at entre, huilchett der den svenske commendeur saae, satte hand strax Constantiam, som fördte 50 stycher, udi brand och salverede sig och folchett ind paa landett. Charitas bleff aff de Danske erobrett, uansett de Svenske haffde ochsaa lagt tendte lunter til krudett, och vare saa lönne aff skibett. Men en siug Svensk, som iche kunde følge de andre, kröb op och sluchte lunterne, paa det hand selff iche tillige med skibett skulde flye i luften. Charitas var en god sejlvare, fördte 32 stycher och fuldte siden den danske flode.

Der dette var offuerstaaett vendte Juell sig imod den insul Gotland, som er 18 miile lang och 6 miile breed, dog udi den syndre ende er den saa small, at haffuitt siuniss paa begge siider. Juelss ordre var at giøre et forsög paa denne wanschelige øe med sin sterche och urgamle festning Wisborg. Men som dette land haffide været fra Danmarch siden 1645, saa vare indgangene til landett och anden leijlighed bleffune de Danske gandske ubekiednte, saa at de nu ej visste til fulde, paa huad sted det bæst kunde angribess. Men imellem Gotland och Øland optoge de Danske en gotlandske galioth, huiss skippere maatte bekjende sin sandhed, at det var best at lande udi Klinterhaffn 3 miile fra Wisbye.

Torsdagen den 27 April anchrede de Danske for Klinte, huor de saae, at gouverneuren greffue Oxenstiern och commendant, major Michell Schultz stode paa landett med omrent 600 mand til hest och fods, at vilde disputere landgangen, huorfore de Danske begyndte at grille nogett paa dem, effter som de iche visste, om der kunde være fleere folch udi hinderhold, som kunde secundere. Men ordre var giffuett, huorfore lychen maatte fristiss. Den 28 April udi dagningen bleffue 4 danske fregatter, nemlig Hummeren, Haffsmanden, Bunte Falch och Svenske Charitas commanderede, at skulde canonere imod landett, paa det oberste Morten med sine 1,300 musqveterer och 3 feldtstycher under stycherniss faveur diss beqvemmeligere kunde lande. Disse 4 skibe canonerede sterch,

och oberste Morten satte friimodig udi land uden nogen mands forliiss, saa at Oxenstiern och Schultz retirerede sig med fodfolchett til Wisborg, och 3 compagnier landtryttere retirerede sig ind udi landett. Samme dag som landgangen skeede, begyndte oberste Morten att marchere och admiral Juell at giöre seijl, den 30 April satte de sig begge for Wisby, den ene til vandss och den anden till lands. Borgemesteren udi Wisby mödte oberste Morten en miil fra byen och offuerleffuerede stadznöglen, huor paa obersten logerede sig samme afften udi byen och holdt god ordre offuer sine folch, at de iche giorde nogen offuerlast. Wansett alting hid indtil var löbett de Danske effter ønske, saa stod dog dett wärste endnu tilbage, som var dett faste castell Wisborg. Thi til wandss kunde ingen bresche skydess paa den gamle graa muur, och til landss haffde dett vell staaet en törning, om det ellerss haffde værett vel forsiunett med tilbörlig folch, proviant och ammunition. Och huad kunde vel 3 regementzstycher udrette for en formidable festning udi en hastig attaqve, thi her skulde dett hende, qvod facturus est, fac cito, fordi Gotland ligger Sverriga saa nær ved haanden, til med da kom den svenske flode strax ud, som da lettlig haffde secunderet Wisborg. Söndagen den 1 Maji commanderede admiral Juell schout-bij-nacht Peder Morsing med nogle danske skibe, at skulde närmee sig castellet, och dett aff ald macht at canonere. Commandanten paa slottet skiöd dicht fra sig udi förstningen, men som Morsing bleff uformodentlig aff vinden och strömmen dreffuett tet ind under castellet och kunde iche for denne aarsage skyld komme til at legge offuer igien, saa spillede hand sterch med sine stycher imod castellet; de Svenske tenchte, at Morsing gich med villie saa nær ind under dem, och lode derfore modet nogett falde. Der nu begge parterne udi nogle tiimer haffde canoneret huer andre, lod oberste Morten ved en tromslager tilbiude commandanten en accord, huilchett commandanten lod sig iche ilde behage, huorfore canonerne paa begge siider bleffue strax tausse och committerede udnæffnte, som sluttede en accord:

1) Gvarnisonen skulde udmarchere med sæch och pach, flyende faner, kugler i munnen och brennende lunte.

2) At gvarnisonen skulde til Calmar offuerföriss och tage saa megett proviant med sig, som paa reijssen kunde behöfvis.

Paa castellet vare 16 stycher, 1 fyr-mörsse paa 300 pund, 2 eller 3 tönder krud, indtet meere proviant end huad de gemeene

kunde bære ud med sig under armene, och gvarnisonen var ichun 72 soldatter med deriss officerere. Iche anderlediss var denne sterche festning forsiunett, aff huilchen det gandske landz conservation dependerede, och dett som underligt var, et heelt land med sin considerable festning bleff wundett uden nogen mands forliiss paa begge siider. Commandant Schultz bleff siden dömt fra sit hoffuett, dog bleff hand pardoneret for sin hustruess forbön skyld. Men det var ichun pro forma, thi dersom hand haffde hafft nogett at giöre med, ha haffde hand ufeilbar bleffuet dödsens barn, enten hanss hustru haffde giordt forbön eller iche.

Dette Wisborg slott er först begyndt at byggiss a:o 1410 aff kong Erich Pomerano, vide Huitfeld pag. m. 635.

Samme dag som Wisborg bleff erobrett, kom en dansk snau til floden med en svensk skude, som var taget under Sverrigie, och haffde til last 20 laester korn och en god qvantitet aff saltet kiöd, med huilchett magazinet paa Wisborg bleff forsiunet.

Wed denne tiid lod kongen aff Sverrigie aff ald macht udreede sin store och sterche flode, at den med aller förste kunde komme ud at studtze de Danske, som suermede alle vegne omkring udi Øster-söen. Men förend floden kom ud aff skierene, da haffde den udi haffnen en temmelig stor ulyche, i dett at iche alleene dett orlog-skib Westerwiig paa 42 stycher kom udi brand och gandske opbraendte, men endochsaa den skiönne reberbane med megett skibss-redskab bleff lagt udi aske paa den tid som mand allermeest saadanne wahrer behöffuede. Troldfolchene udi Stockholm bleffue beskyldte for denne brand, saasom och en del aff dem bleffue paagrebne och siden brendte. Smaa börn, som vare aff samme profession, udlagde dennem, som skulde haffue værett aarsage til denne offuen bemeldte brand. Och var det iche at undre paa, om de gamle troldfolch, saa som andre Guds forgietne mennisker, haffde giordt denne ulychelige brand, men det var udi höijeste maade at beklage, att umyndige och smaa börn skulde være troldbörn. Och udi heele Sverrigie och alle detz underliggende provincier giordiss böñ aff prædichestolerne huer söndag udi nogle aars tiid for disse umyndige troldbörn.

Den svenske flode bleff vel forsiunett med ammunition, proviant och folch; men en ting, som var det fornemmeste, siuntiss denne skiönne flode at mangle: den haffde folch noch inde, men mueligt ichun faa erfärne skibssfolch, och dett som mange for-

undrede sig offuer, general-admiral Creutz, som var præsident udi cammeret, skulde nu commandere denne mechtige flode, uanseett mange meente, hand var iche en söemand. Men admiral Wgle var en berömmelig söheldt, som mand aff effterfölgende kand erachte.

Den tiid general-admiral Adler var död, som vi tilforn haffuer hördt, da uansett kongen aff Danmarch haffde selff aff sine egne indfödde treffelige admiraler, forfarne söe-capiteiner och exercerede skibssfolch, dog haffuer Hanss Majestett effter Adlerss död dragett den wiide berömte hollandske söheldt Cornelis Tromp udi sin tieniste, at hand som den berömmeligste admiral fast udi ald Europa skulde commandere den danske flode. Dog Tromp, mueligt formedelst sin jalousie til de danske officerer, kom siden udi nogen misscredit och fisch der udoffuer sitt affskeed, som vi hereffter vill faa at höre.

Der nu den svenske flode paa dett næste var ferdig, reijssde kongen aff Sverrigé ned till Skaane, att Hanss Majestett baade vilde være hoss sin armee, saa och nær ved haanden hoss sin flode. Kongen spurdte idelic om vinden, och huer andett ord de svenske officerer talde, da önskede de, at deriss flode var udi siön. Magister Haagen Speijll, kongenss hoffprædicant och confessionarius, suarede dennem engang saalediss, der hand udi Helsingborg hördte deriss ønske: "I gode herrer, sagde hand, wi wide iche huad vi önsker; huo weed, om det er for voriss beste eller værste, at floden kommer ud. Er Gud med oss udi wærchett, sagde hand, da tör I indtett tuiffle, at Gud lader den jo baade komme ud och giffuer den ochsaa lyche, men er Gud indtet med oss, da kommer den tiilig noch ud".

Midt udi Majo bleff den svenske flode ferdig och kom ud aff skiarerne, huorfore admiral Juell gich nedad Øster-siöen med den danske flode, anchrede norden for Bornholm och ventede der, at Tromp skulde komme hannem til secours med de störste danske skibe fra Kiöbenhaffn. Löffuerdagen den 20 Maji fisch den svenske flode en strygende nordost-wind, huorfore den strax wandt anchor, och med fuld seijll och courage sögte effter de Danske. Dett förste de danske brandtwachter saae den svenske flode komme, hissede de seijll, ginge mod Bornholm, och skiöde ideligen med deriss stycher, paa dett de kunde giffue Juell ett tegn, at den svenske flode var for haanden. Viceadmiral Hanss Wachtmeister gich foran med 4 svenske skibe och satte stercht effter de 2 offuenbemelte danske brandtwachter, men disse undgich dog. Juell vandt seijll

dett snareste hand kunde, och gich ud ad söen, dog saalediss, at hand retirerede sig och vilde haffue gaaet omkring Skaane.

Onssdagen den 23 Maji saaiss begge floderne ud for Cimbris-haffn, den danske for och den svenska dicht effter. Samme dag snoede en Ostende-caper sig ind i blant de Svenske och snappede en proviant-galioth, monteret med 8 stycher; hördte feldt-herre Wrangel til och kaldtiss Anna Maria effter feldt-herrens greffuinde.

Imod afftenen vendte Juell sig fra Skaane och satte sin cours imod landte Rügen. General-admiral Creutz holdt loen och strög dicht effter. Om morgenens tiilig d. 25 Maji fandt Juell sig under Jassmund och en "deel aff" de Svenske at ligge ved siden hoss sig, huorfore hand lagde strax offuer och gich mod Skaane, men ihm megett hand stræbede, saa kunde hand dog iche faae loen. Samme dag sendte Creutz en galioth til Ydsted med breffue til kongen, at fienden iideligen flyde, men som hand, Creutz, haffde loen, saa vilde hand angribe dem strax, uanseett dett var torssdag (certum habeo authorem), forhaabendiss, at de inden afften skulde lade hannem nogle udi stichen. Creutz var 40 orlogs-skibe sterch, foruden 20 andre aff brandere, boyerter, aviis-jachter och galiother. Juell haffde ichun 18 aff de letteste danske skibe och 8 hollandske auxiliar-skibe, foruden brandere och andett smaatt. Der nu Juell lenge haffde sunget omkring och kunde huerchen faa loen eij heller komme fra Creutz, som trengdte ham dicht ind paa liffuett, da vendte Juell sig och begyndte at tende under det bæste hand haffde lærdt. Men da kunde man nochsom see, at de Svenske iche vare saa gesuindige och exercerede som de Danske. De hollandske auxiliar-skibe töffuede nogett lenge, förend de wilde bide fra sig, saa at de Danske bleffue udi förstningen nogett varme om hoffuedet och tenchte, at dett iche var Hollenderniss alvor. Men noget der-effter traade de Hollandske udi dantzen med och sichtede well. Natten skildte begge parterne fra huer andre, och begge fingre en temmelig hob döde och qvetste; de Danske fich en svensk galioth, som kaldtiss Kong David, fördte 10 stycher och var vel monteret. Kongen aff Sverrigé stod paa Skaane och saae den gandske action; Hanss Maijestett bleff nogett forandrett, fordi hanss store flode iche anderlediss tumlede de faa och smaa danske skibe. Och uanseett de Danske huerchen bleffue slagne aff söen, eij heller miste nogen baad udi dette slag, dog lode de Svenske giöre tachsigelse udi kiöbstæderne for den sejerwinding, som Gud

haffde giffuett dem; huilchett dog iche var kongenss willie, men ichun commandanterniss befalning, som giorde deriss facit sua wist, at det siuntiss dennem umueligt andet, end at deriss flode denne gang jo kunde vinde. Sysigambis præcoce gaudio verita est fortunam irritare. Curt. lib. 4. c. 15.

Udi samme dage ginge nogle aff Helsingborgss borgere ned mod stranden at see sig om, huor de mödte den svenske casseurer, som spurdte dem, huor deriss sörge-kapper vare: borgerne meente, at de haffde intet at bære sörge-kapper for. Casseuren suaredes: "Skal I iche bære sörge-kapper fordi Jutten haffuer tabt til siöess"? Der Helsingborgs slott bleff förste gang wundett aff de Danske, och riix-canceler Alefeldt paa kongenss wegne aff Danmarch tog eed aff borgerskabett, da kom denne casseurer paa raadstuen med de andre borgere, begierer Hanss Kongl. Maijtz protection och erbiuder sig til at giöre eed med de andre borgere. I det samme triiner en skomager frem, spörger huor hanss sörge-kappe war, repeterer liudeligen casseurens forige ord och sagde, at hand iche burde at giöre sin eed i blant andre borgere for saadanne sine spotske ord skyld. Rix-canceler suaredes: "Hanss Maijt. forskiuder ingen, som underdanigst begierer hanss kongl. protection". Men at tale om denne siö-battallie, da vil iche ieg som mange andre megett skrumle om Darii store sandposse och Alexandri liden peberknude. Men ieg ichun vil viise, huilchen en herlig occasion der gich de Svenske denne gang aff henderne. Thi ligesom de Danske udi effterfölgende aar iche gesuindt bandt for de Svenske udi sæchen paa Rönneberge höije, men fordi de Svenske den gang slap skadisslöss, saa kom de strax sterchere igien och wandt det feldt-slag under Landtscrone, paa samme maade gich dett ochsaa nu de Svenske til siöess. Thi fordi de denne gang lode denne danske flode gaae uplochett bort, saa kom de Danske strax sterchere igien och wandt siöslagett under Øland.

Eftter dette förste siö-slag satte den svenske flode sig imellem Ydsted och Trælleborg och den danske flode kastede sine anchrer wed Falsterbo riff strax offuenfor de Svenske, baade at bedæche Sæland, saa och at forhindre, at de Svenske iche skulde gaae om kring enten ind udi Oxedybet for Malmoe eller och ned udi Landtscrone haffn, huilchett var de Svenskiss eniste intention. Thi dersom den svenske flode haffde denne gang kommit ind for Landtzcrone, da mueligt at kongen aff Danmarch icke uden en

stor hazard haffde kundet giort nogen landgang paa Skaane. Löffuerdagen d. 27 Maji var general-admiral Creutz udi land hoss kongen aff Sverrigé och klagede, at admirral Boije, admirall Bergh och andre capiteiner iche haffde giort deriss devoir. Hanss Maijestet talede disse anklagede haardeligen till, dog pardonnerede hand dennem denne gang med formaning och trusell, at de her effter skulde fechte bedre. Kongen befaledе at admiralerne skulde om mandagen den 29 Maji angribe admirall Juell, der som hand laae lige udi deriss öjne. Admirall Wgle suarede kongen och sagde: "Ederss Maijestett, fienden ligger der udi sin störste fordell inden for de sandbacher och venter uden tuiff en hastig secours fra Kiöbenhaffn, der weed de alle kaaser ligesom deriss a, b, men vi vide gandske indtet om dennem. Mit raad er, sagde Wgle, at vi gaaer op under Sverrigess side och fortöffuer der fienden, och om saa war, at vi udi slagett bleffue ulychelige, da kand vi strax retirere oss inden for skiaerene".

Dette Wgliss raad bleff for gott anseett och effter fuldt. General-admiral Tromp gich fra Kiöbenhaffn om löffuerdagen den 27 Maji med 10 capital-skibe och conjungerede sig med Juell den 28 dito, saa at den danske flode bleff da 36 skibe sterch, nemblig 28 danske och 8 hollendere, foruden brandere och andett smaattt. Men huor sterch den svenske flode denne gang var, dett kand mand see aff effterfölgende liste:

Den Store Crone fördte 130 stycher;	Den Store Soell fördte 72 stycher;
Sværdett	86 "
Nögelen	88 "
Eblett	86 "
Victoria	80 "
Mars	72 "
Tolderen	74 "
Jupiter	68 "
Venus	66 "
Hieronymus	66 "
Saturnus	64 "
Wrangel	62 "
Dragen	68 "
Hercules	56 "
Wismar	58 "
Den Flyende Wlff . .	56 "
Corsöer	54 "
Den Lille Soell . . .	54 "
Gottenburg	54 "
Den Svenske Löffue .	52 "
S:t Maria	50 "
Jernwognen	42 "
Abraham	36 "
Spes	46 "
Neptunus	44 "
Maanen	40 "
Den Svenske Phœnix .	40 "
Riga	40 "
Salvator	32 "
Hiertett	40 "
Amalia	34 "
Ørnен	30 "
Tromslageren	37 "
Nordstiernen	32 "
Fortuna	30 "

Hesten fördte	26	stycher;	M. Eleonora fördte . . .	34	stycher;
Leoparden	22	"	Elisabeth	30	"
Stiernen	24	"	Den Tydske Ursina .	40	"
Eenhiörningen	18	"	Hiorten	32	"
Den Grönne Jægere .	10	"	Odderen	24	"
Hanen	14	"			
Den Engelske Nachter-gall	26	"			
			Summa	2,510	stycher.

Herforuden 7 proviant skibe, saa och nogle boijerter och avis-jachter.

Mandagen den 29 Maji för dag gjorde denne svenske flode sejll, och effter Wgless raad gich tilbage imod Sverriges kuster. Mange aff de svenske sköitter vare udi land ved Ydsted att hendte vand och anden forfriskning, huorfore de maatte lade staae ud med Skaaneland imod Blegind; nogle komme til Calmar, andre forlode deriss sköitter udi Blegind och ginge saa til lands ad Stockholm. Samme dag wandt ochsaa den danske flode sejll och gich effter den svenske.

Den 30 Maji udi dagningen gjorde de Danske sejll med en sydost vind och fich op paa dagen den svenske flode udi sichte. Natten der effter ginge de Danske under saa mange sejll som mest mueligt var, paa det de kunde naae de Svenske. Men samme natt forandrede de Svenske deriss cours, saa at de om morgen vare de Danske slett aff siune. Den 31 om middagen fich de Danske de Svenske udi sichte udi sydost fra dem, och udi mörchingen ginge de Svenske forbi Ertholm. Den 1 Junii om morgen vare de Svenske ved den syndre kant aff Øland; de Danske satte saa dicht effter, at de Svenske maatte holde an och laffue sig til en bataille. Der klochen var imod 12, fich de Danske loen, och strax begyndte begge parterne udi en temmelig stor storm at treffe paa huer andre. Det förste den Store Crone haffde gjordt sin förste salve, och vilde saa haffue wendt sig, da suinglede den lige om paa siiden, och der den nu begyndte at siunche noget och nesten alt folchett sad uden paa skibett och raachte om hielp, da kom der ild udi krudett, saa at den deell aff skibett, som var offuer wandett, spranch med folch och alt udi lufften. Aarsagen til denne ulyche sagde de Svenske at være:

1) fordi at officererne vendte for knap, thi skibett var aff saadan en ungemeen storhed, at det iche kunde vende sig som folchene wilde;

2) at de iche haffde surett stycherne fast, thi der skibett vendte sig, löbe stycherne til den side, som heldte;

3) der skibett weltede, da faldt der en stoch om med en tendt lunte paa, huilchen trillede hen til nogett krud, och der aff kom skibett udi brand.

Der general-admiral Creutz saae, at alting var forlaarett, spranch hand och hanss sön ud i siöen och bleffue begge drunchnede. De Danske salverede imod 50 mand aff dem som vare paa Cronen. Dette skib var saa stort, att det fördte 1,100 mand och 134 metal-stycher, som vare alle lutter trophæa, tagne med sværdett fra andre förster och potentater. Wanseett den Store Crone saa snart spillede sin act til ende, dog haffuer admiral Wgle bleffuett ved at fechte, indtil saa lenge hanss skib, Sværdet, haffde forlaarett master, tachell och tou, och ellerss var meget igienemborett, da Wgle begierede qvarter, huilchett de danske admiraler ochsaa gierne vilde haffue giffuet hannem, der haffde fechtet som en erlig krigssmand for sin konge och fæderneland. Men til ald ulyche kom strax en hollandske brander och satte skibett udi brand, huilchett de danske admiraler saa höijt fortröde, at capiteinen paa bemelte brandere bleff strax sluttett udi boijer och döde inden faae dage i samme fengsell. De Danske salverede 50 mand, resten omkom; Wgliss tienere böd en dansk baad 100 ducater, om den vilde redde Wgle, huilchett de Danske ochsaa försögte nogle gange, men kunde dog iche komme til det sted, som Ugle var, fordi ilden var da kommett til stycherne, som ginge aff lige paa dett sted, som de skulde söge effter Wgle. Sværdet fördte 96 stycher och 670 mand. Strax Wgle var bleffuen (död), vendte den svenska flode sig paa flucht, der klochen var 6 om afftenen; 3 svenska skibe, nemblig Jernwognen, Neptunus och Eenhiörningen, bleffue aff de Danske erobrede; et svensk skib bleff sidendiss fast paa klipperne ved Westerwiig och 3 andre strandede ved de andre sökanter aff Sverriga. Aff de danske skibe bleff ingen enten mast eller stang löss, ej heller skudt udi brand eller sænch, eller tagett aff de Svenske. Tromps skib fich störst skade iblant de danske, thi paa hanss skib bleff capitein Adrian Anchersslott ihielskudit, capitein Isach Thomessön miste sin höijre arm, capiteinen aff landt-milicen sitt ene öjje, och ellerss bleffue omrent 100 mand döde och saarede; de andre danske skibe haffde ochsaa nogle faa döde och saarede. Der nu den svenska flode effter slagett kom op til Dalerne, da

sanch det store skib, Rix-Eblet, som fördte 86 stycher, med top och tafffull. Somme sagde, at dett var saa forskutt, at det icke lenger kunde holde sig offuer vandett; men andre meente dog, som de Svenske och selff sagde, at capiteinen forsaee sig och oforvarendiss löb paa en klippe. Jeg erindrer mig her den underlige hendelse, som udi denne kongiss kroning til Wpsal tildrog sig den 8 Sept. 1675, nemlig der kongen reed ned aff slottet til kirchen at lade sig crone, och riigenss raad reede for Hanss Maiestet med regalerne, da ret som riigenss drost greffue Peder Brahe, som fördte cronen, kom til slotzporten, wendte hesten sig om och gich baglengiss ud aff porten med cronen och drosten; der de nu komme wiidere ud paa gaden, stigede hesten sig med rix-cancelel greffue Magnus de la Gardie, som fördte eblet, greffue Magnus faldt baglengess aff hesten, och ebelt trillede udi rende-stenen, saa dett bleff megett skidett. Der de siden vare komne udi kirchen, da under kroningssacten faldt svaerdet aff feldt-marschal Banneerss hender lige ned paa jorden. Dette altsammen skeede saa udi sandhed, men om Gud her ved haffuer villett giffuett nogett at forstaae eller icke, det weed ingen uden Gud alleene. Mange giorde sig dog adskillige tancher der offuer, men om dett nogett skulde betegne, da troer ieg, att dett da denne gang bleff fuldkommett udi dette siöe-slag med den Store Crone, Sværdet och Ebeltt.

De Svenske viste nochsom, att de Danske skulde sætte ald deriss macht imod den svenske store flode udi Øster-söen, saa at de Danske derfore icke skulde haffue tiid och leijlighed att see sig om udi Wester-söen. Huorfore de Svenske udreede 4 orlogsskibe, 4 store skuder och en galioth udi Gothenborg, udi den meening, att de med proviant och folch vilde undsatte Stade udi Brehmen, som udaff de allierede var bloqveret och begyndte nu at liide nød. Dett allerförste den svenske hoffuedflode gich til sejllss fra Dalerne ned udi Øster-söen, da gich ochsaa admiral Erich Siöeblad fra Gottenborg udi Wester-söen med offuenbemeldte gottenburgiske flode. Siöeblad kom lycheligen ind paa Elffuen, men kunde dog icke secundere dett betrengdte Stade, fordi de allierede haffde d. 27 Maji, förend Söeblad kom, indtagett Zinger skandtze for Stade. Huorfore Söeblad med uforrettet erende maatte vende tilbage til Gottenburg igien, och paa samme sin hiemreisje haffde hand saadan en storm, att galiothen och en skude strandede for hannem under Jydlan.

Den 4 Junii döde Sverrigiss feldt-herre Carl Gustav Wrangel udi Spiiker paa lante Rügen.

Kongen aff Danmarch begyndte udi Majo att sammendrage sin armee udi en leijer ved Lyngby uden for Kiöbenhaffn. Hanss Maijestett lod ochsaa sammen sanche nogle 100 skuder och andett fahretöij, att ligge udi beredskab for Kiöbenhaffn, indtil hand fisch at see huad ende dett vilde tage med floderne, thi dett hafide værett en hazard at tentere nogett paa Skaane, förend den svenske flode var slagett aff siöen. Dett allerförste Hanss Maijestett nu fisch tiidender om hanss victorie til siöess, da gaff hand ordre at alting udi störste hast skulde giöriss ferdig med ammunition, artiglerie, proviant, fourage och spanske ryttar att indskibe. Der-eftter gich den gandske armee til hest och fods igienem Kiöbenhaffn och ved Toldboden ud paa skibene. Men paa dett armeen dissbedre kunde landstiige paa Skaane, da lod Hanss Maijestett giöre denne effterfölgende diversion ved Ydsted.

Strax att söe-slagett var staaet under Øland, fisch Tromp ordre, at hand med floden skulde vende sig ned imod Kiöge kraag, huor hand fisch wiidere ordre, at hand med sine soldatter och matroser skulde giöre landgang ved Ydsted och der fatte posto indtil wiidere. Söndagen den 25 Junii anchrede den danske flode for Ydsted. Den 26 dito sendte Tromp en trompetter udi land effter kriigsmaneer att opfordre skandtzen for Ydsted. General-leutenant Fersen, som laae udi Ysted, suarede, at ligesom floden var hanss excellentz betroed, saa var ochsaa skandzen och byen hannem betroett. Der Tromp fisch dette svar, commanderede hand 4 fregatter och 3 galiother ud att canonere byen och skandtzen, men samme dag kunde de indtet udrette, fordi winden var gandske stille. Den 27 dito udi dagningen anchrede de offuenbemeldte 4 fregatter paa et musqvette-skud nära byen och canonerede sterch indtil om efftermiddagen, da Tromp kom an med 4 andre skibe och canonerede saa sterch, att ingen kunde lade sig see paa skandtzen. Der effter bleff 2 imod 3,000 soldatter och baadsmend commanderede udi chaluper och baade att lande paa den östre och wenstre siide aff byen. De Svenske giörde god modstand med 700 heste och 150 fodknechte, men maatte dog retirere sig och effterlode sig 120 döde och qvetste, huor iblandt vare 2 höije officerere. Om afftenen, klocken var 6, gaff Tromp ordre at giöre en general storm paa skandtzen, men imidlertid komme borgerne

ud at bede om forskaanelse och berettede, at de Svenske haffde forlatt skandtzen, huilchen Tromp strax lod besætte. Hand tog ochsaa paa kongen aff Danmarchiss wegne eed aff borgerskabett och forandrede magistraten udi byen.

Kongen aff Sverriga gaff strax ordre, at trouperne, som stode ved söe-siiderne udi Skaane, skulde samliss ved Malmöe, paa det hand kunde slaae de Danske ud igien ved Ydsted. Men som nogle vare udi den tanche, at den rette sværm iche endnu var kommett och att de rette fugle vilde falde ett andet stedtz udi land, saa bleff der holdett kriigsraad udi Malmöe enten mand skulde marchere til Ydsted, eller huor mand skulde sette sig, da general-major Mortagne sagde: "den danske armee er inde udi de skibe, som ligger for Kiöbenhaffn, och der som de vilde gaae til Ydsted til Tromp, da ufeilbar ginge de nu, efftersom de haffuer en god wind did. Men nu maa de endelig wendte en anden wind och uden tuiff vil de gaae imod Landtzcrone eller Helsingborg. Mit raad er derfore", sagde Mortagne, "at vi marcherer did och der disputerer dem landgangen". Feldt-marschal Helmfeldt suaredes: "huo veed, om fienden iche giör en fint med de skibe, imidlertid hand lander et andet sted?" Endeligen bleff beslutted at hente viss kundskab, enten den danske armee laae udi de skiberomme for Kiöbenhaffn eller iche, huorfore kongen reed personlig udi störste hast fra Malmöe den 27 Junii och imod aftenen kom til Landtzcrone ichun med 4 lacqveijer. Om natten lod kongen en baad gaae fra Landtzcrone offuer til Sælland at tage en sælandske bunde, aff huilchen hann kunde faae viss kundskab. Den 28 dito reed kongen fra Landtzcrone til Malmöe med de 4 laqveijer, 4 rytttere och den sælandske bonde bag effter udi en wogn, aff huilchen Hanss Maijestett fisch kundskab, at den danske armee var alt indskibet for Kiöbenhaffn och töffuede alleeniste effter winden. Wdi samme tiime saae kongen, at den danske flode gjorde sejil med en westenvind och gich imod Helsingborg, och efftersom kongen med sin armee iche saa hastig kunde komme mod Helsingborg at disputere de Danske landgangen, saa bröd Hanss Maijestett samme dag op fra Malmöe och gich imod Christianstad, och var denne svenske armee paa denne tid 5,568 mand til hest och fods.

Den 29 Junii om morgenens gjorde den danske flode sejill fra Kiöbenhaffn och satte kaasen imod Skaane. De störste skibe ginge mod Landtzcrone, men de andre skiberomme, som haffde armeen inde,

lode staae lige imod Raae. Siden ginge de store skibe forbi Landtz-crone udmed landett och styrede med de andre lige til Raae. Denne flode var imod 700 sejllere sterch, den haffde iche alleene en god vind och önskelig bör, men fandt endochsaa iche en krigssmand for sig paa Skaane til modværn. Som de Danske nu komme imod Raae, saa de en bundequivinde for sig paa landett, huilchen strax bleff sendt ud til kongen och berette, att der var ingen svensk mand til landwærn. En anden gammell kierling saae dette och sagde: "kongen aff Danmarch kommer til Skaane paa en taarssdag och en qvinde gaaer hannem först udi möde; indtet troer ieg", sagde kierlingen, "at hand faaer Skaane denne gang". Dette indfører ieg ichun for at wiise, huilche superstitioner den gemeene mand endnu kand være aff. De Danske loe allesammen höijt op i værett, der de hörde, at de Svenske vare borte, och at de uden nogett arbeid och uden nogen mandss forliiss kunde faae fodefæste paa dett skiönne Skaane, som var den fornemmeste brud her skulde dandzess om.

Samme aften satte kongen aff Danmarch ald sin armee udi land, som skattediss for at være 14,000 mand sterch. Rett som kongen stigede udi land, löbe skibssfolchene op udi tachlene och raabte udi huerandriss munde: "kongen til lyche, kongen til lyche". Hanss Maijestett vendte sig udi störste hast och bleff underlig ved denne store raaben. Omsider der kongen hörde huad dett var, tog hand ochsaa sin hatt aff och spranch nogle gange meget glad omkring. Det förste de udi Helsingborg saae, at de Danske lode staae imod Raae, da gich general-major Schönleben aff Helsingborg imod Marcheröd med 1 compagnie ryttare och 2 compagnier dragoner. Oberste-leutenant Petter Hestskoe, commandant paa Helsingborgss slott, lod strax tage en stor qvantitet aff rug, malt och andett proviant fra borgerne och före det op paa slottet och haffde tencht at vilde defendere sig en tid lang, men lychen feijlede hannem. Hestskoe leffuerede magistraten stadznöglerne, at de selff skulde forsuare byen, och sagde, at hand selff vilde forsuare slottet. Borgemesteren loffuede Hestskoe 100 ducater, dersom hand udi beleijringen indtet vilde skade byen med sine stycher, huilchet hand loffuede och holdt.

Fredagen den 30 Junii marcherede kongen och samme dag belagde hand Helsingborgs slott. Magistraten udi byen gich ud imod Hanss Maijt. och offuerleffuerede stadznöglerne, huorpaa kongen tog borgerskabett udi sin protection och lod besætte byen.

Kongen lod opfordre slottet, men commendanten suarede, at hand iche andet kunde, end forsuare sin anfortroede festning indtil det yderste. Der paa lod kongen om nattenaabne lögbeograffuerne, saa at de Danske udi hast komme ind under de beleijrediss stycher och med deriss canoner och fijr mörser ilde tilreede husene paa slottet. De gemeene inde paa slottet bleffue fast uwillinge, huor-imod commendanten gjörde noch alt huad hand kunde, men som de Danske indkastede en granat, huilchen stach 14 tönder krud an inde paa slottet, saa gaff dette saadan en forskrächelse iblandt de gemeene, att de omsider lagde deriss gevær, huor till de aff en capitein, som commendanten siden derfore anklagede, skal være tilskyndede. Och for soldatterne vare saa uwillinge, maatte commendanten giffue sig paa discretion den 4 Julii om natten imellem 10 och 12 slett och gich ud med 250 mand, huilche bleffue nogle dage liggendiss paa marchen uden for slottet och siden til Helsingör offuerfördte. Aff de Danske bleffue udi denne beleijring ichun 25 eller 26 gemeene ihielskudte, men der foruden bleff den fornemme danske general-leutenant hr. Niels Rosenkrantz skudt igennem hoffuedet, saa at hand 2 tiimer der effter döde, iche uden kongens bekymring och alle danskiss störste græmmelse. Saalediss bleff kongen aff Danmarch mester offuer det considerable pass Helsingborg, huilchett hand for communicationen skyld nu paa denne tiid endelig maatte haffue allerförst. De Svenske haffde lenge forticeret dette slott, efftersom situationen var difficil, och graffuerne vare törre, men dog heel dybe. Det store taarn paa slottet meeniss at være den ældste bygning udi ald Skaane, och att være bygt udi kong Frode Fredegods tiid, som regierede der Christus bleff föd til verlden; huor om findiss dette gamle vers:

"Tempore natalis
Christi turris capitalis
Helsingborg struitur,
velut in scriptis reperitur".

Strax Helsingborg bleff belagt, bleff oberste Trop comanderet med 400 danske dragoner at staae ved Lauholmss broe udi Halland, som er et pass aff temmelig stor consideration. Men som Skaane er ett wanskligt land at före kriig udi formedelst de mange sterche passer skyld, saa spaade mange Trop sin ulyche, lenge förend hand fitch den, fordi hand gich offuer det sterche

pass ved Engelholm, som er ichun 3 miile fra Helsingborg och satte sig ved Lauholmss pass, som er 6 miile fra Helsingborg inde under Sverrigie. Wde paa en öe udi den store aae Laun, strax ved passet, stod tilforn en festning, som kaldtiss Lauholmss slott, forsiunett med sterche mure och stycher. Samme slott bleff strax udi denne kriigss begyndelse aff de Svenske selff demoleret, men dett siuntiss, at det siden bleff fortröt aff de Svenske, thi aarett effter anlagde de Svenske en skandze der som slottet stod, til at forhindre fiendtliges partier at passere offuer broen ind udi Halland.

Strax kongen aff Danmarch haffde landett paa Skaane, gaff Hanss Maij. priiss offuer alt svensk godtz, som nogen stedz kunde findess paa landet; huorfore de danske ryttere, dragoner och officererniss knechte udi en hast flöje omkring udi Skaane och Halland och giorde usigelige stort bytte paa de svenska herresede och affuelsgaarder, item paa alle svenska officerer-, rytter- och dragoner-gaarde, huilche alle sammen vare saa besatte med fæneed och andett godtz, at fast alle kraager vare fulde, och alting forlatt aff ejermendene.

Samme tid bleffue alle præster udi Skaane omkring Helsingborg och Landtzcrone forskreffne aff det danske general-commissariat at möde udi Helsingborg och der at indleffuere fortegnelse paa huor mange heele och halffue gaarder der var udi huert sogn. Der nu præsterne effter disse ordre mödte och offuerleffuerede deriss fortegnelser, bleff huer præst igien leffuerett ett trycht exemplar aff effterfølgende placat med befalning, at de dett for almuen ufeilbar skulde forkynde.

Paa

Hanss Kongl. Maijtz wegne

til Danmarch och Norge etc.

Giöriss her med witterligt, effter att Hanss Kongl. Majestet ej uden sær medlidenhed haffuer kundet ansee den betrengde tilstand, udi huilchen de fattige wndersaatter udi Skaane, Halland och Blegind sampt andre provincier, som cron Danmarch ved forige ulychelige kriiger til cron Sverrigie haffuer maatt affstaae, sig befinde: i den sted de tilforn udi saa mange hundrede aar effter hinanden under Hanss Kongl. Maij:tz höijlofflige forfædre och fremfarne konger udi Danmarch och deriss milde regierung udi beständig welstand florerer haffue: saa at cron Sverrigie aldeliss haffuer satt aff öjne det som ved be-meldte landiss affstaaelse udi seeniste fredssfordrag utröheligen findess at være foraffskeedigett, nemlig at indbyggerne, adell och uadell,

geistlige och wersslige, borgere och bönder ved deriss sædvauelige rætt och loffue, gamle rettigheder, friheder och privilegier forbliffue och handthaffuiss skulde, huilchet ingenlunde at være efterkommet de fattige wndersaattere med deriss störste betrych ichun alt for meget haffue fornummet; huor ved cron Sverrige haffuer krænchett och offuertraaed de pacta, formedelst huilche forbesagde provincier til den ere bleffne affstandne, och saalediss selffuer oplöst och sönderreffuet det baand, huormed indbyggerne ellerss kunde være samme crone til forbundne; saasom den dess føruden baade Hanss Kongl. Maijt:z bundtzforwandte med en unödwendig och aldeeliss uretmessig feijde offuerfalden, saa mange tusinde uskyldige christness such och taare och saa megett blodss udgiudelse paa sig ladett, och Hanss Kongl. Maijt. selffuer sampt hanss riiger, lande och wndersaatter imod forberörte tractater ald muelig skade och nachdeell, hemmelige och aabenbare, fast udi utallige maader tilföijet haffuer; huilchet alt sammen er saa weltkyndigt, at det ingen videre bewiissning behöffuer: huor offuer da Hanss Kongl. Maijestet aff disse och andre höijwichtige och retmessige aarsager sig finder obligeret sine retferdige waaben, huormed hand sine bundtzforvante hidindtil (diss Gud være loffuett) lycheligen haffuer undsætt, nu fremdeliss til offuerbemeldte under byrden suchende provinciers befrielse och redning at henvende wdi visse förhaabning, at Gud aff himmelen dette forretagende vil velsigne, och indbyggerne selffuer ej alleene udi deriss böner Hanss Maijestet ald lyche och seijs ønske, menss endochsaa aff yderste kraffter och formue baade i almindelighed och en huer i særdeelished ræche Hanss Maijt. haanden och ved forrekommende leijlighed deriss egen frelse och velstand söge at befordre, huilchen de aldrig kunde haabe at erlange, förend de aff svenskenss hender förlösett och med cron Danmarch saasom lemmerne med legemet igien forenelt worder. Da tilsigess hermed och paa allerhöijstbemalte Hanss Kongl. Maijtz wegne ubrødeligen forsichress, att huo som heldst soldat eller laandsaatte, fremmed eller infödde udi Skaane, Halland och Blegind saa vel som Bohuss ampt och Jempteland fra cron Sverrige vil aftræde och sig udi Hanss Kongl. Maijtz tieniste begiffue, skal strax bekomme 5 rixdlr paa haanden och derforuden sin richtige maanedtlige besoldning. Huo som heldst officerer eller andre ej alleene selff offuer kommer, men end och flere med sig til Hanss Maijtz tieniste bringer, skal først for sin egen person bekomme en god foræring och for sine medhaffuende 5 rixdlr paa manden och derforuden efter sin fortieniste och dycytighed med bestilling eller anden kongl. benaading vorde afflagt. Skulde och nogen den svenske tieniste begiffue wilde, skal saadant hannem friit stande och hand ej allene sitt gevær och montering beholde, men endoch med en ducat til tærepending och frii rejsse-pass vorde forsiunett. Huo som heldst med kundskab, proviant eller andre maader gaaer Hanss Maijestet och hanss krigss-folch tilhaande, deriss umage och tieniste skal i lige maade tilbörigen vorde forskyldet. Och ellerss alle och en huer, adell och uadell, geistlig och wersslig, som enten

for deriss egne personer eller tillige med byer, stæder, sogner eller herreder, huor de sig opholder, Hanss Kongl. Maijt. udi en eller anden maade nogen wirchelige tieniste giörendiss worder, skulde effter sagenss beskaffenhed saa wel for deriss egne personer med bestilninger och befordringer fremfor andre, som ochsaa for deriss tilhörige och anhengere med privilegier, friheder och andre kongl. benaadinger saalediss vorde anseet och afflagt, at de samt deriis börn och effterkommere skulde haffue aarsage Hanss Maijt. derfor at tache. Och ellerss imod det gandske land i almindelighed, naar det ved guddommelig bistand och en ønskelig fred igien med Dammarchiss crone vorder foreenett, vil Hanss Kongl. Maijt. sig saalediss betee och wndersaatterniss byrde forlindre och ophæffue, at de udi hannem skulde finde en mild regenter och en landzenss fader. Til dess en ydermeere forsiebring dette med Hanss Kongl. Maijtz sejil er stadtfestett och bekrefftet. Giffuett udi hoffued-qvarteret ved Helsingborg den 1 Julii 1676.

(Sigillum regium.)

Den 6 Julii marcherede kongen aff Danmarch fra Helsingborg til Landtzcrone, logerede sin armee ved Hörsted Toffte och imod Hellerup aae och lod strax arbeidge östen for byen. De Danske komme med störste hast ind under byenss volde och stach nesten ald wandett aff graffuerne, uansett de Svenske fijrede sterch aff deriss stycher och musqveter. Iblast andre gich en kugle aff byen udi jorden lige ved feldt-marschal-leutenants Weijers födder och löftede baade jorden och Weijer op i været, saa at hand falt baglengess ned paa jorden, aff huilchett fald hand iche allene bleff megett blaa slagen, men endoch en tid lang maatte holde ved sengen, och mange meente, det var aarsag til hanss död, som kort tid der effter fuldte paa.

Den 11 Julii wilde de beleijrede giöre et udfald aff byen, paa det de kunde hindre de Danske nogett udi deriss arbeijd. Men de Danske sloge dem saalediss tilbage, at de fulgte dem lige op paa wolden. I synderlighed var duc de Croya (som paa denne tiid var ichun en volonteur) och oberste-leut. Jörgen Brochenhuss denne gang at berömmme, thi de med nogle faa gemeene spranch ind offuer wolden och vilde haffue fattet posto, men maatte tilbage igien, fordi der var ingen ordre at secundere dem. Wanseett Brochenhuss bleff skudt udi sin siide, saa att hand faldt ned aff wolden, dog stod hand strax op igien, tog sine dragoner til sig, löb til wolden igien och bleff secunderet aff oberste de la Haye med sine Sælandske. De Svenske raabte til de Danske och sagde: "karre, huor vil I hen?

I ere for faa". Men Brochenhuss och de la Haye trengde saa hart paa, at de udi en hast bemandede sig wolden, huorfore de Svenske forlode byen och udi saadan confusion retirerede sig ind paa slottet, at dersom de Danske haffde fuldt dicht effter, da haffde de ufeilbar kommet ind paa slottet med de Svenske. Men baade vare de Danske ichun faae, och til med falt de udi plyndring i byen, saa at de Svenske komme vel ind udi deriss behold. Wdi denne action bleff oberste de la Haye, en god och gammell soldatt, tillige med faa andre Danske ihielskudte, och byen bleff wundett, förend kongen eller generalerne viste et ord deraff, huilchett var mercheligt. Wdi denne plyndring finge borgerne iche rett stor skade, fordi kongen kom strax och strengelig forböd wiidere at plyndre, uden huad svensk var, dett gich sin gang altsammen. Som kongen kom riidendiss ind udi byen, laae der en dansk soldatt dödelige saa-rett, huilchen raabte til kongen; Hanss Maijestet holdt stille och spurdte huad hand vilde. Soldaten suaredes: "o Ederss Maijt. giffuer dog ingen Svensk qvarter!" (Uden tuiffl var hand ond fordi hand haffde faaett dask.) Kongen loe, gaff ham et par ducater och bad ham frychte Gud. Der nu officererne gjorde dragonerne en compliment och berömmede dem for denne deriss braffue action, da suaredes en aff dennem och sagde: "Ja, nu ere vi ederss kiere börn och braffue soldatter, fordi vi staaer, naar det gielder, men kommer vi for skade at tage en höne eller et lam fra bonden, strax vil I lade oss henge". Der nu kongen saalediss haffde wundet byen, lod Hanss Maijestett strax approchere inde imellem byen och slottet, saa och uden for byen, norden for slottet. Imidlertid gich kongen tillige med försten aff Plön och Weijer oppaa kirchetaarnet i byen, huor aff de kunde see iche allene fortificationerne om slottet, men endoch alt huad de gjorde inden for woldene. Kongen och de andre forundrede sig höijeligen offuer denne sterche festning, saa att nogle vare udi den meening, att dersom kongen tilforn haffde vist, at dette castell haffde værett aff saadan fasthed, da haffde Hanss Maijestett iche saa snart bundett sig ved Landtzcrone. Den tid Helsingborg var wundet, da raade de höijeste och fleeste, at mand skulde söge fiendenss armee, den ruinere och ichun lade Landtzcrone ligge til en anden tiid. Samme gang raade rixcantzeler Alefeldt, att mand först skulde angribe Landtzcrone, paa det mand kunde faae en fast fod at staae paa udi Skaane, "thi Helsingborg", sagde hand, "er indtet at bygge paa, om nogett paa-

kommer". Der nu de höijeste begyndte at fatte adskillige tancher om Landtzcrone castell, da fortröd rix-cantzeler, at hand haffde raad der till och sagde, at hand iche her effter skulde raade til att gaae for nogen festning. Men aff effterfölgende kand mand nochsom slutte, at dersom kongen aff Danmarch icke haffde faaett Landtzcrone denne gang, saa haffde hand den siden umueligt iche bekommett. Och umueligt haffde de Danske kundet staae saa fast udi Skaane, som de gjorde, dersom de iche haffde haft saadan en fod at staae paa ved söe-kanten, som de haffde. Men att bringe den svenska armee denne gang til at staae och leffuere et feldtslag, dett siuntiss umueligt, thi den haffde alt for stort et forspring imod de smaalandske skoffue. Ellerss er Landtzcrone castell aff saadan situation, styrche och regularitet, att dett der udi neppelig wiiger nogett castell. Thi det rette slott inden till er med faste muure och dybe graffuer omgiffuett och uden om de graffuer er den rette festning med 4 sterche bulwärcher och en god faussebrée, forwarett med store, dybe graffuer. Och var dette castell paa denne tiid vel forsiunett med proviant, stycher, ammunition och en gvarnison aff 1,300 musqveterer och 2 compagnier til hest. De Danske arbeijdede utroligen for dette castell. De forsögte iblant andet at stiche vandett aff de yderste graffuer, men forgieffuiss. De kastede mange bomber, granater och trenchemente-kugler ind, saa at dett rette slott bleff udi onde maader tilreed, och omsider kom der brand udi det ene huss. Men alt dette kunde dog lidet hielpe udi hoffuedsagen, thi de beleijrede sade indgraffuede udi woldene, och lode ichun hussene tage imod huad de kunde faae. Omsider brugte de Danske deriss groffue stycher at beskyde voldene, paa det de diss bedre kunde siden storme; som de ochsaa meget ruinerede woldene. Men tuende fordeeler fandt kongen aff Danmarch for sig inde paa slottet: den förste, att commandanten haffde sin frue och börn inde hoss sig; den anden, at de tuende resoverede soldatter, oberste-leutenant Mesthack och capitein Rap bleffue saa snart ihiellskudte, thi dersom de Danske haffde iche faaett liffuett aff disse toe, da haffde castellet vel staaet en lengere törning. Der de beleijrede en gang bleffue formanede til at betenche sig och iche affwarde den haarde storm, som nu var alt ordonneret och parat, da suarede Mesthack, at hand undredre paa, at kongen vilde saa tiit bemöde dem, thi uden dieffuelen fördte hannem leffuendiss op i luften, da skulde hand iche giffue castellet

op. Det var neppe en tiime der effter, at Mesthack gich til wolden och kiigede ud igiennem skandtze-kurffuene; en dansk soldat bleff strax Mesthacks hoffuet var och skiöd det tuert igiennem, saa at hand faa tiimer der effter döde. Alting giordiss nu ferdig til en storm. Blichbroerne och stormstierne vare udi beredskab och de som skulde storme vare udcommenderede. Ett partii woffuehalse vare udleedte, huilche kongen gaff huer 10 rdr, at de neden ved stranden skulde suömme offuer graffuen med degen udi munden och flinten paa hoffuedett, at divertere de beleijrede och, om mueligt var, at giöre sig en post paa den siide aff wolden. Der nu commendanten saae, at alting var ferdig til en storm, lod hand sig bevæge aff sin fruess och börnss graad och jammer, saa at hand accorderede paa effterfølgende maade:

1) Commendanten, besætningen sampt alle officerer med deriss fulde gevær, bagage, sach och pach, flyende faner, brendende lunter, krud och lod att uddrage, och paa Hanss Kongl. Maijt. aff Danmarchiss omkostning til Riga udi Liffland at henföriss.

2) Bagage, heste och andet besætningen tilhörendiss saa vel som de siuge och saarede skulde i lige maade frii til Riga offuerskibess.

3) Proviant-mesteren med qvinde och börn, rector scholæ, 2 proviant-skrifluere och oberste-leutenant Erich Orne med hanss frue ubehindret med huiss de haffue passere och ellerss ingen ejendom komme aff slottet, uden saa er, at hand selff er udi festningen, och skulde de uddragende betale huad de er bort skyldige.

4) Dersom nogle iblant soldaterne kunde findess, til huilche Maijestetten aff Danmarch kunde haffue nogen tiltale, item alle indfödde Skaanske samt Tydske och andre udlendske nationer, som selff haffuer lyst til at tiene, skulde hoss den kongl. danske armee forbliffue.

5) Alle paa slottet befndtlig krigss- och liffsmiddeler skulde effter richtig inventarium udleffueriss saa vel som huad andet der inde findess, och ingen suig med miner begaaes.

6) Porterne, udenwärcherne och broerne skal i morgen klochen 8 indrömiss och besætningen om efftermiddagen uddrage.

7) Transporten skal skee med det förste och det inden 12 dage, men transport-skibene med kongl. svenske feldt-marschal Fersenss pass forsiuniss, paa det de kunde komme sichere tilbage igien.

Datum Landzcrone den 3 Aug. 1676.

Commendanten marcherede aff slottet, 1100 til fodss och 2 compagnier til hest, huilche samptlige bleffue nogle dage derefter offuer fördte til Huæn, huor de laae indtil in Sept., da de effter accorden til Liffland bleffue offuerskibede. Paa slottet fandtiss 40

svenske, danske och polske kaaber-stycher, 80 jern-stycher, 2 fyr-mörser, och en god qvantitet aff ammunition och proviant. Commandanten, oberste Hieronymus Lindenburg bleff siden dömt fra lifuet, fordi hand offuergaff slottet och endelig arqvebuseret udi den svenska lejre for Christianstad d. 1 Jan. 1678.

Wdi denne beleijring, nemlig den 28 Julii, slog torden ned udi Landtzcrone kirche och en mand ihiell neden udi kirche-taarnett; sejjer-wärchett bleff uskad, men paa skiffuen, som wiiseren sidder, forandrede den nogle tall nemlig til III hensatte den II, saa at det bleff saalediss IIIII. De to stræger aff VII forvendte den til et V och satte to stræger till, at det bleff saalediss VII. Den förste stræg aff IX gich nesten ud. Disse tall, som ere bleffne omgiorde, bleffue udi guldet noget bleegere end de andre, huor udaff er at see, att denne torden haffuer lössnett malningen eller guldet och siden fördt den fra et sted til et andet, som vel kunde skee. Men att disse tal, som bleffue flödte, kunde saa just adjungeris de forige, at ingen kunde desiderere noget ujefftnt enten offuen eller neden, det meente mange att være ominosum quid och at de tall endelig matte betyde nogett. Thi naar mand legger disse ny omgiorde tall tilsammen, faaer mand 27, mueligt det bemercher 27 aar etc.

Den stund de Danske drogess med Landtzcrone slott bleff general-major Anderss Sandberg commanderet med omtrent 800 heste, att skulde sette sig under Christianstad och bevare det pass offuer Langebroe, paa det den danske armee kunde staae diss roligere. Mange meente, at det var heel dristigt, att 800 mand skulde gaae 9 miile fra deriss lejre och staae for et pass, som laae ichun halfanden miil fra den svenska armee.

Dett aller förste commandanten udi Christianstad fornam Sandberg at komme, da udi en hast eller wildelse lod hand affbrende Langebroe, huilchett var Sandbergs lyche, thi ellers haffde hand totaliter bleffuet slagen. Men mueligt, dersom Sandberg haffde faaet hug, da haffde iche Dunkam faaet de skiönne troupper at gaae op med for Christianstad, som vi siden vil faae at höre. Der nu kongen aff Sverriga figh rett kundskab om, huor sterch Sandberg var, giorde Hanss Maijt. sig strax ferdig at vilde gaae igienem Christianstad och saa være i fær med Sandberg. Men der Hanss Maijt. kom til byen och iche uden sin störste fortrydelse saae, at commandanten haffde affbrendt Langebroe, da vendte kongen sig

imod Tossbroe, at vilde gaae der offuer. Men Sandberg haffde tillforn affkast Tossbroe och lagt nogle dragoner for broen, som med deriss flinter nogett forhindrede de Svenske, at de iche udi en hast kunde komme til at legge broen och passere offuer. Imidlertiid fich Sandberg respit at retirere sig ned imod Hasslebroe, och dermed var hand udi behold; dog opsögdte de Svenske 8 eller 10 Danske, som haffde forsömmett sig och iche fuldt deriss troupper.

Wdi samme dage lod kongen aff Danmarch et partie recognoscere under Malmö, huilchett kom uforvarendiss ind under byen och borttog nogle 100 stycher qveg och heste. Ved samme tid lod feldt-marschal Fabian von Fersen tryche ett patent udi Malmöe och sendte mange exemplarier der aff til biscopen udi Lund, doctor Peder Wiinstrup, med befalning, at de heele præsteskabett udi Skaane skulde meddeeliss och offentlig aff prædichesterne oplæsiss. Dets indhold var, at Fersen strengeligen forbød, at ingen indbyggere udi Skaane maatte giøre kongen aff Danmarch nogen assistenz enten med skatt, proviant eller kundskab; dersom nogen understoed sig der imod at giøre, da skulde hand hiemsøge dem med sværd och brand och iche spare ung eller gammell, mand, qvinder eller børn. Biscopen sendte disse exemplarier tilbage igien till Fersen och excuserede sig, at hand iche torde understaae sig hanss excellentziss udgiffne placat at publicere, effter som Hanss Kongelige Maijestett aff Sverriga var wiigett med sin armee, och kongen aff Danmarch derimod stod udi landett med sin armee och haffde satt det gandske land udi contribution. Der nu kongen aff Danmarch fich nogen wiidenskab om dette Fersens placat, comanderede hand strax oberste, greffue Christian Christoffer Holch med 600 heste att sætte sig for Malmöe, att de udi Malmöe skulde bliffue inde. Greffue Holch stod for Malmöe udi 9 wger och haffde stor travallie, thi Fersen haffde en garnison paa 2,500 til hest och fods, huor med hand allarmerede Holch baade natt och dag, haffde ochsaa den lyche, att hand baade fich fanger och slog nogle ihiell, men dog kunde hanss partier iche bringe nogett proviant ind udi byen uden en gang de brachte 8 eller 10 stycher qveg ind. Omsider lod Fersen 50 fattige folch gaae ud aff byen, paa det hand udi tiide kunde skille sig aff med nogle munde, som vilde haffue brød. Greffue Holch ynchediss offuer disse stacheler, och lod dem passere huor de wilde, men hand tog sig iche vare for, att iblant disse stacheler var en, som haffde breff til kongen aff Sverriga

om tilstanden udi Malmöe. Den 1 October bleff Holch afflöst och general-major Merheim saa och oberste Gotfried med 2 regementer ryttare, som udi samme dage vare ankomne fra Pomeren, holdt Malmöe siden blocqveret, och Merheim satte sig nogett wiidere ud fra byen end Holch; der med stod han sichere, thi de Svenske torde iche woffue sig saa langt ud fra byen.

Den 3 Aug. gich dett faste Landtzcrone offuer och söndagen den 6 dito marcherede kongen fra Landtzcrone och satte sig samme afften ved Gedinge; den 8 dito stod Hanss Maijt. ved Hörby; den 9 dito ved Wæ och den 13 dito logerede hand sin armee for Christianstad. Bemeldte Christianstad var en offuermaade sterch festning med 10 bulwärcher och sine tilbehörige graffuer. Wden om graffuerne gich den store Helge aae nesten runden om byen med store moradtzer ved siden. Til med da var marchen slett och siid, saa att festningen stod midt udi wand, det förste dett regnede, och for denne aarsage skyld da haffde Christianstad fremfor andre festninger denne store fordeel, att ingen fiende kunde approchere til den for wand skyld. Wdi den kriig a:o 1644 haffde den svenska feldt-märcchal Gustav Horn holdt Christianstad blocqveret nogett nær udi 2 aar och kunde indtet udrette, fordi den var da vel provianteret. Och aff effterfölgende kand mand slutte, hvad arbeijde kongen aff Sverrigé haffde udi denne kriig, inden Hanss Maijestett med sine mangfoldige skandtzer och broer offuer Helge aae kunde tillslutte festningen och saalediss tuinge den med hunger. Der nu kongen, försten aff Plön och Weijer reede omkring och besaae denne festning, da sagde försten: "Ederss Maijestett, uden nogen ceremonie dar auff!" Huilchett bleff for gott anseet och effterfuldt. Kongen lod först, som brugeligt er, festningen opfordre och commendanten med sin gvarnisone gode conditioner tilbiude. Men commendanten, oberste Wolfenklou suaredes, att hand vilde holde festningen for kongen aff Sverrigé, saa lenge hand kunde. Mange gange bleff hand formaatt, men alt forgieffuuss. Omsider begiereade försten aff Plön, att commendanten paa parole vilde tale med ham uden for byen, huilchett ochsaa skeede; men commendanten suaredes försten, att hand iche kunde giffue saadan en festning op, huorpaa var iche giordt nogett skud eller dett ringeste tenteret. "Men", sagde hand, "vil kongen lade arbeijde och beskiude festningen, saa kand det noch finde gode weijs"; (hand meente att vilde lure de danske til at approchere, saa at tiden kunde forhaliss, indtill jorden haffde

bleffuet fuld aff wand; der med haffde hand, commendanten, siddet fast udi sitt Christianstad). Försten suarede: "kongen vil iche giöre eder den ære at lösse nogett styche paa eder", huorpaa commendanten suarede: "saa kand ieg her udi iche giöre kongen nogett till willie". "Nu well", sagde försten "adieu; i morgen vil wi taliss ved", huilchett ochsaa skeede. Derpaa bleffue 15 mand aff huert compagnie til fods, tilsammens omrent 1,500 mand, commanderede til at storme. Der foruden bleffue 8 mand aff huert compagnie commanderet udi reserve, att dersom de förste haffde bleffuett repouserede, da skulde reserven secundere. Tiisdagen den 12 Aug. 2 tiimer för dag gich dette haarde och heede bad an. Först kom et partie til baads offuer aaen och faldt an paa den siide aff byen at divertere de Svenske. Der effter komme de som skulde giöre den rette storm och ginge an paa den norden siide, huor graffuerne til deriss lyche vare udi denne sommer saa megett borttörrede, som iche nogen tilforn kunde mindess. Först kom tömmermendene, som skulde affhugge pallisaderne. Effter dem granatererne, siden soldaterne. Dett var udi höijeste maader att forundre sig offuer, huorlediss disse mennisker udi saadan hast kunde vade offuer graffuerne udi vand och dynd och siden bestige de höije wolde, uanseett de haffde inge stormstier, ligesom de offuer graffuene haffde inge stormbroer. Der de nu komme saalediss waade och skidne til volden, da fandt de den megett glatt och slibrig aff en stor regn, som var falden dagen tilforn, huorfore den ene maatte staae buch for den anden och saalediss hielpe huerandre nogett up i værett; siden hug de hull udi wolden med öxer, andre reffue hull med deriss fingerender, paa dett de kunde haffue nogett at feste deriss födder udi. Toe gange bleffue de slagne tilbage aff toe bulwärcher, men, det som var synderligt, en sqavdon attaqverede cortinen imellem disse tuende bulwärcher, huilchen kom op och fattede post; der med spranch de andre ochsaa op paa bulwärcherne och endelig effter en skarp fechtning slogue de Svenske aff woldene. 400 Svenske bleffue slagne, 5 imod 600 finge qvarter och bleffue fanger. Commendanten fich ingen skade, uden att hanss kioell bleff skudt udi stycher paa den ene axell. Aff de Danske bleffue vell 500 döde och saarede. Men dersom byen haffde rett skulde været beleijrett och siden bestormett, da haffde nogett nær saa mange tusinde Danske, som nu hundrede kommett til at biide udi græssett. Der försten aff Plön saae

commendanten, sagde hand: "haffuer ieg iche holdett min parole, at ieg vilde tale med eder i dag?" Commandanten suarede: "jo, som en erlig förste".

Förend stormen begyndtiss, loffuede kongen soldatterne, att de maatte plyndre udi 3 timer, om de ellerss vilde gaae lijstig paa. Huorfore, der nu striiden var offuer staaett, da viste de och deriss kunst perfect att pache an. De fleeste borgere finge en megett stor skade, nogle bekomme dog salvegvarder, thi de Danske indfödde officerere haffde medlidenhed offuer dem och erböde sig til att salvaqvardere. Saa mange borgere, som haffde denne lyche, de gaffue gierne salvegvarde-penge och bleffue der med frelste, men alt huad Svensk var, dett bleff udleedt. Dynerne bleffue saalediss rystede, att folch gich udi fiær paa gaderne til midt paa beenene. Gemeene soldatter komme springendiss med sölff-kander och posser fulde aff penge, och strax der effter saae mand mange Christianstads pacher och kister att gaae igienem Landtz-crone och Helsingborg offuer til Sælland. Wanseett commandant Wolffenklof slog fra sig som en erlig soldatt och gjorde ald muelig resistance, dog kom hand siden udi slett consideration hoss de Svenske for Christianstads skyld och maatte tiit höre mangen glosse; endelig kom hand der offuer udi en duell med oberste Tungel och bleff udi samme duell ihielkudit, huilchett bleff som dett war. Men at tale om Christianstad, da maae vi bekiende, att den berömmelige festning bleff wundett med stor berömmelse. Thi vel maa Hollenderne berömme sig aff deriss faste Coverden, som de under oberste Eyburg paa en morgenstund indtoge den 20 Dec. 1672, och vel maa de Tyske rosse sig aff dett sterche Philipsburg, som de ochsaa under oberste Bamberg uden nogen beleijring erobrede den 24 Jan. 1635; dog ihuor prisseligt disse deriss actioner haffuer værett, saa maae mand dog bekiende, att denne action for Christianstad er höijere, thi de Tyske saa vel som Hollenderne haffde ingen armee for bemeldte festninger, men de med nogle troupper komme uforvarendiss paa deriss fiende. Der imod stod kongen aff Danmarch med sin armee for Christianstad och försten aff Plön sagde mundtlig til commendanten, huilchen natt kongen vilde lade storme, saa at de Svenske baade saae deriss armee och de derhoss viste, at stormen skulde skee samme natt.

Christianstad bleff först funderet a:o 1614 aff kong Christian den 4:de, höijlofflig i hugkommelse, udi en stor moradz och wand,

huor intet tört war uden en liden holm, der som kirchegaarden nu er. Den tid staden först begyndtiss, da bleffue fodtrærne under hussene lagde saa höjt udi wærett, att mand kunde kiöre under dem med heste och wogne. Ald den store fyldning, som gandske staden er opfyldt med, saa och den mangfoldige jord, som de store och sterche wolde vare giorde aff, dett bleff alt-sammen indfört aff marchen paa wogne och baade; huor aff mand kand slutte huad arbeid och omkostning der haffuer wærett att anlegge denne festning.

Hid indtill haffde kongen aff Danmarchiss waaben wærett meget lychelige, i dett Hanss Maijestett paa 6 ugerss tiid haffde formedelst disse 3 festninger wundett de 3 parter aff Skaane. Men siden den danske armee bleff skildt ad, som vi hereeffter vil faae at höre, da begyndte lychen snart at löbe imod; saa at naar mand anseer disse kongenss herlige victorier och siden offuerweijer de store stöd och nederlager, som Hanss Maijestett bekom inden dette aars udgang, da maa mand billigen sige det sandt att wäre, som Livius siger lib. 21: adeo varia belli fortuna ancepsque Mars fuit, ut proprius periculo fuerint, qvi vicere.

Oberste Trop, som med 400 danske dragoner stod for dett pass ved Lauholm, om huilchett tilforn er talt, recognoscerede tiit under Halmsted, huor hand fich kundskab, att samme festning var med en ringe gvarnison forsiunett, huilchett hand notificerede udi leijeren och iidelig begiere fleere folch op til sig att indtage samme festning. Men Trop considerede iche, att Halmsted laae dicht under gamle Sverrigie, och bleff derfore ufeilbar secunderet, med mindre den enten haffde bleffuet beleijrett aff den heele danske armee, saa at de Svenske da iche haffde tordt secundere, eller ochsaa at et par tusinde Danske haffde kommett op udi en hast och giordt kort och gott ligesom kongen giorde for Christianstad.

Der nu kongen marcherede fra Landtzcrone imod Christianstad fich general-major Dunkam ordre, att hand med 3,000 mand til hest och fodss skulde gaae op at conjungere sig med oberste Trop och siden attaqvere Halmsted. Der kongen aff Sverrigie fornam, att den danske armee kom anmarcherende imod Christianstad, retirerede hand sig fra Christianstad op imod Wexöe udi Smaaland, huor Hanss Maijestett fich kundskab, at Dunkam stod for Halmsted. For den skyld gich kongen aff Sverrigie med sin armee igennem Smaaland lige imod Halmsted och udi en hast lod

sammen sanche en hob smaalandske bönder, som skulde fölge med att fylde hoben och indjage de Danske en frycht, den stund det rette krigssfolch fechtede. Dunkam aviserede kongen aff Danmarch for Christianstad, at de Svenske vare paa march at gieste hannem, begierede derfore ordre tilbage, huad hand skulde giöre. Derpaa fich hand ordre, at hand skulde staae, om mueligt var, dog skulde han see sig vel for, at om fienden var hannem for sterch, hand da kunde retirere sig til Lauholm, med forsichring, at kongen vilde være hoss ham inden faa dage. Dunkam stod norden for Halmsted och gaff endelig befalning at bryde op och gaae offuer Nisse aae imod Lauholm, eftersom hand aff alle kundskaber fornam, att de Svenske vare hannem for sterche. Men dette var Dunkams forseelse, at hand iche nu bleff staaendiss som hand stod och bedechede sig med den store Nisse aae, huilchett de andre officerer raade ham, thi de saae nochsom, at det nu var for sildig att marchere til Lauholm, tilmed da haffide de Svenske dagen tilforn affbrent Lauholmss broe, saa at de iche kunde komme der offuer tilbage. Dunkam bleff udi sitt forsett, gich offuer Nisse aae och stræbede at vilde naae Lauholm, men de Svenske mödte ham syeden for Halmsted, huorfore hand matte berede sig til en treffning.

Torssdagen den 17 Aug. om morgenens tiilig kom först 6 sqvadroner Svenske an, som skulde recognoscere de Danske och hindre dem udi deriss march. Dunkam chargerede disse 6 sqvadroner, huilche alt wiigede tilbage och iche vilde holde stand, förend deriss effterfölgere komme frem. Nogett dereffter kom kongen aff Sverriga med 10,000 mand, och strax gich dantzen an. De Danske slogue noch fra sig, saa wiit de kunde. Sed cedendum est multitudini, inquit Chiliaestes, et vel fortissimus quisque multitudine obruitur. Den braffue oberste Maximilianus Rosenkrandtz, den kæche oberste-leutenant Lytzou, som kaldtiss stærche Lytzou, ritmester Axell Sehested och andre officerere tillige med 1,500 gemeene bleffue paa pladtzen; omtrent 600 undkomme, resten tillige med Dunkam och Trop bleffue fangne; 7 stycher, 2 mörser, alle danske fahner och estandarder bleffue de Svenske til bytte. De Danske, som vare qvetste, bleffue indlagde udi Halmsted, de andre bleffue fördte op ad Sverriga. Wdi dette slag var det iblant andet en stor yncr at see, huorlediss den rasende soldatt hug en fruchtsommelige dansk officerer-qvinde udi stycher, saalediss at tuende lefjuendiss börn welteude aff hindess liff, huilche tillige med moderen bleffue traadde

under hestefödder och döde. Men huad vil qvindfolch fölge en armee effter, thi om endskiönt nogle kand være ærlige, saa achtess de dog alle ichun for etc.: Germani eas semper socias habent, ego autem malo eas abesse et qvæ domi curanda sunt curare, ne pluribus impedimentis majorique commeatum copia sit opus, qvibus defici-entibus nou raro partes affiguntur et certa sæpe victoria e manibus extorqvetur. Zevecot. in Flor. p. m. 410.

Kongen aff Danmarch sendte strax penge ind udi Halmsted til de saarede, at de kunde lade sig curere. Hanss Majestett lod ochsaa begiere, att fangerne ved förste leijlighed maatte forwexliss; men de bleffue som de vare, uden oberste-leutenant Warensted, som haffde iche mindre end 10 saar, hand bleff omsider forwexlett. Alle talte megett ilde om Dunkam for dette slag, som gierne skeer, naar det gaaer ilde till. Nogle sagde, at hand var god Svensk, mueligt fordi hand haffde tient cron Sverrigé tilforn; andriss censur var, at hand meente sin konge trolig noch, men forsaae sig der udi, at hand iche tilig noch begyndte at retirere sig. Men huo kand wiide om hand haffde saa stor skyld, thi hand beholdt sin charge, dog iche ved armeen udi Skaane, men ved den norske armee?

Ellerss var dette Halmstedss slag eniste aarsage til Danmarchiss slette progresser til landss effter denne tiid, thi denne herlige victorie, som de Svenske imod deriss egen forhaabning finge denne gang, gaff ald Sverrigé saadan mod, liff och aande, at stenderne aff yderste formue siden denne tiid rustede och contribuerede udi den visse forhaabning, att de skulde kunde slaae de Danske aff Skaane igien. Derimod vare disse Dunkams troupper en stor forsuæchelisse udi den danske armee, saa at paa dette Halmsteds nederlag fuldte ufeilbar det tab och forliiss ved Lund, thi udi kriig skeer det gierne, at huo som faaer det förste puff, hand faaer och gierne dett andett.

Den 18 Aug. bröd kongen aff Danmarch op fra Christianstad och marcherede samme dag til Ønnested. Den 19 gich Hanss Maijestett til Hörrie, d. 22 fra Hörrie til Ørcheliunge, d. 23 til Woxstrup udi Halland, huor hand bleff staaendiss udi nogle dage, den stund Lauholms broe bleff ferdig giordt, thi de Svenske haffde affbrendt samme broe dagen förend Dunkam bleff slagen, paa det hand skulde iche retirere sig deroffuer. Den 4 Sept. bröd kongen op fra Woxstrup och satte sig samme dag ved Lauholm; den 5 dito

gich Hanss Maijt. derfra till Halmsted och logerede sin armee paa Smeedstrup march. Den tid kongen aff Danmarch gich fra Woxstrup, da gich kongen aff Sverriga fra Halmsted til Closter broe udi Warbiergsken, effter at hand haffde forsiunett Halmsted med proviant, ammunition och en garnison paa 1,500 mand. Kongen aff Danmarch lod tilbiude commendant Jöran Sperling udi Halmsted gode conditioner, om hand festningen vilde opgiffue; huiss iche, skulde hand formode en haard beleijring och derpaas fölgende storm. Sperling suarede, at hand derom haffde ingen ordre, men viste vell, at hand en haard attaque haffde at forvente, troede och iche, at hand Hanss Maijt:z victorieuse waaben kunde forhindre, dog alligevel vilde hand effter sin eed och plicht som en erlig soldat och commendant sig saalediss defendere, att hand iche formodede at komme leffuendiss udi Hanss Kongl. Maijt:z hender. Herpaas ginge nogle danske troupper til hest och fodss offuer Nisse aae och fattede post paa den nordre siide aff Halmsted, saa at det udi festningen haffde ett anseende ligesom Helsingborg, Landtzcrone och Christianstad haffde druchett Halmsted skaalen til, huilchett var försten aff Plönss raad; men kongen vilde iche wiidere foretage sig nogen festning at attaqvere udi denne campagnie, efftersom de 3 festninger haffde allerede consumeret megett folch baade at indtage, saa och at besätte, foruden det at saa mange folch bleffue tilforn slagne for Halmsted, saa at armeen for disse aarsager skyld var megett forsuaechett. Saalediss logerede kongen sig pro forma for Halmsted, mueligt paa det hanss armee paa nogen tiid kunde haffue sin subsistence udi Halland och bettage de Svenske den underholdning, saa och fordi Hanss Maijestet haffde kundskab, att kongen aff Sverriga daglige forstærchede sig.

Den 25 Sept. bröd kongen op fra Halmsted, marcherede samme dag till Ilssbach och lod siden folchett gaae udi deriss assignerede winterqvarteerer i Skaane, nemblig 3 miile weijss omkring Engelholm, och bleffue de saalediss udi sognerne indqvarteerede, att naar allarm kom, da kunde armeen forsamliß paa 7 eller 8 tiimers tid. Den 5 Okt. kom kongen til Helsingborg, gich derfra ad Helsingör och kom samme dag til Kiöbenhaffn. Begge dronningerne mödte kongen en mil fra Kiöbenhaffn och undfangede hannem med stor glæde. Der nu kongen och begge dronningerne komme till Kiöbenhaffn, da bleffue alle styrkerne paa woldene om byen och castellet, saa och paa skibene lössnede 3

gange och sangklocherne paa Hellig Geistiss kirche musicerede adskillige psalmer. Kongen, begge dronningerne, printz Georg och försten aff Plön begaffue sig först til Amalienburg, huorpaa vare plantede adskillige stycher, som 3 gange bleffue lössnede, baade der kongen ankom, saa och der hand drog bort igien til dett kongl. slott. Offuer ald byen var saa stor en glæde offuer kongenss hiemkomst, att fast alle vilde ud paa gaderne att see kongen. I synderlighed da var slodtzpladtsen saa opfyldt med folch, at kongen kunde neppe ride igien nem dem. Enchedronningen inviterede kongen, den regierende dronning, prindtz Georg och försten aff Plön til aftenss maaltid, huorfore de ochsaa, der klochen var 7 om aftenen, begaffue sig fra slottet til Amalienburg. Der kongen drog forbi rix-admiral, hr Hendrich Bielchiss gaard, lössnede rix-admiralen nogle stycher, som hand haffide plantet offuen paa sin altan. Der kongen kom til Amalienburg, bleffue stycherne baade der, saa och paa dett skib Norske Löffue lössnede. Offuen paa Amalienburg var 400 lychter med brennende liuss udi, och midt der udi stod enchedronningenss symbolum: "en Dieu mon esperance". Wdi alle bogstaffuerne vare liusene saa kunstige indföijede, at mand bogstaffuerne heel vel kunde kiende. Offuen paa taarnet stod Hindess Maijt:z naffn, Sophia Amalia, med en crone offuer, i lige maade med liuss herlig præsenteret. Wdi haffuen for slottet vare 12 store billeder aff skiönne figurer, huilche ochsaa med liuss bleffue oliuste. Imellem haffuen och slottet var en kostelig, grön æreport opsatt, igien nem huilchen begge deriss Maijestetter komme. Paa och omkring samme æreport vare 9 taarne, udi huilche stode brennende liuss. Offuen offuer bemelte æreport stod kongenss naffn, Christianus Qvintus, paa den ene side kongenss symbolum: "pietate et justitia", och paa den anden side: "victoria et triumphus". Runden omkring wandkonsten udi haffuen stode 8 store lychter, som vare saalediss tilrettede, at mand udi steden for huer lychte indtet andett kunde see end 12 stierner. Den Norske Löffue och 3 andre skibe vare med 1,500 lychter behengdte och udsmychede, at det siuntiss ligesom samme skibe, och alt det paa dennem var, vare sammensatte aff glimrende stierner. Saa tiit som retterne bleffue opbaarne, da lössnediss stycherne aff Amalienburg och den Norske Löffue. Der klochen var 10 om aftenen, tog kongen, dronningen och de andre förstelige personer affskeed, och lössnediss 18 stycher aff Amalienburg och lige saa mange aff den Norske Löffue. Der kongen kom

paa det store Nytorff, vare alle winduerne fra det öffuerste indtil dett nederste udi alle husse med liuss besatte, huilchett gaff et saadant skin fra sig, lige som dett kunde haffue værett liuss dag. Der kongen kom forbi rix-admiralenss gaard, bleffue i lige maade 18 stycher lössnede. In summa, alting var fuld aff glæde for kongens hiemkomst.

Der kongen aff Danmarch haffide indtagett Christianstad, da lod hand nogle troupper gaae op at reparere fortificationerne om Christianopel udi Blegind, huilchen festning kong Christian den 4:de, höjlofflig i hukommelsse, haffide först ladett anlegge öffuerst op udi Blegind; syv miile fra Calmar; men denne nu regierendiss konge udi Sverrigé haffide strax udi denne kriigss begyndelsse ladet rasere fortificationerne om staden, paa det at de Danske iche der skulde faae en fod at staae paa, saa nær oppe under Calmar. Wdi Blegind var ochsaa et andet fort, som kaldtiss Carlshaffns skandtze, som paa denne tid var aff de Svenske vel besatt. Bemeldte Carlshaffn kaldtiss tilforn Bokuld och var ichun et fiskeleje, men denne nu regierendiss konge, kong Carl den ellefste, haffuer giffuet Bokuld kiöbstadz friihed och efter sitt naffn kaldet den Carlshaffn for medelst den skionne haffn, huor store orlogss-skibe kand ligge fast uden nogett anchor. Skandtzen ligger paa en liden ö udi haffuett rett uden for indlöbett aff revieren. Denne öe kaldtiss tilforn Friisholm, och nogett ud bedre udi siöen ligger andre smaae öer, saasom Molqveren, Hanen etc.

Kongen aff Danmarch commandedede oberste Steen Brahe med nogle troupper fra Christianstad op at belegge Carlshaffns skandtze til lands, och i samme dage kom admirall Jenss Rothsteen for samme Carlshaffns skandtze med 3 danske skibe, saa at de Danske beskiöd skandtzen baade til lands och vands. Endeligen lod commandanten, oberste-leutenant Johan Adolf Haard sig offuertale och accorderede den 8 Okt., att gyarnisonen som var 400 mand, skulde gaae ud foruden gewær, dog skulde gewærrett tillige med gvarnisonen convoyeriss til neste svenske grendtzer, som er 2 miile derfra. Wdi skandtzen fich de Danske 20 centener krud, 20,000 musqvete-kugler, en stor deell jern-kugler och granater, 300 jern-stycher och 80 metal-stycher: alle disse stycher brugtiss iche paa skandtzen, men de fleeste vare uden lavetter och didfordte at skulde brugess till skibs. De Danske finge och samme tid ved Carlshaffn 2 ny orlogs-skibe, som dog iche vare ferdige.

Commandanten Johan Adolf Haard bleff siden halsshuggen udi Sverrigé, fordi hand opgaff denne faste skandtze.

Den tid der udi Kiöbenhaffn bleff skudt frydenskud for Carls-haffns skandtzess lychelige erobring, och det gamle berömte skib, Trefoldighed, som nu iche meere kunde gaae udi siöen, men laae ved Toldboden i Kiöbenhaffn som ett blochhuss, skulde giöre sine frydenskud, da aff uforsichtighed kom der ild udi krudkammerett, saa at skibett opbrendte, men stycherne bleffue salverede.

Det allerförste siö-slagett var offuerstaaett under Øland, da sendte kongen aff Danmarch ordre til stadtholder Gyldenlöffue, at hand ufortöffuett skulde begynde at agere offensive imod Sverrigé och saalediss divertere de Svenske, paa det kongen dissbedre kunde lande paa Skaane. Gyldenlöffue bröd op med den norske armee den 16 Junii och gich imod de Svenske, som stode ved Qvistrum broe udi Bohuss län. Der nu de Norske komme anmarcherende, retirerede de Svenske sig imod Oddewald. Den 17 dito gich Gyldenlöffue fra Qvistrum broe imod Oddewald, huor de Svenske retirerede sig offuer revieren och affbrendte broen effter sig. Den 25 Junii bröd Gyldenlöffue op fra Koebroe offuen for Oddewald med saa mange aff armeen, som med proviant kunde forsiuness; 3 regementer, nemblig gen.-leutenant Ryssensteinss, oberste Gerssdorffs och oberste Cucherons, som var den halfhue part aff dett norske infanterie, bleffue staaendiss ved Koebroe til at annamme det proviant, som var udi vente. Gyldenlöffue gich fort med de öffrige troupper lige imod Wennersborg, huor hand fandt de Svenske at staae for sig udi fuld batallie paa en stor plan och slætt. Stædetz situation var de Svenske saa fordeelachtig, at dett siuntess de Norske fast umueligt at komme dem an; thi ved den höijre siide haffde de byen och en anden skandtze, med stycher besætt, aff huilche de sterch canonerede de Norske; for sig haffde de en dyb elff; paa den anden siide haffde de en broe for sig, forsiunett med en redoute. Imod de Norske laae en sterch skandtze, som med soldatter vel var forsiunett, huorfore Gyldenlöffue indtog strax en höij, huorpaa hand plantede sine stycher, och siden canonerede skandtzen saa sterch, at der oberste Wisborg attaqverede skandtzen, da retirerede de Svenske sig offuer broen och stach den udi brand. Gyldenlöffue trengde ind paa broen, lod ilden, saa wiit mueligt var, dempe och sluche, commanderede först ett compagnie fyr-rörss offuer broen och efterfuldte med nogle compagnier rytter och

dragoner, saa och med ob. Wisborgs och ob. Hattenss regementer til fodz tuert igienem ilden udi de Svenskiss aasiun, som stode udi batallie et canonskud derfra. Der Gyldenlöffue begyndte at stille sine troupper, ginge de Svenske tilbage offuer den store broe, som gaaer offuer den store elff ind udi Westergylland. Her fattede de Svenske stand, efftersom de baade paa den ene och anden siide haffde en skandtze, aff huilche de skiöde sterch baade med stycher och musqveter, och da begyndte hoffuett-actionen först at angaae. Der de nu haffde chargeret huer andre fra klochen var 3 om effter-middagen indtil sildig paa afftenen, da forlode de Svenske deriss skandtzer, stach den skiönne broe udi brand, som iche var bekostett med 6 imod 8,000 rixdr, effterlode sig 200 döde och retinerede sig alt ind bedre. Aff de Norske bleffue 1 capitein, 1 leutenant och 20 gemeene ihielskudte och nogle saarede. Om morgenens dereffter gich Gyldenlöffue foran med nogle troupper ryttar och dragoner lige imod den festning Wennersborg, huor de Svenske allereede hafside anstuchet magazinet udi byen. Gyldenlöffue opfordrede skandtzen och tilböd gvarnisonen en accord paa discretion; commendanten weijrede sig udi förstningen och begierede tid til at betenche sig; men som Gyldenlöffue vilde strax haffue endelig resolution och ingen betenchnings tiid viide aff att sige, saa accorderede commendanten, oberste-leutenant Johan Lillie paa effter-fölgende maade:

1) Commandanten skal strax med sine offuer- och under-officerere saavel som alle gemeene uddrage aff festningen och sig hanss höije excellence som krigsfanger undergiffue.

2) Ammunition, stycher, offuer- och under-gewär samt alle krigss-materialier gandske oforrycht at effterlade, och udi dette fald aldeeliss ingen hinderlist at bruge.

3) Der imod beviljer hanss höije excellence aff medfödde generositet de nu udi festningen Wennersborg sig befindende officerere, särdeliss indbemeldte hr commandant Lillie, saa och capitein Gustav Anrep sampt alle under-officerere tillige med de gemeene knechte, att de med deriss kläder och huiss de der udi med sig före kand, saa och deriss egen och dennem selff tilhörende bagage, saa wiit de höije officerer angaar, sicher maa uddrage och urört beholde, dog at her udi ingen undersleff begaaiss.

Datum Wennersborg den 26 Jun. 1676.

Commandanten gich ud med 500 mand, som effter accorden bleffue krigsfanger; wdi festningen var ichun 6 jern-stycher, men

en god qvantitet aff ammunition och gewær, 8 gule och sorte faner och 1 grön fane, 1,000 stych-kugler och granater, 100 harnisker med caschetter etc.

Der nu Gyldenlöffue haffde indtaget Wannersborg, lod hand sammen sanche alt dett faretoij, som hand kunde faae udi Wenneren, och dermed satte hand en deell aff den district ved den store, friske siöe Wenneren udi contribution, huilchett gaff tiit och ofte mange smaa skermutzeler imellem den norske ob. Tönne Huitfeld och den svenske ob. Gyldenspidtz. Den 23 Aug. lod en svensk pinas, 1 skude och 9 eller 10 andre smaa farekoster sig see for haffnen ved Wannersborg, huorfore baron Jenss Juell resloverede strax at gaae dem imod med prammen och alt det andet faretoij, som var ved haanden, huor udi bleff commanderet ob. Tönne Huitfeldt, ob.-leutenant Schultz, captein Göthnai, capt. Skou, capt. Barnholt och capt.-leut. Budde med behörige under-officerer och omrent 300 gemeene. Den 24 Aug. ginge disse Norske till sejls fra Wannersborg, huilche en liden stund derefter finge de Svenske udi sichte, som laverede saa langt bort, at de Norske dennem icke kunde indhente, huorfore de fattede resolution at giöre et forsög paa de svenske redouter ved bredden aff Wenneren paa westgiöthesiden. Schultz med et partie landede paa en post och Huitfeld paa en anden. Gyldenspidtz canonerede vel sterch imod de ankommande Norske, men disse miste ichun 2 mand och ginge saa udi land. Endelig retirerede de Svenske sig, saa at de Norske ruinerede 3 redouter, opbrændte de Svenskiss hytter och 2 bönder-gaarde, som de Svenske haffde hafft deriss qvarter udi. De Norske finge ochsaa 4 smaa jern-stycher, nogle kugler och piquer; dermed vendte de tilbage til Wannersborg igien. Men wanseeat at Wannersborg var aff stor importantz, i det de Norske formedelst den festning kunde grike viit omkring sig ind udi det gamle Sverrigé, saa kunde det dog icke haffue nogen bestandighed med Wannersborg for de Norske, fordi den var dem for langt fra haanden och haffde andre sterche festninger bag sig och ved siden, saasom Marstrand, Bohuss och Gottenburg. Naar ryggen er frii, saa gaaer mand paa en viss fod: hinc præcipua Alexandri Magni cura fuit, ut a tergo tuta relinqueret. Curt. lib. 3. c. 1. For den skyld forlod Gyldenlöffue Wannersborg igien, der hanss armee skulde gaae udi winterqvarter. Den 10 Sept. ginge de Norske aff Wannersborg, ruinerede skandtzen och affbrendte den gandske bye uden alleene kirchen, som expresse

bleff conserveret. De Svenske haffde alt kundskab tilforn, at de Norske vilde forlade festningen, huorfore de ochsaa forsamlede sig paa den anden siide aff elffuen och begyndte at canonere de Norske, der de saae rögen aff staden. Der klochen var 4 om efftermiddagen, satte de Svenske offuer elffuen med nogle skiærbaade, som vare vell besatte med folch; men nogle norske troupper stode fordechte udi buskene och anfaldt de ankommende Svenske saa sterch, at de Svenske miste en skiærbaad och 30 mand bleffue ihielslagne och fangne. Dermed ginge de andre skiærbaade tilbage, och de Norske retirerede sig saa mageligen, at de paa marchen forlaareded intdet, enten aff karrer, wogne eller andet saadant.

Först in Augusto giorde den svenske general-major Carl Sparre, gouverneur udi Jemteland, et indfold udi Trundhiemss län med 500 dragoner och musqveterer och haffde 3 stycher med sig, som bleffue fördte imellem heste ligesom udi en rossbaar. Den 9 Aug. kom Sparre til den annex Merager-böiden, 8 eller 9 miile fra Trundhiem. Wdi bemeldte Merager-böiden vare omtrent 40 bönder, huilche imod de Svenskiss ankomst sögte skoffuen med deriss bösser och giorde de Svenske huad affbræch de kunde. Sparre continuerede sin march intil om afftenen, da hand satte sig ved 4 böndergaarde, som kaldiss Brende. Den 10 dito gich Sparre tilbage, uvist aff huad aarsag, men bönderne hengdte saa nær effter ham, att hand maatte effterlade sig 14 döde, 11 fanger, 4 musqveter, 1 fyrbösse, 9 leffuendiss heste och 34 döde heste.

Wi hördte tilforn, pag. 33, huorlediss den gottenburgiske flode under admiral Erich Söeblad var ude och vilde secunderet Stade; huorfore kongen aff Danmarch beordrede strax derefter admiral Marcus Rothsteen, att hand med 7 danske skibe skulde postere sig for Gottenborg, paa dett at den gottenburgiske flode iche skulde giöre Wester-siöen ureen eller allarmere de danske provincier. Admiral Erich Söeblad fattede endelig resolution at bryde en stang med Rothsteen, kom den 16 Julii ud fra Gottenborg med en god vind och indlod sig udi en liden action med Rothsteen. Imidlertid kom den danske fregatte Kiöbenhaffn at staae paa en klippe och bleff saa strax skudt udi brand aff de Svenske; den danske capitein, saa och de fleste matroser och soldater bleffue fangne. Derefter gich Söeblad ind igien, och Rothsteen bleff endda liggendiss for Gottenborg. Men nogett derefter fich Rothsteen et falsk kundskab om nogle fremmede skibe, som skulde secundere

Gottenborg, huor udoffuer Rothsteen gich fra Gottenborg och kom den 2 Aug. udi Øresund, huor hand lod sig offuersætte til Skaane at giffue kongen rapport om alting. Rothsteen kom her udoffuer udi nogen ugunst hos kongen, baade fordi hand haffde iche værett omhygelig for god kundskab, saa och fordi hand effter ett lösst och falskt kundskab uden ordre¹ haffde forladt sin anfotrode post. Men kongen lod dog alting strax falde, thi Rothsteen var ellerss en braff soldatt, et interdum bonus dormitat Homerus. Kongen gaff strax ordre til commendeur Johan Wibe, at hand med 8 danske skibe och nogle brandere skulde gaae for Gottenborg igien, och, om mueligt var, infestere den gottenburgiske flode. Den 1 Octob. sendte Wibe sine brandere ind paa de svenske skibe, som laae paa reeden for Elffsborg; disse retirerede sig strax ind ad skierene imod Gottenborg, et löb sin gallion aff, et andett sitt gallerie, et andett kom att sidde paa grunden. Wibes brander gjorde ellers ingen effect, uden det at den kom at sidde paa en klippe, och der den paa det næste var opbrendt, kom den löss igien, dreff forbi Elffsborg och satte ett lidett svensk skiberom udi brand, saa at det gandske opbrendte. Den 3 Oct. ginge de svenske skibe ind udi haffnen och lode de 2 mindste skibe och en brandere ligge uden for paa deriss forige post. Om natten imellem den 4 och 5 Octob. gich Wibe ud med en galioth, nogle brandere och sluper at vilde giøre et forsög, om hand iche kunde sætte de 2 offuenbemeldte skibe udi brand, efftersom hand dog for modvind iche haffde kundet fördt dem bort, om hand end haffde kundet indtage dem. Som nu galiothen löb paa en klippe, och Wibe maatte endelig derhen med de andre baader och sluper at giøre den löss igien, saa bleffue nogle aff baadene udi mörchett wildfarende iblant klipperne och kunde iche komme til Wibe igien, förend dett var dag; dermed gich deriss anslag tilbage. Om natten imellem den 6 och 7 Oct., nogett för end maanen gich ned, vilde Wibe atter igien giøre ett försög paa de 2 skibe. Men som maanen endda skinnede nogett, saa bleffue de Svenske de Norske for tiilig vahr, kappede derfor deriss anchere och ginge saa ind til Gottenborg til deriss andre skibe. Wibe fulgte effter och sendte en brandere ind paa dem, men uden effect. Imidlertid gjorde de Svenske offuer 300 canon-skud baade aff Elffsborg, saa och aff deriss skibe, saa at der aff de Norske bleffue 4 döde och 6 qvetste. Endelig maatte Wibe for aarsenss tiid och storm skyld gaae fra Gottenborg

och ankom udi Øresund den 18 Octob. med 2 priisser och en svensk capere.

Den danske armee udi Skaane indbildte sig, att deriss cam-pagne var giort, och laae rolige udi deriss winterqvarteer paa 3 wgerss tiid. Men kongen aff Sverrigé begyndte imidlertiid at sammendrage de nyss oprettede troupper och stemmede med ald sin macht ned ad Smaaland, paa dett hand kunde komme ned udi Skaane och trenge de Danske, nu de vare udmatte, thi de Danske vare nu neppe 8,000 mand sterch; her foruden saa haffde kongen aff Sverrigé nu denne avantage, at den danske armee var iche alleene uden feldt-herre, thi försten aff Flön tachede aff, men endoch uden feldt-marschal, thi Weijer döde paa Bosserup udi Skaane den 15 Octob.; ja, uden general-leutenant til fods, thi ingen var endnu kommen udi hr Nielss Rosenkrandtziss sted. Der nu kongen aff Danmarch gich fra Halmsted ned udi winter-qvarteer, da gich kongen aff Sverrigé fra Closter broe udi Warbiergs lén ind udi Westergylland; de Svenske spargerede wel, at de skulde gaae udi winter-qvarteer udi gamle Sverrigé, men kongen drog sig ichun nogle miile ind om glandzerne, paa det hand udi ald stilhed och de Danske uformercht kunde conjungere sig med de troupper, som stenderne haffde udrustett.

Kongen holdt sin rendevous ved Liungby udi Smaaland, 5 miile offuen for Marcheröd, och var hanss armee da 16 imod 17,000 mand; herforuden samlede general-leut., greffue Pontus de la Gardie et andett corpus aff 4,000 mand, med huilche hand skulde gaae ned udi Blegind at indtage Christianopel och Carlshaffnss skandtze. Dett allerförste kongen aff Danmarch fich kundskab, at kongen aff Sverrigé holdt rendevous udi Smaaland, da gjorde Hanss Maijt. sig paa tiimen ferdig och vilde den 16 Oct. haffue gaaet lige offuer fra Kiöbenhaffn til Landtzcrone igien; men som det samme dag blæssde en stor storm och winden var gandske imod, saa lod Hanss Maijt. sette sig udi land igien och gich udi störste hast offuer land til Helsingör. Den 17 Oct. klochen 4 om morgenen kom kongen til Helsingborg, töffuede der en half tiime, reijssde saa strax och var hoss armeen lange för middag. Den 16 Oct. gich gen.-major Sandberg ud med 200 heste at recognoscere under Smaaland. Den 20 dito kom Sandberg igien och udspreede iblant de gemeene, at hand gandske indtet kunde fornemme til de Svenske; iche diss mindre saa lod dog kongen aff

Danmarch den 21 Oct. sin armee forsamliss ved Östre Lyngby udi Nörre herredt; Hanss Maijt. reed selff forbi alle regementerne och besaae dem; dereffter lod hand folchett gaae samme dag til deriss qvarter igien. Den 23 Oct. lod kongen forsamle folchett igien. Den 25 dito fitch de danske partier en svensk qvarter-mester ved Ørcheliunge, som berettede, at den svenska armee var alt forbi Marcheröd och ved de gamle grendzter. Der kongen nu fitch visse kundskab om de Svenskiss ankomst, gaff hand strax ordre, att alting skulde udi hast bryde op aff qvartererne, och folchett at forsamliess ved Grummestrup. Mange vare udi den meening, at kongen skulde gaae et canon-skud tilbage, offuer Qvidinge broe, och der satt sig for den store aae Röijen; men kongen sagde, at hand haffde kundskab, at de Svenske marcherede de östre weije liige imod Malmoe (uden tuiff pegte dette kundskab paa de troupper, som greffue Pontus kom siden med ned udi Blegind), och derfore vilde kongen gaae nogett nærmere Malmoe. Den 26 Oct. bröd kongen op fra Grummestrup, gich tilbage offuer Qvidinge broe och marcherede samme dag til Thomas' spang. Den 27 dito lod kongen affbrende den store broe, Thomas' spang, som er et pass offuer Röijen, marcherede derfra ad Röstange, siden ad Næss och lige imod Gedinge broe. Mand kunde siden nochsom slutte, att Gud enten selff formedelst dette falske kundskab om den svenska march ad de östre weije fördte kongen aff Danmarch fra de Svenske, som vare saa mange och alle friske, eller ochsaa at kongen aff Danmarch maatte hafft fuldkommen wiidenskab om de Svenskiss mangfoldighed, och at kongen derfore retirerede sig paa den veij ad Gedinge, indtil hand fra Danmarch kunde faae succurs. Thi dersom kongen aff Danmarch haffde bleffuett staaendiss ved Qvidinge, da haffde kongen aff Sverriga ufeilbar strax leffuerett en batallie den stund hanss folch vare allesammen friske och sunde, saa at det da, for menniskelige öjne at see til, haffde bleffuett haardere for de Danske end det bleff siden ved Lund.

Der de Svenske nu komme ind offuer grendtzerne udi Skaane udi Farholt sogn, vare de treffelig tiidige til maden, thi de fleeste officerer haffde iche smagt bröd udi 2 eller 3 dage, de gemeene haffde iche seet bröd udi 8 dage. For den skyld holdt kongen aff Sverriga paa sin hest och selff befalede, at bönderne udi Farholt skulde slippe deriss qveeg ud, paa det hanss folch kunde faae nogett at æde. Rytter och soldatter faldt an udi haabetall och

drogiss med huerandre om qvegett; de toge store stude och bare dem leffuendiss bort paa deriss axeler, huilchett var naturligt at see paa. Offuer dette bleffue bönderne saa galne, att de toge deriss bösser och skiöde paa deriss kongiss egett folch, saa att snaphaneriet begyndtiss nu först udi Farholt sogn, och effterdi dett gaff megett bytte, saa förögta det siden jo meere och meere.

Der kongen nu marcherede fra Farholt, bleff ritmester Hammerskiold offuer kongens drabantere ihielskudt. Snaphanerne finge vel skyld for hanss död, men de fleste Svenske meente dog, det som siden siuntiis at være sandt, at nogle aff drabanterne haffde været hans bane, fordi de haffde seett, at hand haffde for mange ducater och juveler paa sig.

Det förste de Danske vare komme udi deriss winter-qvarter, befalede kongen aff Danmarch, att bönderne udi omliggende herreder skulde paa Hallandss aass, item udi Nörre och Bierre herreder hugge hærrer-bröder, och fælde store træer paa de weije, som komme ned aff Sverriga, paa det de Danske iche uforvarendiss skulde offuer-rumpless udi deriss qvarterer. Der nu kongen aff Sverriga vilde ned i Škaane, lod hand mange 100 smaalandske bönder gaae for sin armee, til at vælte de store, affhuggne træer aff weijene, huilchett hindrede kongen nogle dage udi sin march. Imidlertid finge de Danske nogen tid til at bringe deriss meeste bagage och fleeste siuge aff qvartererne; dog finge de Svenske nogle siuge och rust-vogne baade udi de Danskiss qvarterer, saa och paa weijen ad Helsingborg. Mange lode sig bære och löftte paa hester, men siden de komme paa ögett, da lode de staae saa dicht ad weijene, at de Svenske, som var karske, kunde iche nær opnaae disse siuge, och herved bleff en del aff disse siuge strax friske. Ett mercheligt exempel saae mand paa en jydsk soldatt fra Tiimgaard udi Jydland, huilchen laae saa siug, att hand neppe kunde röre enten haand eller fod; de Svenske komme ind udi hussett och satte en pistol for bemeldte soldattiss bröst, at vilde igienem-skiude hannem. Kuglen gich dog iche uden igienem hanss skiorte och den yderste hud paa kroppen: uden tuiffi var krudett röstett och löbet aff pistolen udi hylsterett, saa at der iche haffuer værett saa megett krud tilbage, at det kunde före kuglen lenger. Soldaten lod ligesom hand bleff ihiellskudt, indtil de Svenske droge aff byen; strax stod hand op och löb til en anden bye, huor hand fich nogle klæder aff bönderne, och gich om anden dagen frisk till Landtzcrone.

Mand haffuer udi denne tumult seett och talt med adskillige, som formedelst alterationen haffuer udi en hast bekommet deriss helbred igien.

Den 28 Octob. satte kongen aff Sverrigé sig ved Grummestrup och som hanss folch haffde indtet proviant med sig, saa var dett iche heller at undre paa, at bonden beholt iche det allerringeste udi sitt huss. De Svenske stach ochsaa alt det qveeg ihiell, som de kunde offuerkomme, paa det de ochsaa om anden dagen kunde haffue nogett at æde. Men om morgenens tiilig maatte de marchere igien och lode saa marchen ligge fuld aff nogle 100 stycher döde stude, kiör, kalffue, faaer och svin. Den 29 Octob. gich kongen offuer Qvidinge broe, och da var hanss armee 16,067 mand sterch, foruden 2 imod 3,000 smaalandske bönder, som maatte følge med for et siun skyld; men disse bönder löbe hiem igien, der de udi nogle dage haffde camperet imod fienden.

Der nu de svenske fortroupper komme til Höuliinge krug, en miil fra Helsingborg, da finge de en dansk capitein, dog en indföd tysk, ved naffn Michel Smeihler, tillige med 270 danske soldatter, som alle vare siuge, uden nogle faa, som skulde rychte de andre. De Danske, som kunde følge, dem lode de Svenske følge med, men alt huad siugt var, stach de ihiell. Smeihler var eeniste aarsage til alle disse menniskerss död och ulyche, thi de vare nu alt komne saa langt fra deriss qvarreerer, at de paa 2 timerss tid haffde mageligen kundet gaaet til Helsingborg, och saalediss bleffuett salverede. Soldatterne bade jeffnligen, at de maatte marchere, men de finge dette svar aff capiteinen: "der teuffel sol euch holen, ihre denische hunde, ihr sollen nach mir warten". Saalediss holdt min her Smeihler sig lystig udi krugett, indtil hanss fiende sad hannem paa hoffuedet, saa at mange med deriss död maatte betale deriss capiteins sölerii.

Den svenske armee var et skiönt, vel monteret folch, men ald ulychen var denne, at armeen haffde indtet magazin; thi en armee uden magazin er fast ligesom et legeme uden liff. Och endelig maa maand være betencht paa magazin, förend folchett samliss tilhaabe. Hinc veteranum nescio qvis dixit: si qvis belluam hanc, bellum scilicet, pingere velit, incipiendum est a ventre. En ringe deel proviant bleff under tiiden fördt paa heste ned fra Småaland, men snaphanerne visiterede saalediss posserne paa weijen, at leffningerne kunde iche forslaae mere iblant folchett end Lucifer

udi Bertell. For den skyld vare de Svenske höijeligen foraarsagede til at være om föden iblant bönderne; ja, alt huad bonden haffde, det gich med. Disciplinam servare non potest jejunus exercitus. Schonb. sol. lib. 6, c. 7.

Men fordi de Svenske toge reent bort baade klæde och föde och reede saa ichun 8 eller 10 udi fölge, 2 eller 3 miile fra leijeren, deraff bleff snapheueriett jo meere och meere forögett, indtil alle kraager bleffue fulde aff dette sælskab, som sloge ihiel huem forekom, enten hand var Svensk eller Dansk, alleeniste for bytte skyld.

Skaaningerne haffde udi denne bedroffuelige tid fördt deriss ringe fattigdom udi kircherne udi den forhaabning, at Gudss huss skulde blifue uröffuet. Men huor soldatten kunde komme til med, der var Gudss huss och bondenss huss lige meget achtet och medhandled, huilchett kongen aff Sverige vel höijelig fortröd, men den begierige soldatt gaar gierne uden for skrannerne, naar hand dertil haffuer en liden leijlighed. Wel haffde kongen aff Sverriga giffuett sit folch forloff at lade kircherneaabne och deraff utdage bröd och edendiss vare, men indtet at röre andet godtz; saasom Hanss Maijt. personlig gich udi Reesslöff kirche och lod utdage huad proviant och haffre der fandtiss, men indtet andet maatte röriss. Heraff kom dett, at som soldatten fich forloff at sette den ene fod ind, saa tog hand sig selff forloff at sette den anden fod ind, huor udoffuer mange kircher bleffue plyndrede. Skaaningerne begierede salvegvardie-breffue, thi salvegvarder kunde ingen haffue for de mordiske snapheuer, men udi stædet for salvegvarde-breffue gaffues dette effterfölgende pardons-breff.

Wi Carl med Gudss naade, Sverrigess, Gottess och Wendiss konning etc. giörer witterligt, at saasom wi ved denne voriss igienkomst udi provincien Skaane imod ald forhaabning maa erfare, at almuen der sammestedtz udi steden for at gaae oss, saasom deriss rette, eedsvorne öffrigheid, med ald underdanig lydighed och hielp tilhaande udi voriss forrehaffuende til deriss egen beskyttelse och hielp, herseedt, motvillig-wiiss römme fra deriss huss och hiem, och holde sig wircheligen til fienden, sampt hannem ald haandrechning giöre, trædendiss saalediss fra den underdanige skyldighedss plicht, huormed de oss, aff Gud dem tilsatte och ved eed saa höijt forbunden ordentlig öffrigheid, ere förobligerede, och vi derfore höijeste aarsage haffde at ansee dennem iche anderlediss end vore fiender, och med saadan straff belegge som meeneedere och trolösse undersaattare med rette fortienne: iche desto mindre ville wi ved dette end yderligere haffue weijen til naade leffnett aaben, och er altsaa hermed vor alvorlige befalning baade til

almuen i gemeen, saa och til huer och en udi særdeelisshed, som udi vore provincier Skaane och Blegind boe och bygge, at de ufordröjelig udi deriss huss och hiem sig indfinde lade och oss, deriss retmessige konge och herre, med den troe och willighed til haande gaae, som rette undersaatter egner och bör, haffuendiss sig dermed at forsichre, det iche alleeniste den forseelse och bröde, som de i saa maader haffuer begangett, at de sig til fienden haffue holdet, skal dennem effterladt och tilgiffuett blifflue, men endoch lige naade, huormed vi andre vore undersaattere omfatte, skal och dennem vederfariss, samt ingen den ringeste skade huerchen paa deriss liff, godtz eller ejendom, særdeeliss aff nogen under vor armee sorterende, skal blifflue tilfsijet. Men skulde och nogen wiidere udi sin motvillighed och trolöshed freunherde, erviisendiss det samme dermed, at hand paa denne vor naadige kaldelse sig iche indstiller udi sit huss och hiem och i saa maade sig vor lydighet under-drager, den samme skal som en meenedere, trolöss undersaattere ochaabenhare fiende baade til liff och ejendom uden ald naade blifflue straffet. Her alle som wederbör haffue sig hörsommelig at effterrette.

Til ydermeere visshed haffuer wi dette med egen haand underskreffuett och med vort kongl. secret ladet bekrefte.

Datum Marcheröd den 24 Oct. 1676.

CAROLUS.

(L. s.)

Dette offuenbemeldte bleff udgiffuett saasom et salvegvardebreff, men Skaaningerne holdt strax op at begiere salvegvarde-breff, der de saae, at det var kongenss aabne breff, dateret udi Sverrigie, om general-pardon, lige som indbyggerne udi Skaane och Blegind haffde faldett fra deriss eedsverne konge. Men de Svenske kom siden self udi bedre forfaring her om, at Skaaningerne iche haffde giordt imod deriss eed, saa som det lösse spargement gich udi Sverrigie, thi at de ydte skatt til de Danske, det fich de vel giøre, efftersom kongen aff Danmarch var landet mechtig, och att der vare snaphaner udi Skaane och Blegind, det kunde indbyggerne udi gemeen indtet till, thi 1) da er der mordere och röffuere allevegne saa vel udi det ene som udi det andet land, huor krig er, 2) huor en armee gaaer, der fölger altid skielmer och tyffue effter for bytte skyld, och disse snaphaner toge saa vel paa Danske som Svenske.

Der nu kongen aff Danmarch kom imod Gedinge broe, som tilforn sagt er, och hand da fornam, att kongen aff Sverrigie marchede imod Helsingborg, da vendte kongen aff Danmarch sig

imod Landtzcrone, gich dog den forbi och satte sig paa den syndre siide aff Raa aae en miil fra Helsingborg, paa det hand kunde obligere kongen aff Sverrige til at sætte sig och iche angribe Helsingborgss slott. Den 30 Octob. kom kongen aff Sverrige for Helsingborg och sendte en trompetter til commandanten, oberste Jörgen Möller, at hand iche skulde lade nogen baad eller bagage gaae fra Helsingborgss broe, ellerss vilde hand lade staden legge udi aske. Commandanten suarede, at kongen aff Danmarch haffde betroet ham festningen och broen, huiss ordre hand maatte effterleffue. Dereffter kom en anden trompetter och sagde, at kongen vilde sende en höij officerer til commandanten, som skulde komme til contrascarpen aff festningen och udi kongenss naffn tale nogett med commandanten, som kunde lende til hanss eggett beste. Commandanten suarede, at det sömmede hannem iche at tale med Hanss Maij:tz höije officerer, langt mindre at lade samme komme til contrascarpen. Der denne trompetter kom tilbage med denne beskeed, rychte ald infanteriet op tillige med nogle sqadroner til hest och satte sig 2 musqvete-skud fra slottet. Dereffter kom den tredie trompetter och lod commandanten sige, at hand strax skulde aabne porten for slottet, gaae ud med sin gvarnison och lade kongenss folch marchere ind igien, och dersom commandanten weijrede sig, vilde kongen nu med storm indtage slottet och da iche skaane barn udi moderssliff. Commandanten suarede, at hand tiente sin konge for en soldat och vilde heller erlige döe end leffue udi vanære; de Svenske skulde ichun komme an, hand skulde noch vide at begegne dem.

Derpaa giorde de Svenske nogle canon-skud paa byen och ginge saa ind udi byen, huor de finge et stort bytte iche alleene aff borgerne, men endoch aff det mangfoldige danske bagage, som der var indflychtet, och nogle Danske, som fandtiss udi byen, bleffue ihielslagne. Imidlertid skiöd commandanten sterch med stycher och musqveter, och der de Svenske ginge aff byen, fich hanss partier 50 fanger; 60 Svenske bleffue ihielskudte, foruden heste, som gaderne vare beströd med. Dagen der effter begierede commandanten aff borgemester Bendt Piilcrone, at hand aff byen vilde forskaffe proviant til slottet, efftersom hanss gvarnison trengte der till. Borgemesteren suarede, at hand nu udi denne tiid iche kunde forskaffe nogett proviant, huorfor commandanten lod soldatterne gaae ned at tage selff proviant, paa dett slottett kunde bliffue forsiunett.

Men soldatterne toge iche alleene vivres, men endoch fast alt huad forekom, som gierne sker, huor soldatten faaer lidet forloff, och en commandant maa da söge proviant, huor hand kand faae.

Den 1 Nov. finge de danske partier 6 Svenske, och natten der effter fich de 28 Svenske til fange. Den 2 Nov. kom 10 troupper Svenske til hest och 4 fahner musqveterer ind udi Helsingborgs bye igien, huilche plyndrede saa hardt, at fast indtet bleff tilbage igien. Der de Svenske droge aff byen, gjorde de Danske paa slottet et udfald aff 80 mand til hest och fods, huilche med god succes hengte de Svenske udi bagtroupperne; dog aff disse Danske bleffue major Bielche och en ritmester skudt.

Samme dag marcherede kongen aff Sverriga fra Helsingborg och satte sig udi Baarsslöff paa den nordre side aff Raa aae, ligesom kongen aff Danmarch nu stod paa den syndre side aff samme aae. Men dersom kongen aff Sverriga haffde denne gang bleffuett staaendiss udi 3 dage for Helsingborg, da hafide Hanss Maijt. uden nogett skud eller mandss forliiss bekommet slottet, thi der var vel 3,000 mennisker inde paa slottet iche alleene aff gvarnisonen, men endoch aff flychtige officerer, knechte, saa och qvinder och börn, och derimod var der ingen provision aff proviant, saa at commandanten haffde höijelig forseett sig i det, at hand haffde taget fleere ind end hand kunde föde. Den stund begge armeerne saalediss stode paa huer sin side aff denne aae, falt der idelig smaa battefog for imellem begge parterne, saa at en huer maatte giffue och tage fanger och hug; dog de Danske vare et gammelt folch och vel ridendess, derfore ginge de ochsaa aff med broderladden aff fanger och bytte.

Om natten imellem den 4 och 5 Nov. gich gen.-major Merheim ud med et dansk partie och fich 40 fanger. Samme natt treffede capitein-leut. Rebssdorff med nogle Danske paa et svensk partie, saa at der bleff fechtet skarp paa begge sider; Rebssdorff fich 20 fanger, men miste aff sine imod 16 eller 18 mand. Den 5 Nov. gich kongen aff Danmarch personlig ud med ritmest. Krabbe, ritm. Rantzou och nogle andre cavallerer aff hoffet; disse chargerede den svenska forvacht, skiöde nogle ihuell och fördte 20 fanger tilbage. Den svenska armee fich sin förste knech her ved Baarsslöff, thi her begyndtiss den store siugdom baade aff hunger, saa och dynd och skarn, thi jorden der omkring var megett blöd, och der foruden regnede dett fast huer dag, saa

at folchett var altid waad och skidett baade aff regn och dynd; huorfore de Svenske altid siden kaldede denne leijer ved Baarsslöff lortleijeren.

Den 9 Nov. om natten, klochen var 12, gaff kongen aff Sverrigé ordre, at hanss armee udi hast och ald stilhed skulde giöre sig ferdig til att marchere udi dagningen. Kongenss intention var at vilde gaae den danske armee forbii och komme först til Gedinge eller och Köflinge broe, huilchett Hans Maijt. ochsaa læt haffde kundet giordt, dersom hand ichun haffde kommett udi march, förend de Danske haffde kommett udi deriss march; men udi dagningen saae kongen aff Sverrigé, at kongen aff Danmarch var for ham udi sin fulde march, huilchet hand höijelig forundrede sig offuer; begge armeerne ginge paa dett næste jeffnsiidess, dog en miil weijs imellem huer andre, och en huer kand tenche, huor de passede paa deriss lunter, nu de marcherede huer andre saa nær. Aarsagen til denne march var, at de Svenske wilde gaae til Malmöe, huilchett de Danske vilde forhindre.

Kongen aff Danmarch gich ad landeweijen fra Landtzerone til Köflinge, huor hand udi hast passerede offuer broen och logerede sig omtrent Svenstrup paa den syndre siide aff Gedinge och Köflinge aae.

Kongen aff Sverrigé gich fra Baarsslöff igjennem Siirekiöbinge, Nöbolle, Reesslöff, och satte sig ved lille Harrie norden for Gedinge aae; hoffuetqvarteeret var udi Benstrup. Den 10 Nov. kom försten aff Plön fra sin residentz Plön til kongen aff Danmarch udi leijeren ved Svenstrup, da hand afflagde sin feldtherriss charge och tachede aff.

Forleden den 30 Octob. gich gen.-major Merheim med sine 2 regementer rytttere fra Malmöe til den danske armee, saa at festningen dermed fich lufft och stod aaben indtil den 11 Nov., da kongen aff Danmarch satte 1,000 heste for Malmöe igien. Samme dag gich major Svanvedel for an med et dansk partie och opsnappede 500 tönder korn, som skulde værett ind udi Malmöe. Imidlertid armeerne ved denne aae saalediss camperede imod huer andre, da plantede de Svenske nogle stycher paa den nordre siide aff aaen och formedelst gloende kugler satte den landtzbye Houbye udi brand, som laae paa den syndre side aff aaen, och huor de Danskiss artoller-i-heste stode. Bönderne, som gierne skeer, finge den störste skade, i dett deriss gaarder, sæd och alt huad de haffde

bleff opbrendt, men de Danske finge ingen synderlig skade paa deriss heste, uden nogle faae, som udi saadan hast iche kunde oplædiss. Den 20 Nov. gich Merheim och oberste Reventlou med et partie Danske offuer aaen om natten och strax ved den svenske leijer satte Skarholtz ladegaard med nogle tilliggende bönder-byer och gaarder udi brand; bemeldte gaard och godtz tilhördte greffue Pontus de la Gardie. Nogle meente, at det skulde være et vederlag for Houby, at ligesom dette brendte udi de Danskiss aasiun, saa skulde och dett andet brende udi de Svenskiss aasiun. Men den rette aarsag var, at de Danske vilde ruinere den sæd och fourage for den svenske armee.

Strax at kongen aff Sverrighe haffde posteret sig ved Harrie, da lod den svenske oberkrigss-commissarius Hendrich Örnfeldt udgaae en skarp befalning om contribution til den svenske armee, huilchen ordre bleff forkyndett aff alle prædichestoler; men som de danske commandanter udi Landtzcrone, Helsingborg och Christianstad spurdte dette, saa lode de iche alleene strax en befalning udgaae tuert imod Ørentfeldess breff, att ingen under höijeste execution skulde understaae sig at contribuere nogett til den svenske armee, men de endochsaa baade ved deriss egne partier, saa och ved snaphaner lode passe flittig paa ved alle weije och byer, at ingen skulde före deriss contribution til den svenske leijer. Her udoffuer kunde ingen komme frem med sin contribution, uden alleene nogle sogner omkring den svenske leijer, huor danske partier eller snaphanerne iche torde komme, saa at der bleff en megett stor hunger udi den svenske leijer. Hanss Maijestet haffde engang udi nogle dage indtet andet bröd paa sitt taffell end biugbröd med lange saaer udi; de fleeste aff de fornemmeste officerere drach reen vand, de gaffue gierne 10 sldlr for en tönde öll, som ellers kand koste 2 sldlr, och de finge 1 sk. for potten igien aff soldatterne. Ett pott braendeviin kostede 5 sk. et bröd, som ellerss koster 4 skilling, gaffue de 20 skilling for, et lisspond smör 18 sk.; en ruld sort tobach, som bunden gaff 2 sk. for udi Landtzcrone, den kunde hand faae 9 sk. for igien udi leijeren. For denne store hunger skyld bleffue mange keede aff kriigen och hemmeligen römt til Sverrighe. (Bello statim satiantur homines, cum cibo non satiantur, Jac. Dup. in Gnom. Hom. p. m. 110). Men faa aff disse Svenske, som römt deriss leijer, komme til Sverrighe; de falt nesten allesammen udi de ugudelige snaphanerss hender, thi skoffuerne bleffue saa fulde aff disse blodige mennisker,

at de paa det neste besatte alle weije imellem Sverrigé och den svenska leijer.

Iblast de Svenske var iche alleene en stor hunger, som sagt er, men endoch en megett stor siugdom, saa at folchet bortdöde udi mangfoldighed. Waabenhusse och klochehusse omkring leijeren bleffue opfyldte med döde legemer. Paa kirchegaardene laae store buncher aff döde kropper sammenkastede offuen paa jorden lige som store buncher brende. Sneedriffuerne ved diigerne bleffue stuchne ald fulde aff döde, foruden de mangfoldige, som bleffue liggendiss paa marchen, offuer huilche mand baade red och kiördte, huilchett var yncheligt at see, at christne mennisker iche effter döden kunde faae jorden at skiule sig udi. De Svenske bekiednte selff, at baade udi den förste leijer ved Baarsslöff, saa och nu udi denne leijer ved Harrie döde offuer 3,000 mand. Men kongen aff Sverrigé forsterchede sig jeffnligen med friske troupper fra Sverrigé, thi udi de dage, som armeen gich fra Baarsslöff, da kom der 600 Helsingør ned fra Sverrigé, och nu ved Harrie kom oberste Baranoff ned med 800 finske ryttere, och greffue Löffenhoffouett med et regemente ryttere, for uden andre. Kongen aff Danmarch var ochsaa formedelst siugdom udi hanss leijer heel suag paa folch, huorfore hand forsterchede sitt infanterie med marinerer och matroser; dog disse matroser viste intet synderligt at skiche sig udi feldtslaget.

Endeligen lod kongen aff Sverrigé holde krigssraad, enten mand skulde voffue en batallie, paa det Malmö kunde secunderis, eller och om mand skulde gaae tilbage til Sverrigé, thi det var iche mueligt lenger at kunde campere baade for hunger och siugdom skyld. Nogle raade, at det var best at gaae tilbage, eftersom armeen var forsuæchett; andre sagde, att det vilde blifflue deriss störste spott, dersom de ginge tilbage, förend de enten haffide voffuett eller udrett nogett, huorfore denuem siuntiss raadeligst strax att leffuere en batallie, förend armeen bleff meere suæchett, "thi endnu", sagde de, "er voriss armee langt sterchere end fiendenss, och derfor kand vi nochsom være fienden bastant". De sidstess raad och betenckende bleff for gott anseedt, och endeligt sluttet at gaae fienden under öijne. Toe dage förend de marcherede, begyndte de at sammenpache och læsse paa vognene.

Den 3 Decemb. stod ald den svenska armee parat den gandske dag; om aftenen bleff krud uddeelt och ordre giffuett at marchere

strax efter midnatt. Der klochen var 2 effter midnatt, lod kongen giffue svensk lössen med 2 smaa feldt-stycher, och paa tiimen stach de deriss leijer an och marcherede ned til aaen. De siuge laae udi och udenfor hytterne forbrendte; mange laae slett udi aske, andre vare ichun halff opbrændte, nogle vare hender och födder affbrendte, och endda kunde der være liff udi somme aff dem. Leijeren var ochsaa gandske fuld aff döde märrer, aff huilche ochsaa mangfoldige bleffue opbrendte. Och alt dette gaff en usigelig ond och vederstygelig stanch fra sig, som en huer kand tenche.

Armeen udi ald stilhed passerede ved store Harrie offuer Gedinge aae, som da var tilfrösset och offuerlagt med iiiss. Ryttere och dragoner stigede aff deriss heste och trechede dem effter sig offuer iiissen. Tuende fiæle broer vare lagde platt offuen paa iiissen, offuer huilche artigleriet och rustvognene ginge, saa at alting kom lychelig offuer, uden en rustvogn, som sanch. Siden marcherede armeen til Lund och stillede sig udi batallie paa Lunde vang.

De Danske hördte vel de Svenskiss lössen och saae deriss leijer ochsaa brende, men de tenchte, at de skulde gaae tilbage imod Sverrigé, derfor vare de rolige, indtil de fich kundskab, at de Svenske vare komne offuer aaen, men strax bleff der saadan allarm udi den danske leijer, at nogle officerere spranch til deriss heste och haffde ichun en stöffuel paa, och mueligt nogle aff disse haffde om afftenen iche lagt sig törstige. Och ihuor suag kongen aff Danmarch var paa folch, saa vare der dog offuer 1,000 danske denne dag langt neder paa landett, som visste iche en gang at feldtslagett stod; huor udi officererne iche lidett forsaae sig, som lode deriss underhaffuende saa flye omkring, nu deriss fiendess leijer stod dem for öijnene.

Nogle meente, att det var denne gang de Danskiss store lyche, at de Svenske satte sig ved Lund och iche marcherede lige ind udi den danske leijer at caputere for fode, huilchett de nochsom haffde kundet giordt, thi de danske forvachter vare slagne, och deriss leijer var endda rolig; andre meente, att dersom de Danske hafide bleffuett staaendiss stille uden for deriss leijer, da haffde de Svenske gierne gaaet dem forbi imod Malmö och iche leffuerett nogett feldtslag. Her imod dömte de fleeste, at kongen aff Danmarch kunde iche andet end disputere kongen aff Sverrigé passagen til Malmö, eftterdi hand tilforn hafide satt sig imellem den svenske armee och Malmö.

Den danske höijre flöij bleff commanderet aff general-leut. Friderich von Arensdorf, gen.-major Rantzou och gen.-major Merheim; den wenstre flöij aff general Carl von Arensdorf och general-major Anders Sandberg; infanteriet aff gen.-major Schack; och dette var alle kongens generaler aff Danmarch. Den höijre svenska flöij bleff commanderet aff general-leut. Fersen och gen.-major, greffue Wittenberg; den venstre flöij aff general-leut. Galle och gen.-major Schönleben; dett gandske cavallerie aff general Aschenberg. Infanteriet blcff commanderet aff general.-leut. Schultz och gen.-major Mortagne; feldt-marschal Helmfeldt commandedede den gandske armee.

Den 4 Dec., som solen gich op, begyndtiss denne haarde striid uden for Lund, nemblig paa Lunde vang, huor de Svenske alt haffde indtagett fordeelen aff bacherne och fortöffuede der de Danske. General Carl von Arensdorf med den danske venstre flöij treffede allér först mod den svenska höijre flöij, huilchet nogle meente, at det var den förste och störste forseelse, at Carl Arenssdorff treffede for tiilig, tilmed at hand iche töffuede, indtil hand kunde faa sine stycher frem, thi hand begyndte at fichte ichun med 3 regementz-stycher paa den wenstre danske flöij. Wdi den förste treffning bleff general Carl von Arenssdorff hart qvetsst udi sin arm, saa at hand strax maatte föriss aff slachtordningen och udaff denne qvetsure döde hand udi Kiöbenhaffn den 10 Dec. nest effter. Effter Arenssdorffs bortgang skulde gen.-major Sandberg commandere den venstre flöij, men det varede ich länge, förend Sandbergs rytterii bleff trengdt och slagett paa flucht; derefter falt de Svenske saa sterch an paa det danske fodfolch udi den wenstre flöij, at huad som iche vilde nedhuggiss, maatte tage marchen. Kongen aff Sverrigé tog nogle troupper rytter til sig och udi egen person forfuldte Sandberg indtil Gedinge aae, huor Hanss Maijt. wendte om igien och gich till slagett.

Imidlertid lod Sandberg och hanss rytterii staae lige imod Landtzcrone, huor de ankom vell 3 tiimer förend den danske höijre flöij lod aff at fichte. Dett var Sandbergss enten forseelse, at hand iche vendte, eller och hanss ulyche, at hand iche kunde vende sine flychtige ryttere, nu hanss fiende hafide forladt at forfölge hannem, thi fordi dette iche skeede, da bleff Sandberg siden casseret. Och dersom Sandberg haffde kundet stadtze sine ryttere och kommett saa til slagett igien, da haffde den svenska armee

endda bleffuett slagett aff marchen. Saa skarp gich dett til baade for den ene saa vel som for den anden. Den tiid den danske wenstre flöij nu var borte, giorde kongen aff Danmarch udi en hast 2 flöijeler igien aff den ene flöij, men en huer kand vel tenche, huor tynde de vare; iche diss mindre saa fechtede disse faa saa mandhaftig, at de toge alt det svenske artollerie, beholdt det udi 3 tiimer och canonerede de svenske sterch dermed.

De Svenske wiigede nogle gange bag Lund och leede en meget stor nød, indtil kongen aff Sverrig haffde forladt at forfölge Sandberg och kom nu tilbage at secundere sine, da det svenske artiglerie bleff omsider tilbage wundet, och gich meget hart till paa begge siider, men i synderlighed for de danske, thi en sqvadron maatte altid treffe imod 2 och undertiden imod 3 svenske sqvadroner; dog stode de ubevægelige och fichtede, indtill solen var nedgangett, da de först marcherede aff walstædett, dog ichun fod for fod, paa det deriss offuerbleffne fodfolch udi mage-lighed kunde følgiss med. Kongen kom selff til Landtzcrone nogett effter det var mörcht, men folchett marcherede saa sachte, at de iche kom til Landtzcrone, förend klochen var 12 om natten. Der de Danske wiigede aff vahlstædett, da viste de Svenske nochsom huad der skulde giöriss, nemblig att hugge effter dem som ginge tilbage, men den ene var saa keed aff spillett som den anden, och lysten til at fichte lenger siuntess at være begge parter forgaaet. De Svenske forsögte dog 2 gange at vilde hugge ind udi de danske bagtropper, men deriss heste vare trætte, thi de Danske vendte sig och sloge skarp fra sig, och till med var det nu natt, at de Svenske iche kunde see, huorlediss de danske musqveterer satte sig bag diigerne och uforvarendiss gaffue salver paa dem som skulde forfölge. Ellers var dette att merche, at de Danske udi dette feldtslag maatte treffe 12 gange, och somme regementer maatte giøre 13 treffninger, huilchet sielden skeer, och kandskee iche mange soldatter, som nu leffuer, kand sige at haffue værett udi nogett feldtslag, der er skeedt saa mange treffninger udi, som udi dette Lunde slag. Och de Svenske sagde selff, at Lunde slag var et mord och iche et feldtslag.

Huor mange officerer eller gemeene de Svenske miste, kand ieg iche egentlig sette, efftersom ingen fich rett kundskab derom. General-leutenant Galle, oberste Brochhusen, oberste Aston, oberste-leut. Larss Mörner, oberste-leut. Siigerrodt, ob.-leutenant

Lode, major, baron von der Linde och 9 ritmestere bleffue paa pladtzen, foruden mange andre ober- och under-officerer, som bleffue döde, och ingen fich deriss naffn att vide; der foruden forlaaredes de vell 3,000 rytter och dragoner foruden musqveterer. General-leutenant Fersen och oberste Butberg bleffue fangne; oberste Christopher Gyldenstiern fich 18 saar, beholdt dog liffuett, men bleff saa suag, at hand iche meere kunde brugiss udi kriig. Oberste Robert Lichton bleff den ene arm skudt i tu paa, och fich derforuden 6 kugler udi liffuett, som aldrig kom ud; hand maatte lade sig lenge curere, var hiemme paa andet aar och kom saa til armeen igien.

De Svenske miste 12 rytter-estandarder, 6 dragoner-estandarder, 8 fahner och 1 par hærpucher.

Aff de Danske bleff oberste, greffue Christian Christopher Holch, oberste-leut. Friderich von Holstein, oberste-leut. Jean Paul, oberste-leut. Blychert, major Diebschydtz, majoren aff Bylouss regemente, major Erich Brochenhuss, ritmester Friderich Gersdorff, ritmest. Pultz, ritmester Reventlou, ritm. Hop alle döde; oberste-leutenant Jørgen Brochenhuss bleff aff hestene fortraad, oberste-leutenant Kaaess, ob.-leutenant Bibou, ob.-leutenant Skilder, ob.-leutenant Claus von Ørtzen, major Rugenort, ritm. Brochdorff, ritm. Preen, ritm. Winterfeldt alle qvetste, foruden leutenanter, corneter, fendricher och under-officerere, som enten bleffue döde eller qvetste.

Lista paa de Danske, som udi slagett bleffue fangne.

2 oberster, nemblig Sehested och Ørtzen, som begge siden döde aff deriss saar.

4 oberste-leutenanter, baron Schulenborg, Carl Adolf von Pless, Hanss Steenssen, Detharding.

4 majorer, Hagedorn, Lever, Devitz, Borger.

2 ritmesterer, Brochenhuss, Salomon Hopf.

27 capiteiner, greff Reuss, Laubman, Kistner, Jollihoffer, Winterfeldt, Daniel Lund, Jørke, Berendt von Kleist, Anderss Jahanssön, Hutt-Walcher, Götmand, Weisenstein, Rebssdorff, Richter, Creivitz, Goliard Lytzou, Jochum von der Lühn, von Næven, Thomas Brandt, Halliborton, von Fagell, Anderss Dreijer, Stroby, Weisen, Kleiffs, Kennedy, Anderss Meldrom.

4 captein-leutenanter, Jenss Passberg, Holger Rossenkrandtz, Fleurken, N. N.

3 regimentz-qvarter-mestere, Raawær, Tylles, von Hagen.

44 leutenanter, Rosenkrandtz, Henning Giöe, Moenss Nielsön, Torkell Pedersön, Jens Christenssön, Peder Lassön, Sötke, Rebygger,

Carl Helm von Pless, Jacob Jost, Tepel, Hendrich Jacob, Meijer, Schultz, Sprenger, Buch, Spiegelberg, Richter, Jæger, Rudolff Meijer, Wagner, Dilleben, Mandtzfeld, Petter Roluffsön, Jong, Nortmand, Petter Westfal, Myndorf, Jacob Bering, Hanss Gynther, Hanss Jansön, Hussby, Hanemand, Boije, Skeep, Guram, Marselius Koch, Tillemand, Mathias Mathiasön, Spech, Warius, Blanchar Diere, Sehefeld, Vieregg, Fuger.

6 cornetter, Frederich Christian Friis, Otte Krusse, Wortmand, Mutt, Wilhelm.

42 feldricher, Gregerss Daa, Jessper Buchwald, Benedix von Alefeldt, Nielss Passberg, Lyche, Benedix Rantzou etc.

9 feldt-præster, mester Hanss Ramlösse, prepositus castrensis, mester Klocher, hr Peder Ramlösse, hr Christianus Hoff, hr Jonas Hagen, hr Christian Möller, hr Niclas Lorendtz, hr Daniel Reneccius, hr Christian Poffuelsön.

6 adjutanter, 3 auditeurer, 1 regementz-skriffuer, 1 wogn-mester, 4 feldtskierer, 7 trompetter, 1 puchenslager, 4 studentere, 1 kongenss bogbinder, 2 kongenss bagere. Herforuden 1,325 wnder-officerer, gemeene och baadsfolk.

Ald det danske artillery bleff forlaarett, saa at de Svenske finge 50 stycher, store och smaa, noch 17 estandarder, 2 estardarde-stenger, 38 fahner och 3 fahnestenger. Wdi disse estandarder vare kiönne inscriptioner saasom: "ett kæch mod er et gott harnisk", "driftige beijle förer bruden hiem", "höder du, saa slaaer ieg", "lychen bær manden offuer bæchen", "noli me tangere" etc.

Mange danske bleffue udi slagett adskildte, komme gandske fra deriss troupper och toge den weij, som de först finge fatt paa; somme flyde ned imod Ydsted, huilche nesten alle bleffue siden fangede eller ihielslagne, uden nogle faae, som komme paa baade och ginge saa til Sæland. De fleeste sögte skoffuene, och disse bleffue alle salverede, dog nogle aff disse gaffue sig iblant snaphanerne. Det var en stor yncr at see mennisker flye, som viste iche selff, huor hen de flyde, thi de vare saa forvildede, at de viste huerchen huor Landtzcrone eller Christianstad laae.

Mange aff de Svenske bleffue ochsaa forskingrede och trengde fra deriss troupper, huilche ochsaa toge marchen, men mange aff dem bleffue opsögte aff snaphanerne. Nogle stæder paa slætten mödtiss baade Svenske och Danske, som vare forskingrede; de laae udi en stue tilsammen om natten, soffue alle tryggeligen och talte huer andre indtet ont till.

De Svenske, som udi slagett bleffue saaredes, sögte mesten deelen Malmö, thi feldtskærerne kunde iche bestyre saa mange;

Malmöes gader vare gandske fulde aff blodige och halffdöde mennisker, som raabte yncheligen om at forbindes; de fleeste aff dennem maatte holde paa deriss heste natten offuer och nesten den anden dag igienem, förend de kunde bliffue forbundne.

Strax att kongen aff Danmarch var om afftenen kommett til Landtzcrone, bleff ett partie udcommanderet, at skulde om natten gaae til den danske leijer ved Svenstrup, om mueligt var, at hendte kongenss penge och sölfttafell, huilchet och bleff salveret. Den 5 Decemb. reed kongen ud aff Landtzcrone att besee sitt folch, som stod uden for byen. Hanss Maijestett reed til den höijre flöij, tog sin hatt aff och tachede baade officerer och gemeene, fordi de haffde staaett fast och fechtet som erlige soldatter: "vi skal noch", sagde hand, "haffue saadant udi hukommelse". Men en huer kand tenche huor fattige de aff den venstre flöij stode, der kongen reed dem forbi och vilde iche tale et ord til nogen aff dennem.

Den 7 Dec. gich kongen offuer til Kiöbenhaffn och comanderede samme dag gen.-major Merheim med 1,000 rytter och dragger til Christianstad, at Merheim skulde være gouverneur udi festningen, och folchett skulde ligge der udi gvarnison, thi Hanss Maijt. kunde nochsom tenche, at kongen aff Sverrigé nu effter sin victorie vilde biude Christianstad ett hoffmandss bud. Aldt dett andet danske folch, som stod udi och uden for Landtzcrone, bleff offuerfört til Seland, paa det de udi de danske provincier kunde komme udi rolige winter-qvarterer at forfriske sig indtil foraarett.

Effter slagett camperede kongen aff Sverrigé om natten ved Lund och viste iche andet end at de Danske stode enten udi deriss leijer eller och strax udi nærværelsen, huorfore officererne reede om morgenens paa Lunde gader, raabte folchet ud och sagde: "ud, ud, burss, rett nu er Jytten her igien".

Den 6 dito om morgenens ginge de Svenske udi den danske leijer och bleffue der liggendiss udi 8 dage att huile och forfriske sig; de kunde iche nochsom forundre sig offuer den store provision, som der fandtiss iche alleene aff proviant, men endoch aff adskillige slagss öll, wiin och kostelig drich foruden andet herligt bagage.

Den 7 dito kom rix-raad och general-leutenant, greffue Pontus de la Gardie med omrent 3,000 mand til hest och fods til leijeren, men kongen aff Sverrigé haffde lenge ventett disse folch att bruge dem udi feldt-slagett. Förend kongen aff Sverrigé marcherede aff den danske leijer, lod Hanss Maijt. denne efterfölgende placat publicere:

Wi Carl med Guds naade Sverrigess, Gottess och Wendiss konning etc. giöre witterligt, att saasom Gud, den allerhöijeste, haffuer naadigst behagett at giöre vore waaben imod vore fiender lychelige, saa at landet Skaane er nu meere, Gud være loffuett, kommett udi saa megett större sicherhed for fiendenss anfalß, end det her paa nogen tiid værett haffuer; for den skyld ville wi och, at vore troe undersaattere skulde for offuervold och plyndring saa megett diss sicher leffue ved deriss huss och hiem, paa det huer och en kand saa megett bedre effter sitt raad och effne contribuere til vor milities underhold och forplegning; huorfore wi ville her med och udi krafft aff dette streng- och alvorligen haffue forbudett, att ingen, ihuo hand er, höij eller laug, officerer eller gemeene, skal hereffter fordriste sig ved liffs straff at viige fra leijer eller march et musqvete-skud, uden hand særdeliss vorder effter vor naadige villie och befalning til vor tieniste commanderet. Den gemeene skal dog verificere sitt wärrf med sin officerers skriftlige seddel och hand; der som haand det iche giöre kand, skal hand uden ald naade strax paa pladtzen, der hand ertappiss, henge, och dess officerer, som iche holder folchett tilsammen, huormed sligt offuertrædelse kunde affböijess, skal være udi störste unaade.

Men vorder nogen kirche plyndrett, huss eller gaard röffuet, och den brösslige ertappiss, saa skal hand iche alleene liide huad lou siger, men endoch officereren, som ved sin försömmelse at holde folchet tilhobe er til samme röffueri aarsage, skal uden naade straffiss som en huer herrebudssbrydere.

Dette alle, som wederbör, haffue sig effter at rette.

Datum höijqvarteeret den 9 Dec. 1676.

CAROLUS.

(L. s.)

Heraff kand mand noch see Hanss Maijestetz gode intention til at conservere landtmanden udi Skaane, paa det hanss armee disssbedre kunde subsistere udi landett. Men denne kongenss strenge befalning vandt iche större effect, end at de arme Skaaninger, som vare svenske undersaattere, bleffue aff de Svenske selff röffuede och plyndrede langt meere nu effter feldtslagett end tilforn.

Ett exempel vil ieg her med alle sine omstendigheder fremsette, huilchett kand giflue den curieuze læsere aarsage til at udforske, om ieg siger sandhed eller iche. Strax at feldtslagett var staaett, gich leutenant Jæss Wiissing under general Aschenbergs regemente til hest med nogle rytttere ud fra leijeren och tog först 6 skiönne heste fra baron Jørgen Krabbe paa Kraageholm, siden tog hand 32 feede staldöxen fra w. Hanss Ramel paa Löberöd,

foruden huad hand pachede an hoss w. Otte Lindenou paa Borreby, saa vel som fra andre gott folch paa landet. Med dette bytte marcherede leutenanten op imod Helsingborg, efftersom kongen aff Sverriga haffde udi de dage begyndt at belejre Helsingborgs slott. Der nu leutenanten kom imod leijeren, lod hand strax en aff de höijeste officerer wiide, huad hand haffde fiskett och huor viidt hand nu var kommet med byttet. Bemeldte höijje officerere skreff ham tilbage igien med sin egen haand saalediss: "baron Jörgen Krabbe er her udi leijeren och haffuer höijt anklagett eder for kongen; hand haffuer forærett kongen de toe beste heste, paa dett hand kand faae de andre igien, och at I kand bliffue straffet, huorfore I udi natt, naar alting er stille, indkommer med hestene til mig; min tienere skal möde eder udi Walleberge, der at annamme oxenene och före dem op til Gottenborg", etc.

Wanseett kongen bleff höijelig fortørnett offuer denne action, dog bleff alting saa udlagt, at leutenanten gich utiltalt, och huad som var borte, det bleff borte.

Den 11 Dec. marcherede kongen aff Sverige fra den danske leijer forbi Landtzcrone och kom den 15 dito till Helsingborg med fodfolchett. En deel aff cavalleriet bleff staaendess ved Belteberge, och en anden deell udi Saxstrup, paa dett at de danske partier fra Landtzcrone iche skulde giöre nogen skade udi de Svenskiss bagage och effertropper. Der nu alting var kommet forbi, ginge de troupper fra Saxstrup til de andre ved Belteberge, huor ryttetriett och dragonerne bleff staaendiss den stund fodfolchett drogiss med Helsingborg.

Wdi samme dage lod kongen aff Sverriga paa en effter-middagstiid sætte mange skiönne landtzbyer udi brand omkring Landtzcrone, nemlig Toffte, Lille Hörsted, Store Hörsted, Ørrie, Tulstrup, Wadensöe, Sæby, Hærsslöff, Arrerup, Glumsslöff, Qvisttoffe etc. De Danske meente vel, att disse byer bleffue affbrendte, fordi de Danskiss heste ej skulde bekomme nogett fourage, men den rette aarsage til denne store brand var, att de Danske iche skulde faae nogett at brende om winteren udi Landtzcrone; dog dette bleff siden fortrödt aff de Svenske, thi der disse mange store byer vare satte udi brand, da finge de Danske siden offuerflödig brende aff tömmerværchett, som bleff en deel ichun halff affbrendt; en deel bleff indtet forderffuett aff ilden, och de Danske haffde umueligt iche nedbrudt saa mange byer och brugt dennem til

brende, efftersom de aff dem haffde kundet hafft deriss subsistence den gandske winter offuer. Iche diss mindre saa udrettede dog denne forskraechelige ildebrand saa megett, att nogle 100 danske heste bleffue uden for Landtzcrone endten aff rytterne selff ihiel-skudte eller och natmanden offuerleffuerede, som med goden kniff gaff dennem deriss rest, thi paa saa kort tiid och nu udi winterss hierte kunde iche saa mange fahrekoster tilsammen bringess, som ald rytteriet udi en hast kunde til Sæland offuerfore.

Den 17 Dec. gich major Swanvedel med et partie aff Landtzcrone och fich 16 svenske fanger.

Den 19 Dec. lod Hanss Maijt. udgaae dette effterfölgende placat om snaphanerne:

Wi Carl med Gudss naade Sverrigess, Gottess och Wendiss konning etc. giöre witterligt, at i huor vel wi haffde skiel och aarsage alle dennem, som effter vor forige placats indhold iche haffue hörsommeligen indstillet sig och gangett oss, som deriss rette arffue-konge och aff Gud forordnede öffrigheid, tilhaande med troe tieniste och bistand, for olydige at regne och ildvillende undersaattere at ansee och nu strax dem med straff til liff och godtz at belegge, saa haffuer wi dog alligevel dermed villett inde- och oppeholde, at de som iche aff letferdighed, arrighed och ondskab, men aff uforstand eller tuang haffuer trædt ud aff deriss plicht, lærer nu meere, siden Gud den aller-höijeste haffuer behagett oss med en saa önskelig seijer imod vore och rigenss fiender at forleene, angre sig och som rette undersaattere vende om och gaa oss med lydig trohed och ald muelig hielp tilhaande, paa det at de endnu her værende fiendtlige troupper med Gudss mechtige bistand maatte aldeeliss udryddede och ruinerede, och dette betrychte land udi sin forige roe och ald fredelige tilstand forfatted bliffue, huilchett fienden med sine urettmessige waaben uden nogen giffuen aarsage och uden nogett skiel haffuer oss och vore undersaatter betagett. Wi formane derfor her med naadeligen och tillige alvorligen befaler alle dette landss indwaanere aff huad stand och wärde de ere, at de udi ingen maade her effter nogen kundskab och correspondence med vore och rigenss fiender sig indlade, langt mindre gaae dennem tilhaande med hielp och tilförsel aff victualie och foering under höijeste straff och unaade.

Skulde nogen imod dette vort strenge forbud och imod sin troheds plicht understaae sig at giöre och til Christianstad eller Landtzcrone dett ringeste at före, eller och vore fiender, som hid indtil skeedt er, den ringeste kundskab bringe om voriss forholdende, om vore trouppers marcher och andett forretagende, saa ville wi strax densammiss huss och ejendom til skiöflings giffue, gaarden brandsette lade och dem som brötzlige findess uden ald naade som meeneedere

och forrädere til liffuett straffe lade, andre til affsky och advarsell. Men den som sig hoss oss indfinder med kundskab och effterrettelse om fiendenss forrehaffuende och detz partier, naaer de gaaer eller kommer, och giörer dennem udi en eller anden maade hinder och skade, och ellers godvillige och selfmante bringe til oss och vor armee allehaande underholds-perseler, dennem ville wi med ald kongelige naade möde, beskytte och beskierme, och huer och en effter værde och fortieniste belönne. Och paa det wi maa være saa megett meere forvissede, att dette vortaabne breff kommer wederbörende tilhaande och blifuer udi alle kircher paa förste prædiche-dager oplæste, thi befaler wi hermed först alle prouster, att de sætter deriss naffne och signeter her under och saadant strax fort den ene til den anden sende; i lige maade at alle præster udi deriss prouster faae en affskrift her aff och tillige setter deriss naffne och signeter der under. Saa at naar dette samme original kommer oss till egen haand igien, wi der aff maae see och spørge, om nogen haffuer denne vor forordning tillbage satt och försömmett och sig modtvilligen straff och unaade tilskyndett. Her effter alle, som vederbör, haffue sig hörsommeligen att effter rette. Til ydermeere visshed och widnissbyrd haffuer wi dette med egen haand underskreffuett och med vort kongl. secret bekrefitet.

Datum hoffuett-qvarteret Belteberge den 19 Decemb. 1676.

CAROLUS.

(L. s.)

Den 15 December nogle tiimer för dag kom det svenske infanterie udi Helsingborgss bye och begyndte strax at arbeide inde udi byen med at giøre affsnitter och sette pallisader tuert offuer gaderne, paa det de Danske iche enten med udfald aff slottet eller och fra Sæland dennem uforvarendiss skulde offuerrumple. Och var dett synderligt, at de Svenske inde udi byen attacqverede slottet, och iche en mand, uden en liden ryttewacht var ved den side aff slottet ud til marchen, saa at commendanten, oberste Schönefeldt kunde huer natt lade bud gaae offuer til Helsingör och faae beskeden tilbage, naar hand vilde; ja, 40 danske rytttere ginge en natt ud aff slottet imod Hallands aaess, huor de ved Torekov finge baade och fahretöij och komme uskade offuer til Sæland. Samme dag som de Svenske logerede sig udi Helsingborg, kom ochsaa commendeur Johan Wiibe med 4 danske fregatter, lagde sig uden for Helsingborgss broe och med en uaffladelig canoneren giorde baade hussene udi byen, saa och de Svenske en stor skade. Commendanten paa slottet canonerede ochsaa dicht paa byen, och den förste dag skiöd hand iche mindre end 14